

L A •
T O •

2025. április
XXXVI. évfolyam
4. szám

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

(2008. január – 2019. május)

Tiszteletbeli szerkesztő:

LÁNG ZSOLT

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

VIDA GÁBOR

ANDRÉ FERENC

CODÁU ANNAMÁRIA

FISCHER BOTOND

SZABÓ RÓBERT CSABA

MOLNÁR ROZÁLIA

Tördelőszerkesztő:

Korrektor:

SZŐCS KATALIN

Borítóterv:

SZABÓ IMOLA JULIANNA

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

KARÁCSONYI ZSOLT:

Hullámtörésben; A számla kifizetése (Versek) ■ 5

PAPP-SEBŐK ATTILA:

Jogunkban áll; És látom, hogy; A Visszacsatolt Időről (Versek) ■ 7

TÓTH MARCSI:

A templom most is csak olyan volt (Novella) ■ 10

ZÁVADA PÉTER:

Éngép (Vers) ■ 16

SZTASKÓ RICHARD:

Hiányod súlya alatt (Novella) ■ 18

BORSODI L. LÁSZLÓ:

Üzenet a barlangból; Ejtőernyő nélkül; Posztvulkáni (Versek) ■ 22

RÖHRIG GÉZA:

Semmike csujogat; Semmike hite (Versek) ■ 24

SZILASI LÁSZLÓ:

Zsolozsma és mantra (Regényrészlet) ■ 27

FERENCZ ORSOLYA:

Menyegző; Szövegperforálás; Advent (Versek) ■ 34

OLÁH ANDRÁS:

odafönn a hídon; még tudom; pedig már nem; rejtvényeink
(Versek) ■ 36

KISS TIBOR NOÉ:

Olvadás (Regényrészlet) ■ 39

GYUKICS GÁBOR:

ártatlan hermetika; télremélők; elkerülik szemed (Versek) ■ 42

FEKETE I. ALFONZ:

Götterdämmerung (Novella) ■ 44

BENYÓ TAMÁS:

Lelepleződés; Lámpaoltás (Versek) ■ 58

MURÁNYI ZITA:

tövisek; elkülönülés; lignano (Versek) ■ 60

BARTÓK IMRE:

Damien (Regényrészlet) ■ 62

NÉZŐTÉR

KELEMEN ROLAND:

Alaszka nyomában Daciával (A Marosvásárhelyi Nemzeti Színház
Alaszka című előadásáról) ■ 69

KÖLLŐ KATA:

„Bűnös vagyok, mert erősebbek tudatok lenni nálam”
(A Szatmárnémeti Északi Színház *Kohlhaas* című előadásáról) ■ 73

SÉTATÉR

SOÓS AMÁLIA:

Mindennapi boldogságunk margójára ■ 78

TÉKA

NAGY STEFÁNIA:

Bérelt idő (Borsodi L. László: *Te fordítsd el*) ■ 83

TANKÓ ANDREA:

„Mint a két szita közt hozott galamb” (Láng Orsolya:
Ház, délután) ■ 87

FÓRUM

SZABÓ-BIRÓ BRIGITTA:

Autobiográfiai elemek és történelmi kontextus Bartis Attila
életművében ■ 91

KLIKKREC

AMIK ANNAMÁRIA – GYÖRGY ANDREA:

A labilitás leképezései (Tove Ditlevsen: *Gyerekkor*) ■ 106

TALÁLT VERSEK

JÓZSEF ATTILA:

Dagadt hentes; Könnyű, fehér ruhában ■ 110

NÉVJEGY

KARÁCSONYI ZSOLT ■ 111

Karácsonyi Zsolt

HULLÁMTÖRÉSBEN

Ahol születtem, már nem jutott idő a megszólalásra,
a cselekvésre, a mozdulatok gyors egymásutánjára.
Amíg két tekintet kapcsolódik – ennyi időre
volt szükség a városban ahhoz, hogy bárki hihetetlen
sebességgel leélje életét, a pap keresztelői szövegét
mindegyre egybemosták az öregkor utolsó épkézláb
mondataival. Mindezt egyetlen hullámtörésben,
mert egy hullám teljes ívét megrajzolhatták ugyan,
de érzékelné csak a legjelesebbeknek sikerülhetett.

Nem tartoztam a legjelesebbek közé, ezért
külső ösvényt kerestem, hangok rezgésein
futottam át, így zuhantam ide, az üres porondra,
zenében, dallamokban reménykedve, és döbbenet
vettem észre, hogy a cirkuszi sátor köpönyege alatt
rezdülő hangokat, ritmusokat zenésznek tűnő alakok
szippantják fel, míg az egészről csak a szájuk szélén
marad valami, annak a nyoma. Ennyi csak.

A SZÁMLA KIFIZETÉSE

Majd kiülünk egy pompás nyári kertbe.

Mert Nyugaton a helyzet változatlan,
és semmit sem akar javulni Keleten,
onnan hívjuk fel a mélyen tisztelt világ
urait, hogy a takarítást kezdjék el azonnal.
Küldjék ki a lovasokat, a kürtösöket,
kezdődjék a nagytakarítás, aminek
láttuk legalább egyetlenegy biztos előjelét.

Még a huszadik század végén, a kolozsvári
györgyfalvi úton, hétköznapi, kora délután,
a csúcsforgalom elején. Őrült iramban
egy üres halottaskocsi, üvegezett halotti
hintó vágta át a györgyfalvi úton.
Vörösszín rövidujjában, enyhén kopaszodó fejjel
valaki, akit csakis Kocsisnak hívhatunk, ostorral
csapkodta a kánikulától és erőfeszítéstől
verejtékező lovakat, miközben – és ebben
volt valami vészjósló –: nem káromkodott,
ahogy a kocsisok szoktak. Csak az ostor
suhogott élesen. Annyira élesen, hogy a hang
különvált a csúcsforgalom kezdetének zajától,
átvágta azt.

Ha kiülünk egy pompás nyári kertbe,
erre gondoljunk mi mind, a jó ivók.
Igyuk meg söreinket.
Fizessük ki a számlát.

JOGUNKBAN ÁLL

Megizzad a kezem alatt a vizeskancsó,
egy felhő mögül kiborul a fény,
a szilva húsát felhasítja a mag,
egy locsolócső erejével vitatkozunk.

Rám fogod, én rád fogom,
oda-vissza pattognak a cseppek,
az érvelés hevében elmarad a tény:
már esik, a föld fellazult.

Jogomban áll elzárni a csapot,
neked jogodban áll megnyitni.
Soroljuk fel egyenként, ki mire
hivatott: ömöljön napestig.

Ha követelsz, követelj eleget,
ha hallgatsz, hallgass végleg,
ki-be slisszolsz félelmeimbe,
halom héj, amit hagysz.

Elvakultan nézz, ha nézel,
te vezess minden sánchoz,
jogodban áll ellentmondani,
jogomban áll megfékezni.

ÉS LÁTOM, HOGY

előrelép, aki gyáva.

A jog, mint kettébontott dió,
épp most görög el másik felétől.
És becsukom a szemem, hallgatok.
És becsukod a szemed, hallgatsz.
Közös nyelven panaszkodunk,
a termés utolsó darabkáit fogaink
közt ropogtatjuk. Isten ellenünk
semmit, és őellenük sem. Nem
akarunk mást, csak kitartani
a kézfogást egy zsúfolt buszon.

Előrelép, aki gyáva.

Mellemen heverek napoknak hitt
egy-pillanatig. Aki megítél, mint
termés válogatásán a romlottat,
vigyék lezúzni, nem különb,
csak gyáva. Végül komposztot
csinálnak belőlünk. Arra még
jók vagyunk, hogy tápláljuk
a földet.

Szolgaságunk első napján
elhervadunk. Nem engedünk
az ő jogaiknak.

A VISSZACSATOLT IDŐRŐL

Dédanyámat visszavettük a feledéstől.
Elnézem szélfűtta, göndör haját,
a vékony majópánt alatt porcelánbőr.
A lábfeje, az érhálózat, az anyajegyes
vádli viszont rejtve marad. Vajon tényleg ilyen?
Mintha a fekete harisnyát, ami árnyékban
tartja, a Harmónia ruhaboltból vásárolta volna,
ahova én is járok. Dédanyám figyel,
tekintete számonkérő.
A Visszacsatolt Időben elindulok haza,
a fénykép vonalait követve a tér tovább nyúlik.
Mit tudnék kezdeni két hellyel?
Itt is, ott is keresném az *Exit* táblát.
Ül egy nő, ül egy férfi. Mindketten
útszéli padon várakoznak, egy szekér
jobb hátsó kerekét vizsgálgatva. Még
nem tört el teljesen. Továbbmehetünk,
mondhatnák egymásnak, mégis szótlanok.

Tovább. A Visszacsatolt Időből egy lovas szekér
morajlását hallom, a Maros vagy az Olt
áramlását, de az is lehet, mindkettőét. Olyan
dédanyám második világháborús arca, mint
a húgomé első kudarca napján. Mégis
azt gondolom, nem lépnék át a fénykép határán –
hogy nekünk jobb. Nekik köszönhetjük
a Visszacsatolt Időt.

A TEMPLOM MOST IS CSAK OLYAN VOLT

Lehet tizenöt perce, de ugyanannyira lehet már vagy egy órája is, hogy itt ülnek a lyukas fenekű tonettszékeken, és őrzik a sírt. Kismara nem mer mozogni, mert fél, hogy belezuhan a rattanszöveten tátongó semmibe, de azt a szeme sarkából is jól látja, hogy Ilus piszkos körmeivel rossz helyen lapozgat a zsolozsmás könyvben, már rég volt Örömvasárnap, most Nagyszombat van. A szándék a fontos, gondolja magában, és a fehér gyolcsokba burkolt Jézus-szobor inas karját nézi, erek futnak rajta mindenfelé, mint egy vízrajzi térképen. Felhúzza karján a farmerdzsekijét, ugyanolyan fehér a bőre, mint a szobornak, a csuklója valószerűtlenül vékony, nem olyan, mint az anyjáié, ami erős és férfias, mégis élettelenül csüngött alá délután az ágyról, akár a halottaké. Mind megitták Dijankával az Endzsitől kapott ágyas szilvát a hűtőből, Dijanka arca meg se rezzent. Nem úgy az anyjáié, aki már a második felespohár után közönséges és sikamlós poénokat kezdett puffogatni, akár a férfiak a Fortunában, és elnagyoltan, durván simított végig a lánya arcán, mintha koszt törölne le. Mennyire utálta ezt. Ilyenkor mindig az apja józan arca, zöld szeme és nyugodt hanghordozása után vágyott, épp csak azért, hogy a piros kerítéses óvodára néző négyemeletesben aztán újra az anyja sikoltozó nevetésének hangjával és az erdő hívogató susogásával álmodjon.

Ilusnak mozog a szája, úgy olvassa a zsolozsmát, az orra krumpli formájú, az arca, mint a súlyos autista gyerekeké, dacos és részvétlen egyszerre. Az anorákja zsebéből kilóg egy agyonhasznált kockás textilzsebkendő, a széke mellett a lekonyult füles szatyor tele a panzióból kidobott, lejárt szavatosságú parizelekkel, ami jó lesz a kutyának. Vagy neki. Régi kekszszaga van Ilusnak, Kismarát sokszor idegesíti, hogy úgy követi az anyját, mint valami árnyék, de ma kivételesen jókor jött. Üldögélt a fakorláton a forrás fölött, az erdőbe tartó műút szélén, úgy próbálta kiszellőztetni a fejéből Dijanka émelyítő parfümjét, a veszekedést, Mara sirárait és a szokásos, *aljas egy nő*-vel kezdődő mondatokat. Ezek ketten folyton marják egymást, nem érdekli őket semmi, pedig el akarta nekik mesélni, hogy nemrég az iskolaigazgató figyelmeztette, hogy jobb, ha iparkodik a közgazdasági ismeretek elsajátításában, mert még a filozófusoknak is bankautomatából kell felvenniük a

fizetésüket. Stimm, gondolta, a némettanár szó szerint azt mondta, hogy a küszöböt fogjuk rágni a férjemmel, míg Hegelről vitatkozunk, de az ilyen kisszerű megjegyzésekre általában csak lenézően cöccintett a szájával. Zúgott a víz, sehol egy lélek, csak Ilus biciklicsengője rondított bele a csendbe, mintha villával karistolnának egy ütött-kopott csajkán. Jössz sírt őrizni, Kismara?, kérdezte tőle. Végül is, mondta a lány, és felugrott a bicikli csomagtartójára.

Ilus harákoló köhögése visszhangot ver a kis templomban, amely most is csak olyan, mintha nem az Úrnak, hanem Dianának, a vadászat istennőjének hódolnának benne, hosszan kell keresgélni a keresztet. Kismara először van itt, elkápráztatják a csillár egymásba kapaszkodó agancsai, és a pici mellékhajó hamis márványkövének rókaszőnyegei. Néhol egy-egy vörös fej is látszik, a szemek helyén csak egy-egy kivágott csík, édesen alszanak a rókák. A Szűzanya-szobor palástjáról lepattogzott már az égszínkéék festék, a nyakában fehér nyúlszőr prém, a talapatnak támasztva ócska, piros művirágkoszorú, valószerűtlenül zöld levelekkel. Az utolsó padosor mögött ülnek, a *hálából* és *segíts továbbra is!* feliratú kockatáblákkal teli fal előtt, mert itt fekszik sírjában a férfi, fehér gyolcsokba bugyolálva, sápadt fény ölelésében, jobbról és balról egy-egy természetes példány anyósnyelv vigyázza, mint két testőr. Milyen furcsa, hogy mérgező virággal őrzik az Úr sírját. Mint egy kortárs táncos, gondolja Kismara, a selyempapírból ki nem bontott fehér krizantémok között egészen olyan, mint egy *performance művész*, múlt héten hallotta ezt a szót először, mikor Monty Cantsin kanadai magyar neoista a szomszéd faluba tévedt, és ő rávette az anyját, hogy nézzék meg. A műsor egy adott pontján Monty Cantsin könyékig feltúrte az ingujját, és leszólt a nézőtérre, hogy küldjék fel az ápolónőjét, hogy ott helyben vért vegyen tőle. Mikor erre a bélapátiak többsége felállt a helyéről, és csak a városból jött, francia újhullámos külsejű fizika szakos főiskolások maradtak a teremben, Kismara is becsukta a szemét, nem bírta az ilyesmit. Végül semmilyen ápolónő nem jött, és a robotarcú férfi teljes erejéből ordítva tovább döngette a színpadon felállított vasfalakat, most nem fröcskölt le a vérével senkit és semmit, nem úgy, mint 1988-ban a New York-i Modern Művészetek Múzeumában, ahol nemcsak a Picasso-képek közötti falak lettek véresek, de magukra a festményekre is fröccsent néhány csepp. Kismara keze jéghideg lett az izgalomtól, mikor ezt a piros szórólapon olvasta, pont így érez ő is néha, hogy csak úgy pusztá ököllet nekiesne a konyhaszekrénynek, és íz-zé-porrá zúzná benne a tányérokat, hát még az anyja, ő meg is csinálja, de hiába pillant most rá, hogy kicsikarjon a tekintetéből valami megnyugtató

rosszallást, csak valami olyasmit, amit minden osztálytársa anyja csinálna egy ilyen műsor láttán, a nő messze van, és amikor maga elé suttogja, hogy, *elmebeteg*, olyan réveteg az arca, mint mikor egy egész napra belefeledkezett a makettasztalon zúgó vonatok zakatolásába, pedig azt a gyerekeinek vette sok-sok évvel ezelőtt, azon a 87-es, nagy havazásos karácsonyon, amikor nekik volt a legnagyobb fájuk az egész Csebokszári lakótelepen. Szállt a fejük fölött a por, és Monty a nőre nézett. Hosszan, de kifejezéstelenül, az arca vonaglott. Kismara most visszatűri az ujjára a farmerdzsekit. Ez itt nem Monty Cantsin karja, hanem az övé.

Jézus nem vonaglik, nem szenved, csak csendben fekszik a sírban, és ő szívesen az oldalán lévő lyukba dugná az ujját, pont mint Hitetlen Tamás, akit ezért mindig irigyelt. Ilus szívja mellette az orrát, eldőlt a textilszatyor. Bassza meg, mondja az öregasszony, és összeszedi a földről a nedves, teperős zsírpapírt. Temetőillat, orgonaillat, Dijanka csillámos kék szemhéját rebegetti, és azt mondja, hogy nem bírok a *mamáddal*. Csak ő használja ezt a szót az anyjára, senki más. A délutáni kakaskukorékolás estét váró ricsaja, az elnéptelenedett utca, lassan guruló autók, Tatus egérszemei. Szoktad mondani neki, hogy édes Jézus?, kérdezi Dijanka Kismarától, és ellépdel a sír mellett, míg az anyját beállították a sarokba, a nyúlszőr prémes Szűzanya elé, aki egész Greta Garbo-s így, Mara meg csak sír, mint a gyerekek, csuklik és sír. Kismara a földre borulva imádkozik, a rókaszörnek olyan erős szőnyegtisztító szaga van, hogy marja az orrlyukát, valaki lehamuzott mellé, az öccse szívja a cigijét, a szeme kék, mint senkinek a családban. Édes Jézus, suttogja Kismara, és megfogja az üvegsírból kilógó izmos csuklót, összeviszva van vagdosva, és szelíden folydogál belőle a vér, a tekintete felfut a karján, egészen a bicepszig, az elnagyolt sasmadár-tetoválásig, ezt Áron csinálta magának otthon, és aztán nem is lóg már ez a kar, hanem megkapaszkodik a koporsó szélében, Áron vigyori fején úgy mozog a szája, mintha önálló életet élne, mikor azt kérdezi, hogy mi van, Lökött, mit bámulsz?, csak a macska volt, ahogy a némettanárnak is szokta mindig hazudni. Létezik, hogy a nyúlszőr galléros Szűzanyának kék a szeme, vagy csak a ruhája miatt tűnik úgy? De hát a Szűzanyának nem lehet hidegkék szeme, az ő tekintete melegbarna, földbarna, gesztenyebarna, fényesbarna, hogy kocognak egymáshoz a gesztenyék, mikor görgetjük őket a tenyerünkön, koc-koc-koc. Zörög valami a töredezett köveken, bántó kopogás. Kismara válla összeugrik, úgy érzi, mintha lenyelt volna egy óriási követ, abba bújt az álombeli sírás, szaporán ver a szíve. Hány óra van?

Egy idősebb nőbe karolva fehér botos kamasz lép be a kicsiny szentélybe, Tomi atya tartja nekik a lengőajtót. A fiú arcán mosoly, biztos, hogy nincs

még tizenöt éves, de többnek is kinéz. Úgy húzza a nagymamáját, mint a szagot kapott kutya, van még mellettük két dundi puff, oda telepednek. Nem tetszik haragudni, ha elmondom neki a három szent nap történetét?, suttogja hangosan a nő. Mert muszáj, hogy értse, bocsánat, hogy megzavarom az imáját. Csak tessék nyugodtan, mondja Kismara, pedig utálja a hangos suttogást és a magyarázkodást is. Az öregasszonynak olyan a szemüvege, akár az olcsó borok üvegének talpa, acetonos a lehellete, de nem lehet tőle arrébb húzódni. A fiú lábán egy újnak tűnő királykék Reebok, a többi ruhája Caritas-os. Már nő a bajusza, Kismara egy pillanatra arra gondol, megmondhatná neki, hogy mostantól kezdve borotválkozzon, de valójában sosem tenne ilyet. Ilus apró, kék szeme kipattan, krákog egyet, és a lányra pislant, a zsolozsmáskönyv tompán puffan a kövön. Dicsértessék, mondja Kismara Tomi atyának, akinek repülő kulcstartón fityeg a gyóntatószekrény kulcsa, mert mielőtt pap lett volna, kiképző vadászpilótaként élte az életét Szolnokon, és csak egy hajszálon múlt, hogy azon a forró augusztusi napon a földbe csapódó L29-es roncsai között nem lelte ő is ugyanúgy halálát, mint a társa. Az a hajszál volt Isten. Mindörökké, mondja Tomi atya, és odalép a lány mellé, friss ágyneműhuzat és arcszesz illata van a papnak, Kismara behunyja a szemét, Tomi atya pedig felveszi a földre esett zsolozsmáskönyvet. Mikor a lány kezébe adja, kiskiúsan mosolyog, Kismara visszamosolyog rá, az ő mosolya nem kislányos. A férfi mögött a macskája, Jankó sompolyog, a farka kérdőjel formájában csavarodik a vakvezető botra, aztán a sír melletti anyósnyelvhez súrolja a fejét. Jankó, gyere el az Úrtól, mondja Tomi atya szelíden bosszankodva. Akkor kezdődik meg ez a túlvilági, idegborzoló suttogás.

Mostan akkor, Norbikám, elmondom én néked a három szent nap történetét, hogy tudjad, hogy miért is jöttünk mink most ide, édesapám, kezd rá a nő, a fiú szemgolyója izgatottan jár jobbra-balra csukott szemhéja mögött. Szóval, édes csillagom, amikor összehívta a tizenkettőt arra az utolsó vacsorára, akkor azt mondotta nekik, hogy bizony egy közületek el fog engem árulni, és megriadt akkor a többi tanítvány, és kérdezgették Jézust, hogy én leszek az, Uram?, de Jézus azt felelte: aki egyszerre nyúl velem a tálba, az árul el engemet, és Júdás nyúlt a tálba akkor. Jézus még mást is mondott, mert fogta a kenyeret, megáldotta és megtörte, odaadta a tanítványainak, és így szólt: vegyétek és egyetek ebből mindnyájan, mert ez az én testem, mely értetek adatik. Ilyenkor tartja föl a pap az ostyát a szentmisében, csillagom, akkor erre emlékezünk. És aztán még kezébe vette a borral telt kelyhet is, tanítványainak adta, majd így szólt: Vegyétek, és egyetek ebből mindnyájan, mert ez az én vérem kelyhe, az új és örök szövetségé, ez a vér értetek és

mindenkiért kiontatik a bűnök bocsánatára, ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. És ilyenkor a pap bácsi valóságosan átváltoztatja a bort a szentmisében Jézus vérévé.

Norbi közben megnyalta a száját, mintha a borral teli kelyhet érintette volna. Az öregasszony tovább beszélt. És aztán akkor kimentek az Olajfák hegyére, és aszondta a Jézus, hogy ezen az éjszakán mindannyian meg fogtok bennem botránkozni, Péter ekkor aggódva mondta, hogy ha mindenki meg is botránkozik, én biztos nem fogok, Uram, de Jézus csak szelíden ránézett, és azt felelte, pont te monddod ezt? Bizony mondom neked, mielőtt hármat kukorékol a kakas, háromszor tagadsz meg te engemet. És akkor elmentek egy kertbe, amit Getszemáninak hívtak, és Jézus aszondta, várjanak, mert ő imádkozni akar, és szomorú a lelke mindhalálig, virasszanak vele, de nem virasztott senki, Jézus egyedül volt, kisfijam, mint az ujjam, vért verejtékezett kínjában, mégis azt mondta az Atyának, hogy Uram, ha lehetséges, múljék el tőlem e keserű pohár, de ne az én akaratom teljesüljön be, hanem a tizedé. És közelgett az óra, amikor az Emberfiát a bűnösök kezére adták, és ő azt mondta, keljetek fel, íme közel van az, aki elárul engem. És akkor Júdás jött katonákkal és dorongokkal, és azt mondta: akit megcsókolok, az a Názáreti, őt fogjátok meg. Odalépett Jézushoz, és azt mondta: Üdvözlégy, Mester, és megcsókolta, mire Jézus aszondta, Júdás, csókkal árulod el az Emberfiát?

Hoppá, mondta Norbi, és előrenyújtotta nyakát, mintha csak egy bokor mögül figyelne a Getsemáne-kertben, hoppá, mondta még hangosabban, és izgatottan rászorított a fehér botra, egy pillanatra Kismara kezéhez is hozzárért, hidegek voltak az ujjpercei. Ugye-ugye, mondta a néni, és képzeld, Norbika, egyikük rácsapott a főpap szolgájának fülére, levágta, de Jézus egy mozdulattal visszatette azt. Hoppá!, mondta most már Norbi egészen hangosan, és megfogta a jobb fülét, olcsó dezodorillat lengte körül, Kismarának bevillant a pénteki falusi diszkó, Adrián hófehér foga a stroboszkóp-szaggyártásban, és Emberrozi lánya, Kriszti, ahogy a poharakkal lavírozik a tömegben. Elvitték Jézust a főpap házába, Péter is ment, de ő megállt az ajtóban, és az ajtónálló szolga észrevette, és megkérdezte, hogy ide figyelj, öcsikém, nem vagy te is a názáreti tanítványa? De ő letagadta, és még kétszer letagadta, amikor megszólalt a kakas. Kajafástól Jézust másnap kora reggel a helytartóságra vitték, ahol Poncius Pilátustól kérték, hogy ítélje el, de ő nem akarta, csak a nép akaratának engedelmeskedett, pedig szokás volt, hogy húsvétkor szabadon bocsáthattak egy és csakis egy embert, de a tömeg Jézus helyett, kisfijam, Barabást választotta, a gyilkost, mer' a nép azt kiabálta Jézusra, hogy feszítsd meg. Nem igaz, azta!, mondta Norbi, mintha épp

egy háromdimenziós videojátékban halt volna meg éppen. Aztán, kisfijam, Jézust a helytartóságra vitték a katonák, és ott gúnyolni kezdték, vörös katonaköpenyt adtak rá, töviskoronát tettek a fejére. Aztán kivitték őtet a Golgota hegyére, útközben ráparancsoltak egy Simon nevű emberre, hogy vigye vele a keresztet, és volt egy lány is, Veronika, aki kendőt nyújtott neki, és aztán abba a kendőbe' megmaradt a Jézus arca. Felfeszítették őtet a keresztre, és fölé írták egy táblára, hogy ez Jézus, a zsidók királya. Lenn az emberek gúnyolódtak, hogy ha Isten fia vagy, szállj le a keresztről! Aztán a hatodik óra körül sötét lett, és a kilencedik óra körül Jézus felkiáltott, hogy Istene-nem, Istene-m, miért hagytál el engemet? És végül azt mondta még, hogy beteljesedett, és kilehelte az ő lelkét. Ekkor a templom függönye kettészakadt, és elborult az ég. A sírnál álltak Jézus anyja, Mária, Mária Magdolna, végül Arimetai József kérte Pilátust, hogy adják neki Jézus testét, hogy eltemethesse, és ő el is temette egy sziklasírba. Most itt fekszik, fel fog támadni, bizony, de ne rázzad a lábad, Norbikám!

Mi mikor nézzük meg anyu meg apu sírját?, kérdezte Norbi. De hát a te szüleid élnek, kisfijam, felelte az öregasszony. Norbi mérgesen becsukta a száját, dühösen karba fonta a kezét, és azt mondta, hogy meghaltak, mama, már hogy élnének. Kismara kíváncsian figyelte őket, Ilus elbóbiskolt, a szája félig nyitva volt. Nem tudom, miért talál ki ilyen hülyeségeket, súgta oda az öregasszony Kismarának, van neki apja is, anyja is, de aztán csak reménytelenül sóhajtott, és annyit mondott, hogy menjünk most már, Norbika, megfázol a templomban. Norbi felpattant a helyéről, és Kismara felé nézett, integetett neki. Szia, Norbi, intett vissza a lány. Mikor becsukódott mögöttük az ajtó, Ilus felocsúdott. Kábítószerek az anyjaék, Olaszban ülnek az utcán, és hogy is mondják? Koldulnak, azaz.

Egy porban fuldokló fénysugarban ül Jankó, a sírig is elhallatszik a dorombolása. Ilus a szatyorjába bújva kutakodik a pénztárcája után, hogy bedobjon egy húszast a nyúlszőr bundás Szűzanyának. Tomi atya felkapcsolja a villanyt a gyóntatószekrényben, és kis fészkelődés után olvasni kezdi a Szent Ferenc-legendákat, de benn a falra celluxozva ott van egy régi, meggyűrt szélű fotó is, amin felnyírt hajjal, katonai egyenruhában, abból a bizonyos L29-esből integet. Kismara, nincs egy húszasod?, kérdezi mégis Ilus restelkedve, mire ő bólint, és előveszi a fémpénzt a farmerdzsekije felső zsebéből. Aztán résnyire nyílik a gyóntatószekrény ajtaja, és kibukkan mögüle Tomi atya feje a mindig kérdő tekintetével, pont ilyen az arca, mikor tengőzni hívja a srácokat vasárnap délután a legósínű játszótérre. Kismarára néz, és biztatóan felvonja a szemöldökét. Most nem, feleli a lány, és bedobja a húszast a nyúlszőr bundás Szűzanya melletti perselybe.

ÉNGÉP

(RÉSZLET)

<A fóliásátorból hallatszódó keserves hüppögést> elnyomta a permetező helikopter zúgása, de én akkor már régóta nem akartam mást, csak súrlódni dologtalan kezek között, pulzusomba zárva. Tudtam, nevet kell adnom a sóvárgásnak, mert a kutya is hamarabb leül, mikor a nevéen szólítják. Ha még mindig a kezemből eszik a távolság, kit táplálok vonakodással? Szemed a kisötétülésben, szemed a fénytelenedésben – voltak szagok és színek, amiket egészen addig nem éreztünk, de végre nem a sajnálat beszélt belőlem, és nem is a közös szorongás otthonossága: gyémánttá szilárdult álláspont, hogy lehet másképp. A kapu vasrúdján a holdfény nyirkos ezüstje, mutattad, mint egy leköpött tarkó. A beszéd is köpködés, hagyjam abba. Felnyalom, amit az előbb kimondtam.

<Egy oszlásnak indult kék bálna> darabjaiból összevarrni egy életerős, nagy fehér cápát. Ez az, amit úgy hívunk, a felnőtt nap. A jelölők cége megnyugtatóan prosperál. A harmadik trimeszterben nagyot megyünk a régióban. Ugyanakkor mégsem az elfedés volna a cél, hanem a szembenézés, racionális kogníció, deszenzitivizáló projektek. De a probléma elől tartása és a kialakuló diskurzus nem konzerválja-e magát a problémát? Nem egy szintűgy illuzórikus világot konstituálunk-e, amely visszaírja magába a diskurzus elvárásait? A metafizika lebontásának totalizálása nem egy újabb metafizika? Máshonnan érkezünk. Egyesek a plüsskanapék és járólapok világából menekülnének az ellentmondást nem tűrő határsértésbe, míg mások a szubverzió kíméletlen periferiájáról vágynak a kibélelt hotelszoba-nyugalomra. De ez már a múlt. Ki akarná manapság felgyújtani magát? A testhatárok megsértése mint a kontroll visszaszerzésének törekvése egyre kevésbé tűnik hitelesnek. Mint ahogy az augusztusi forróság is mindent homogenizál, a nyughatatlan termelés magába simítja az aktivizmus

makacsabb tincseit. A cápát összeszerelhetjük, de a rothadást nem tudjuk megállítani.

<Valaki a stúdióban atmoszférából beadja a gólörömet.> Mintha közvetíthetnél egy mérkőzésről úgy, hogy közben játszol is benne. A véraláfutás jó jel. Választhatsz: vagy ritkábban csinálod erősen, vagy enyhébben ugyanazt, nagyobb ismétlésszámmal. Bocsánat. Nem sejtettem, hogy olyan érzékeny pontra tapintok, ahol az öngondoskodás már fenyegetés. A magnézium mindenesetre segít. A sportolók állítólag megvesznek érte. Mikor az izompólya és a hús elcsúszik egymáson, mint két különböző hőmérsékletű áramlat, de a törmelékgát csak fejben épül. Le kéne ülni egyszer a tényekkel. A hűtő előtt egy szál emberi hang rezeg. Szemben az ítéltábla egybefüggő tömbje: nem vagyok jó otthonod. És még mit tanultál az Élettani Intézetben? Értem. A térdtáji nyáktömlők gyulladása megfordítható. Azóta akárhogy is gondolkodom rajta, az occupational health az a foglalkozás-egészségügy.

Sztaskó Richard

HIÁNYOD SÚLYA ALATT

„A szív sebeit be kell kötni.”
(Ismeretlen közép-európai szerző)

(I)

Megismétlem az ébredést. Újra és újra megteszem, hogy ezzel mérhetővé váljon a kettőnk közti távolság. Az ébredésre ráadásként kapott pillanatok ebben az örökös egymásra utaltságban olyanokká lesznek, mint azok, akiknek igazán mindegy, mi a folytatás.

(II)

Hirtelen olyan szédülés lep meg, hogy a falak közé szorított időtlenség csöndesen visszhangozni kezd a szívem helyén tátongó ürességben. Tudod, van abban igazság, hogy nemcsak a láb, de a lélek is meg tud botlani. És a zuhanás, hogy kevésbé fájjon a földet érés, akár egy lassított felvétel. Mint egy örökké tartó lebegés. Ha kell, ha nem, úton vagyok. Kint és bent egyaránt. Miért kéne attól tartanom, hogy eltévedek? Régen túl vagyok már ezen. Az se bánt, ha elesem, és te tovább löksz a szurdok peremén. Nekem csak az fáj, amikor elnézést kell kérnem, amiért elmondom, hogyan érzem magam. Tudod, ebből a léggel teli üvegből nehéz kijutnom. Hidd el! Akárhogy is próbálkozom, nem tudok kikeveredni magamból. Valami itt belül egészen összeférhetetlen azzal a valakivel, akivel én vagyok. Hát olyan nagy bűn simogatásodra vágyni? Már rég nincs hely, amit otthonomnak hívhatnék. Csak kergetni tudjuk, amit soha meg nem találhatunk. Valahol valamikor majd újra megtanulom helyén kezelni a tükörből rám meredő tekintetben rejlő csalódottságot. Szükséges hozzá akarat és türelem. S az eredmény csupán annyira fog fájni, hogy utána már ne kelljen haraggal viszszeréznem.

(III)

Tehetek-e én arról, hogy folyton te jutsz eszembe? Felébredek, és már ott vagy, ahol én. Ami csak részben igaz, hiszen a te világod és az enyém soha nem lehet egy. A közöttünk levő távolság áthidalhatatlan. Pedig ott vagy a gondolataimban, és kitöltöd minden pillanatát az ébrenlétnek, én pe-

dig roskadni kezdek a hiányod súlya alatt. Összenyom a nemvagyitt, befed a miértkellígytörténnie. Apró halomba hasít, aztán tűzre dob a bárcsakvelem-lennél. Én miért nem tudok hiányozni? Elfogadtam, hogy hiábavaló lég-üres térben csörgősipkát rázni. Betapasztott fülűek közt különben is hiába kiáltok segítségért. Az elforduló tekintet, miért is tenne másképp, tudomást sem vesz kétségbeesett kapálózásomról. Megbocsátásra lenne szükségem, de még nem volt időm összeszámolni a vétkeimet. Én próbáltam. Hogyne próbáltam volna! Majd ha megtanulok kevesebb hidat fölégetni magam mögött, egyes vágymiból valóság lehet. Hova rohanjak, ha nem vár senki, és még járni sem tudok?

(IV)

Szívem helyén tátongó üresség. Mivel töltsém ki?

(V)

Tudom, hogy jössz, de be kellene osztanom, mennyit gondolok rád. Mondjuk ma ennyit, holnap pedig annyit, de valamivel kevesebbet a mainál. Igen, így kellene ennek működnie. Minden bizonnyal. Önuralom, önfejelem. Ez az egyetlen esély. Jó lenne élni veled, ha már veled nem adatott meg. Tudatosan kell, hogy kizárjalak magamból. Metszést ejteni a szíven fájdalom nélkül lehetséges? Mit sem ér az altatás. A helyi érzéstelenítés nem enyhíti, amit enyhíteni hivatott. Akárméddig nyújtózhatom, az elérhetetlen soha semmivel sem lesz közelebb.

(VI)

Minden apró lépés elbizonytalanít. Talán csak az én lépteim ennyire této-vák. Talán csak én vagyok ennyire elveszett. Ha rajtad múlna, meglehet, egészen másképp tekintenék a tükörbe. Jó lenne mindent egyszerre látni. Nemcsak azt, ami kint van, hanem azt is, ami idebent, vagy éppenséggel odabent rejtőzködik. Nincs annyi folt, sem repedés a tükröződő felületen, amennyi el tudna rejteni előlem.

(VII)

A rózsza nincs részvétellel az iránt, akit megszúr. Ugyanolyan közönnnyel ajánlja fel a tüskéit, mint súlyos illatokkal terhes kelyhét. Választás kérdése, melyiket fogadod el. Neked kell megtalálnod, mikor, hol és mivel azonosulsz. A rózsza a rózsza, és a rózsát egyáltalában nem izgatja semmi: vágymiból fakadó szenvedés vagy száanalomból elkövetett kitarulkozás neki egy és

ugyanaz. Több kell. Sokkal több ahhoz, hogy meghatódjék. Hogy térdet s fejet hajtson az együttérzés oltára előtt.

(VIII)

Mindannyiunk útja másfelé visz. Nem kell, hogy egyetérts. De most egészen jólesne, ha valaki hazavinne. Egy-két lépcsőfokot még ki tudok hagyni fölfelé menet. Lefelé már óvatosabban kell mozdulni. Könnyedén bukás lehet a vége. Nem figyelsz oda, és máris a földön fekszel elterülve. Kiterítve. Nem izgatom magam, úgyszincs, aki fölsegítene. Te tovább löksz a szurdok peremén. Pontosan azzal a mozdulattal, azzal a magabiztos mozdulattal, azzal a kizárólagos és visszavonhatatlan mozdulattal, azzal a semmivel össze nem téveszthető mozdulattal, azzal a könnyed és finom mozdulattal, azzal a teljesség igényét önmagára vállaló mozdulattal, mintha ez volna az egyetlen lehetőség, mintha ez volna a világon a magától (leg-)értetődőbb cselekedet. Mintha nem volna választásod, úgy löksz tovább a szurdok peremén. És mosolyogsz. Mert pillanatra összetéveszted zuhanásomat a röptüléssel. Neked olyan, mintha szárnyalnék. Pedig valójában egyre mélyebbre esem. Ha ezt megérted, akkor minden rendben lesz. A közepe felé tartok. A középbe hullok. Bele a mélységbe.

(IX)

A reggeli nap rám zuhan a sugaraival. Védtelen vagyok, nincs esély elmenekülni magam elől. Ugyan hová is rejtőzhetnék?

(X)

Mivel nincs kettő, mire leülhetnénk csöndesen, egymás mellé, fejünket a másik vállára hajtva, így számát se tudom, mennyi székre lenne szükség ahhoz, hogy a szív ajtaját eltorlaszolja előled. Tornyokba rendezném őket, hétszázézet, ha kell, egyiket a másikra, plafonig érő kupac lenne. Tudom, ha megpróbálnék fölmászni, egészen a tetejére, esélyes, hogy a mélybe zuhannék. Pedig onnan fentről milyen más lehet a kilátás. El egészen a sötétet a napvilágtól elválasztó határvonalig. Ahol a mondható sáv kezdődik. De minden mozdulatra ügyelnem kellene, ahogyan haladnék fölfelé. Elég egy óvatlan pillanat, és kibillen az egyensúly. A szédüléssel nem lehet semmit sem kezdeni. És csak odalent a földön fekvő látszana igazán, milyen magas a mennyezet. S ahogy süllyedek egyre lejjebb, úgy lesz végtelen a távolság. Akárcsak közted és köztem.

(XI)

Sietnék hozzád, ha hívnál. Elmaradna mögöttem minden árnyék. Ha felém nyújtott kezed átölelne, és nem lökne el. Belefulladások a gondolataimba. Bárcsak fedezéket építhetnék óhajtó mondataimból! Magam alá bújva próbálnék időt kérni a változáshoz.

(XII)

Szép lassan haladok, befelé, egészen addig, amíg még elviselhető. Az utolsó pillanatban fogok ismét meghátrálni. Úgy, ahogy szoktam. Gyávaságomhoz illő módon. De kinél is keressem a megoldókulcsot? Kiben bízhatok? Ki segít? Ki fog észrevenni ebben a szükségben? Nyugtass meg, kérlek, te azért látsz engem, igaz?! Ha most nem, akkor valamikor máskor ennek biztosan meg kell történnie. Láss, kérlek! Látnod kell! Vedd észre, hogy itt vagyok! Vajon lenne elég türelmed összerakni, ha széthullanék száz és ezer darabra? Igen, kétségtelen, ez a nélküled levés kihűlt napként áll életem egén.

ÜZENET A BARLANGBÓL

Molnár Tibornak

Értsétek meg: én játszhatom, eljátszhatom,
hogy legalább nektek jó legyen, langyos, kellemes.
Köszönöm, hogy észbe kaptok néha,
és üzentek, meglátogattok, meleg étellel kínáltok,
kérdetek, felelek, hosszan, türelmesen meghallgattok,
de higgyétek el végre, ez nem jó, nekem ez nem kell,
nem itt, nem így, nem ezt akarom, nem, nem!
Tudom, megtévesztő vagyok, mert azt gondoljátok,
minden rendben, körülöttem, bennem újra nyugalom van,
hogy sikerült, újra sikerült visszatérnem közétek,
hiszen mindent megtettetek, mert én így akartam,
vagy valaki valahol így döntött rólam.
Drága barátaim, jóakaróim, vadidegenek!
Ne haragudjatok rám, magatokra, se Istenre!
De tehetetlenek vagytok, ez az igazság,
én pedig védtelen, és az Úr tanácstalan,
hogy minden csak úgy van, ahogy van,
véletlenek összjátéka, és nem tudhatja senki,
ki és mikor kel útra elsőként közülünk.

EJTŐERNYŐ NÉLKÜL

Vári Csabának

Szavaid üres házak, széldöntötte erdők, feldúlt kertek,
idegen város vagy, melyben riadt vadak vágatnak,
és hiába hívod, hiába várod, nem jön a felmentő vadász.
Hagytad, hogy mások törjék össze maszkjaid,
hordozod, mit magadra bilincstél, cipeled a másét.

Igenjeid nemek lettek, nemek az igenek,
s mert ámitás, hogy minden ölben otthonra leltél,
s mert minden ittben csak távolságaidat mérheted,
arra gondolsz, katapultálni volna jó, zuhanni.
Hová?

POSZTVULKÁNI

*„S mi zajból
van e Csönd?”*
(Babits Mihály)

A mélyben évszázadokig Enkeládusz és Mímasz jajgatott,
de hiába kötözte meg őket, intette csendre Héphaisztosz,
szenvadásukat nem tudta csillapítani, kínjuk moraja,
tusájuk-vergődésük felhallatszott, forrt a föld,
forrtak a gőzök, gázok, vizek, tüzes testük fetregése
előbb a tengert emelte meg, majd a hegyeket rázta,
füstölögni kezdtek a füvek, bokrok, a fák gyökerei,
beszakadó barlangokból ordítva rontottak ki a vadak,
a repedések szakadékokká tágultak, sziklákat nyeltek el,
az éjszaka közepén a föld gyomrából szökőárként
csapott fel a vér, nemcsak Enkeládusz és Mímasz,
hanem minden mélyben rekedt küklopsz vére,
felemészte mindent, mi élt, élni akart, nemzett, álmodott,
és másodszor is meghaltak föld alatt a holtak.
Valahol itt lehetsz, itt vagytok ti is, tán mind itt vagyunk
lávává dermedve, de már mindegy, mi lesz belőlünk,
mofetta vagy gejzír. Athéné vak. Aphrodité süket.

———— Röhrig Géza

SEMMIKE CSUJOGAT

kanóc ég a szappanodon
tűzben tűzben kell mosdanom
hordóm csapján pej láng libeg
szomjjal oltsd el ha nincs vized
ujdu-dujduj-dudujdu

lelked loncán általvágva
leltem én csak orvosságra
barlangodba kúszva-mászva
bukkantam rá a világra
hoppodáré-hop-hop-hop

ajkam ölen izzó zsarát
csókkal fogd fel a parazsát
pörgess mátkám itt a reggel
döccenj hozzám lendülettel
ájna-nájna-nánájna

úgy ropd úgy járd hogy alattad
szikrát hányjon csizmatalpad
fordíts ordíts gyorsíts borcsi
nem tudtam még reád szokni
nejne-nejne-nenejne

eléri a hab a partot
de te babám elszalasztod
pedig amíg zeng a lélek
én csak téged tekernélek
bülbü-bülbül-bübübül

áttúz a nap a szoknyádon
rád ordít az oroszlánom
hajamban is a szívem ver
juházd meg a furkóst ha kell
mindi-bindi-bibindi

csírázik egy csók a számon
legyél búza a kaszámon
töltöm széllal add a dudád
abba ne hagyj csűrjed csináld
ompó-ompó-umpappa

ne adj sokat épp csak annyit
hallod margit? önmagadnyit
villám vagy és be is csaptál
jobbat nálam úgyse kapsz már
jepo-jepo-cakk-cakk-cakk

legyalul a szél a csúcsról
de te addig sárkánytúzol
míg újra a csúcsra hágnak
szeressetek szét ma jányok
örfő-törfő-tőjörfő

olyan halált halass velem
kinyíljék a homlokszemem
messük egymást gyere messük
inkább mintsem hogy temessük
xaxa-vaxa-xavaxa

harkály alatt forgács épül
az kap meg ki sosem szédül
két fából is nőhet erdő
áldjon-verjen a Teremtő
ijju-juju-jujuju

SEMMIKE HITE

valami nagy-nagy tüzet kéne rakni
hogy elateo föltesse a megateát
s az élet a halálra merőleges legyen
hogy befelé táguljon a világegyetem

valami nagy-nagy tüzet kéne rakni
hogy elateo föltesse a megateát
a fűvet minek gőzétől fölenged az ego
legyen megatea jöjjön elateo

Szilasi László

ZSOLOZSMA ÉS MANTRA

[18.48: telefon]

(Naplóregény; *El nem hangzott beszélgetések anyámmal*)

Tudom, az volt az álmod,

hogy egyszer majd elutazol Finnországba, mert nőklapjás képek miatt úgy gondoltad, hogy ott, a hóban, a kis faházak között otthon éreznéd magad, nem lenne idegen semmi, és hogyan jutnál el oda, kérdeztem, te pedig azt mondtad, hogy repülővel, hogyan máshogy, és nem félnél?, kérdeztem, nem hát, felelted, hiszen hát Finnország lenne a túloldalon, és ez a tudat felment engem a félelem alól, meg hát, ki tudja, lehet, hogy én nem is félnék a repülőn, lezuhan, meghalok, és akkor mi van, faházak, jávorszarvasok, ezer tó, Lappföld, Mikulás avagy Joulupukki, ott akartál volna élni, azt hiszem, nélkülünk, ha jól értettem, ott, még akkor is, ha nem értettem, hogy milyennek képzeled el azt az országot, hiszen hát valójában nem jártál te sehol, csak egyszer Kassán, meg egyszer a Balatonon, ezek voltak a te idegen helyeid, és, ha jól emlékszem, egyik sem tetszett neked olyan nagyon, de Finnországba mégis vágytál, erős álom volt ez, majdnem mindig szóba hoztad, amikor otthon jártam, és nekem az lett az elképzelésem, hogy amikor majd rengeteg pénzem lesz, soha nem lett sok, de akkor, akkor majd elmegyünk együtt Finnországba, soha nem lett akkora vagyonom, meg hát időm se lett volna rá, a saját családomtól, rettenetes dolgok ezek, és ezért egyszer, amikor Görögországban jártunk, és autóval mentünk, hirtelen azt képzeltem, azt képzeltem nagyon erősen, *azt haluztam be*, hogy ott ülsz mellettem az anyósülésen, pedig ott valójában valaki más ült, és beszélgetünk, suhanunk az autópályán, azt magyarázom, hogy oké, ez nem éppen Finnország, de azért szép, nem?, édesanyám, és te azt mondtad, hogy hát szépnek éppenséggel szép, csak az baj, hogy rettenetesen meleg van, egyfolytában gyötör a hasmenés, pisilned is kell, nemsokára hányni is fogsz, és egyáltalán, jó lenne hazamenni, de most azonnal, és aztán el is tűntél az anyósülesemről, és én meg gondolkodhattam azon, hogy Ottlik szerint minden halottal lehet beszélgetni, de csak az édesanya szólama *kiszámít-*

hatatlan, csak ő őrzi meg a kiszámíthatatlanságát, még ha kitalált is vagy, nehogy már be akarjál szarni, édesanyám, és aztán amikor újra találkoztunk az úgynevezett *valóságban*, Békéscsaba, Jamina, Franklin utca 36, már nem is akartál Finnországba menni, kihalt ez a vágy is, mit keresnék én ott, drága fiam, nélkületek, minek?

*

Semmiképpen sem tudatosan,

de mindig azt gondoltam rólad, hogy egy orosz faluban élsz, a Pozsonyi utca az az orosz falu, véget ért a Háború, a Nagy, a Második, a Honvédő, elengedtek benneteket, azonnal visszatérhettél volna a faházaitok közé, el is indultatok, de valahonnan megorrontottad, hogy baj lesz, hogy azokat a harcosokat, akik megjárták a Nyugatot, bezárják Szibériába, ott fognak lassan megdöglenni, mert látták, hogy ott, messze, sokkal jobb az élet, jobb az élet minősége, hiába van az összes orosz faluban akár még áram is, semmit sem ér az egész, és akkor néhányan megszöktetek a vonatról, valahol Ufa környékén járhattatok, onnan indultatok hazafelé, egyszerű harcos voltál, gumicsizma, pufajka, dobtáras géppisztoly, neked is megvolt a háromszor egy deci vodkád, hozzá is szoktál nagyon, de most haza akartál jutni, Zmijovka, úgy hívták a falvadat, nem lakott ott senki, csak a szüleid, és lehet, hogy már ők is meghaltak, hat éve jöttél el otthonról, talán nem vár ott téged senki, de te mégis oda igyekszel, erdőkön és mezőkön, tőkön és paszulyon keresztül, patakok vizét ittad, megetted a tücsköket, és olyan növényeket is, amiket csak te ismertél, falevelek alatt aludtál, és amikor megláttad a dombok tejéről Zmijovkát, megálltál, imádkoztál, ne úgy legyen, ahogy te akarod, hanem ahogyan a te Istened akarja, csak utána kezdted el rohanni, sikoltozva rohantál le a házatokhoz, ami előtt a fapadon ott ücsörgött a két öregember, rád vártak, évek óta vártak rád, hogy mikor jössz haza, és megettetek, és vizet melegítettek neked, hogy évek óta először megfürödhess, ugyanaz a fürdődézsza, kilószámra jött le rólad a mocsok, nemi szervekről hatalmas lemezekben bomlott le a szaros és véres szutyok, de aztán már könnyű volt, könnyű és tiszta, volt egy lenből készült fehér hálórúhád, csak azt voltál hajlandó fölvenni, meg a zsákvászon papucsodat, anyád még a hajadat is lenyírta, fiús lettél, furcsa volt, ahogyan az a rövid haj zsírmentesen lobog, szellőzik a fejbőr, ismeretlen tapasztalat, és amikor a szüleid el akarták égetni a katonai felszerelésedet, találtak a zsebedben egy Német Lovagrend-es címerpajzsot, egy náciról vetted le, valahol Berlinben, meg akarták tartani,

de te bedobattad a kályhába, ott olvadt meg az a sasmintás ólom, és az olvadás elhozta nektek a tavaszt.

*

Nagyon szép volt tőled,

hogy ránk hagytad a házassági gyűrűdet, Robikánál találtam meg, az egyik melléképületben, egy jelentéktelen borítékban, elhoztam az egész pakkot, haza, a Dóm térre, és csak itt vettem észre, hogy valami kemény mocorog benne, nocsak, gondoltam, ez meg mi, és igen, az volt, a párját apám beleépítette a keresztanyámék padlásába, nem kereste tovább, de ez itt volt, és én azonnal lenyúltam, pedig tudtam, hogy te ezt Hanna lányomnak ígérted, de én ezt a szándékot azonnal felülírtam, minek neki, lenyúltam és odaadtam a barátnőmnek, nem akarok tőle semmi ilyesmit, csak a teljes életét, de nagyon tetszik nekem a gyűrű erőteljes metaforikája (az örökkévalóság, az egység, a reinkarnáció, a világegyetem jelképe, a közösség, a szövetség és a végtelenség szimbóluma + még *A Gyűrűk Ura*), oda is adtam a barátnőmnek, de ő soknak találta ezt a gesztust, de nem a metaforika miatt, hanem azért, mert te Hannának akartad adni azt a tárgyat, ez volt a végakaratom, én meg lenulláztam, nem hajtottam végre, kijátszottam, és ezért – bármennyire jól is esik neki – én egy gazember vagyok, egy fattyú, egy *vörönty*, egy kakukkfióka, egy hamis legény, aki egyetlen pillanat alatt kijátszotta magát a saját családjából, de nem adta vissza, mert akkor hirtelen ő is *basztardává* változott volna, velem szemben, én viszont alaposan rákészültem, és aztán beszéltem a lányommal, nem lepte meg, tudta, tudni vélte, legalábbis ezt állította, és megértette, hogy én majd veszek neki is egy eljegyzési gyűrűt (*obszcén* mozzanat, de kellően *dekonstruktív*: besült a rendszer, két gyűrű lesz, de egyik sem lesz az igazi, legfeljebb majd jól összekeverem őket), és aztán egyszer Pesten, a Nemzet Fővárosában átvettem a barátnőmtől a gyűrűt, hogy – mégiscsak – adjam oda a lányomnak, úgy lesz a legjobb, ő nem akar beleragadni ebbe a szerelemmel teli, mégis merőben aljas problematikába, beletette egy kis papírkába, kölcsönkérő sőtartócska vagy valami olyasmi, én meg addig-addig rakosgattam azt a kis valamit, mígnem elhagytam, valahol a Nyugati előtt üríthettem ki a zsebemet ostobán, a vonaton meg már késő volt, nem mehettem volna vissza, hova is mentem volna, valaki nagyon örülhet a kukaleleménynek, de lehet, hogy egy agglomeratív szemétdombon rohad, vagy mit is csinál a mocsokban az arany.

*

És aztán az is volt,

emlékszel rá, hogy jókora késéssel kaptam a kiadótól egy születésnap csomagot, volt benne egy Parti Nagy Lajos-féle gyűjteményes kötet, egy magvetős bögre, rajta dupla ékezetes 'm' a logó, meg egy türkizzöld nepáli sál, gyönyörű darab, a barátnőm azonnal el is akarta kunyerálni, koldulni, tarhálni, lejmolni, kéregetni, kuncsorogni, mindennel ezt teszi, van már nála pólóm, nadrágom, sapkám, lemezjátszóm, hangfalam, alsógatyám, atlétatrikóm, mindent akar, ennyiben Ottlikra hasonlít, akit tényleg nagyon szeret, én pedig vagy ellenállok neki, ne akarjad már, bazmeg, az életemet, vagy jó, akarjad, csak egy kicsivel lassabban, szordínósabban, mert így egy kicsit fáj, nem mintha smucig volnék, vagy előnt a (színlelt) nagyvonalúság, vigyed, bazmeg, minek az nekem, legyen a tiéd, azért kerestem, hogy más is keressen, de itt most tényleg nagyon fáj a szívem, számontartanak, kérem, engem, van egy adatbázisuk, minden adat benne van a szerzőikről, és ez az adatbázis, késve ugyan, de hangosan ordított nekik, hogy január elsején hatvanéves lettem, ugyan, adjatok már neki valamit, semmi nagy dolog, de, mondjuk, legyen egy könyv, egy reklámajándék meg valami nagyon szép, teszem azt egy, hmmm, nepáli jaksál, mondjuk türkizzöld színben, majd látjuk, mikor veszi fel, a cafés ünnepeken mindenképpen hordania kell, eszembe is jut egy régi novella, már nem tudom, ki írta, amikor a konferenciás csaj rúzsfoltos selyemkendőben érkezik vissza a szünetről a saját előadására, finoman, csendben, de mégis mindenki rajta röhög, *szigetelőkendő*, minden német női ruhaboltban van belőle jó néhány, ne fogja össze a vásárló (szükségszerű) rúzsa a ruhákat, bru-ha-ha, mit mondana rólam ez a nepáli kendő, ha felvenném, ha nem, de nem ezért adtam oda a barátnőmnek, hadd minősítse őt a viselete, mert a viselet, például a bőr színe hamar kivívja az ítéletet, hanem talán azért, mert azt láttam, hogy tényleg *akarja*, hogy a jakgyapjú pamutja türkizzöldre színezve olyan minőség, amilyennel még ő sem találkozott soha, hiába lébecolt egy egész évtizedig Nyugat-Európában, nem látott még ilyet, fel akarná venni, ez lenne az ő igazi felhámja, bármit jelentsen itt most az 'igazi' szó, és amikor beleigazította a fekete télikabátja nyakába, olyan lett, mint egy lecsúszott glória.

*

És az is remek volt, hogy

valamikor február közepén beszélgetett velem egy barátom a Radnóti kávézóban (ennek a legénynek régen *Balta Joe*, ill. *BalJós* volt a fedőneve a

Szegedi Egyetem című klasszikus, kibocsátó lapban), nyilvános fecsegés, a rengeteg néző csak a díszlet, de nagyon kellettek a csevegéshez, feldobták a beszédünket a nagyon szomorú éjig, hiszen hát mindig oda akarunk eljutni, most – talán – sikerült, *nem is ilyen a könyved*, mondták később a szorgalmasabb okosok, *vidámabb munka, vagy nem is tudom*, persze, vidám, hagyjuk is, de a barátom nagyon felkészült, mélyek, magasak és avatottak voltak a kérdései, hálás voltam neki ezért, majdnem mindig le szokta önteni a diskurzusunkat egy öntettel, ami valójában önmaga, erőszakos ez a szósz, de most nem tette, s amikor vége lett az egésznek, felkonferálta a dékánhelyettes asszonyt, aki bejelentette, hogy ez itt mostantól egy meglepetés-party, hatvanéves lettem, némi késéssel, de ünnepeljük meg, majdnem elájultam, hirtelen a cukrom is leesett, rettenetes, csak ezt ne, aztán jött a dékán, és felolvasta azt a választ, amit a mesterséges intelligencia a nevemre adott („*Szilasi László, 1924–2001, erdélyi magyar író, irodalomtörténész és esszéista volt* [Megjegyzés: Szilasi László még mindig él.] („*Elnézést a tévedésért! Valóban, a megadott információk alapján Szilasi László még mindig él.*”), és az ártatlan és hasznos tömeg hirtelen rám vetette magát, öleltek és csókoltak, gratula & jókívánság, és hirtelen azt éreztem, ami abban a pillanatban igaz is volt, hogy mégiscsak része vagyok ennek a tudós közösségnek, amiből kilépni véltem az íróvá válásommal, elszakadtam tőlük, és ők mégis megtartottak, jólesik ez, nagyon is jól, de lehet, hogy mégis baj: hogyan fogom így megfigyelni az *ürgéket*, akik közé én is tartozom, elrontják a bizniszemet a puszikáikkal, vagy ez most csak hisztéria?, nem hinném, rávetettem magam a pezsgőkre meg a nagyon komolyan megcsinált tortára (Spicces Füge Respektus, Capella cukrászda), de ezek sem segítettek, csak ültem egy felpuhított padon, elmerültem benne, és arra gondoltam, hogy erre azért aludnom kell egyet, aludnom kell kettőt, talán egy egész hetet is, fel kell dolgoznom, hogy a mások (mondjuk így:) szeretete néha majdnem olyan csörtető és agresszív, mint az enyém, teirántad.

*

És azon is gondolkodom,

általában gépi segítséggel, hogy kik haltak meg azon a napon, amikor te, december 5-én, Mikulás előestéjén, ezen a rettenetes napon, amikor pokoli forróság volt a téli Dóm téren, és igen, tudom már, segített a gugli, ki mindenki halt meg ezen a napon (1608-ban Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem, 1770-ben James Stirling skót matematikus, 1791-ben Wolfgang

Amadeus Mozart osztrák zeneszerző, 1870-ben id. Alexandre Dumas francia író, 1925-ben Władysław Reymont, irodalmi Nobel-díjas lengyel regényíró, 1926-ban Claude Monet francia impresszionista festőművész, 1937-ben Thorma János magyar festő, 1941-ben Amrita Sérgil, magyar származású indiai festőművésznő, 1965-ben Joseph Erlanger, Nobel-díjas amerikai fiziológus, 1973-ban Robert Alexander Watson-Watt, skót fizikus, a radar feltalálója, 1993-ban Trauner Sándor, magyar származású francia festőművész, Oscar-díjas díszlettervező, 1995-ben Méliusz József, erdélyi magyar költő, író, műfordító, kritikus, 2012-ben Hollósi Frigyes, Jászai Mari-díjas magyar színész és tiszteletbeli rendőrtiszt, 2012-ben Dave Brubeck, amerikai jazz zongorista, a *Take Five* szerzője és előadója, 2013-ban Nelson Mandela, Nobel-békédíjas dél-afrikai politikus, 2020-ban Pécsi Ildikó magyar színésznő, az *Aranyember* című film legendás Noémije, 2022-ben pedig Kirstie Alley, Golden Globe-díjas amerikai színésznő), és elkezdhetek gondolkodni azon, hogy van-e ennek bármiféle jelentősége, hiszen hát az *eredetiség*, nem pedig az *igazság* a lényege az értelmezésnek, ezen belül a haláloz értelmezésének is, az interpretátor pedig egy mesterségesen beteg ember, egy műhülye, aki mindenben jelentést & értelmet keres, és hát ezeknek a fenti embereknek az élete *kész regény*, ha mondhatom így, hiszen hát majdnem mindenkié az, csak nincs mindenkiéhez műfaj meg stílus meg szókinccs és mondat, de majd lesz, erre gondolok, ezt remélem, hiszen hát az irodalom fejlődik, vagy mit is csinál, mozdul, igyekszik mindig valami más felé, és egyszer valaki meg tudja majd írni Amrita Sérgil vagy Trauner Sándor életének regényét, és akkor kiderül, volt-e kapcsolat vagy nem, hiszen hát csak a *tudomány* akarja az igazságot: vágyai szerint egyszer akár *teljesen* meg is ismerheti a világot – és akkor, végre, végleg véget fog érni.

*

Gyerekkoromban nagyon féltem, hogy meg fogtok halni,

és ti azt mondtátok, hogy addigra már elég erős leszek, hogy elviseljem, ez nem lett igaz, most már árva vagyok, de nem vagyok elég erős hozzá, nézek ki a fejből, és arra várok, hogy valamelyikőtök felhívjon az öregek otthonából, de nem hívtok soha, ez az én árvaságom, és én az elmaradt telefonbeszélgetések *helyett* írom ezt a könyvet, ami talán nem lesz publikus, mert mintha tényleg arról volna szó, hogy a valami helyett más áll a szövegben, s így egy láthatatlan dolog metaforáit olvasnánk, ami (feltételezhetjük) igazából a líra sajátossága lenne, de az is lehet, hogy a kihagyásnál és az el-

hallgatásnál járunk, ami talán maga is helyettesítés: a valami helyett a hiány van jelen, de mindegy, félre bú, mert én eredetileg arra gondoltam, hogy mivel te 2022. december 5-én haltál meg, egy évig foglak írással gyászolni, gyászév, elég az, de nem elég, egyáltalán nem elég, nevetséges is lenne, most 2024. december 5-ére tervezem az utolsó bejegyzést, két év, az is nevetséges, de nem ragadhatok bele a gyászba (tényleg, miért is nem?, hát, első-sorban talán éppen azért nem, mert te is elfelejtetted az életed végére a saját anyádat, és amikor – óvatlanul – rákérdeztem, te azt mondtad, hogy nem emlékszem rá, már nem emlékszem rá, fiam, és utána nagyon-nagyon sírtál, hiszen hát te is egy évig gyászoltad az anyádat, szombatoként soha nem etél egy falatot sem, én pedig nem akarom ezt, én emlékezni akarok rád, amíg csak élek, meg még egy kicsivel tovább), nem ragadhatok bele, de két év hátha elég lesz, még akkor is, ha a barátnőm azt állítja, hogy én mindenféleképpen szeretnék beleragadni a gyászba, a gyászolásba, a gyász munkájába, a szomorúságba, a bánatba, a fájdalomba, a lesújtottságba, a keserűségbe, a keservbe, a siratásba, az írott jajszóba, és hát, ugye, az élet gyászolás általi újramezésébe, esélytelen vállalkozás, és még az is lehet, hogy igaza van, néha legszívesebben tényleg belefulladásba ebbe az egészbe, a végtelenségig tartana ez a napló alakú búcsúzkodás, hiszen a búcsú még nem a dolog vége, fel lehet vele tartóztatni a véget, a vég bekövetkeztét, már ha a vég eléggé udvarias, befejeződött, de még nincs vége, erről szól a búcsú, talán fel tudja tartóztatni a véget, hej, de szívesen beleragadnék, bele bizony én.

———— Ferencz Orsolya

MENYEGZŐ

Házasodom,
és összebeszélünk,
hogy sokan jöjjünk menyasszonyi ruhában.

Repesek, miközben nem tudom,
ki lesz a házas társam,
keresem a felszakadozó fátyolfelhőben.

SZÖVEGPERFORÁLÁS

Szintin terveztem kísérni
a saját felolvasásomat.
Ehhez képest jött ez a fiú.

Szöveget akar perforálni
az iskolai ünnepségen
számszeríjjal.

Mat-infós, azzal lép fel,
hogy újságcikkekre nyilazva készít
lyukkártyát.

Nyomkodom a szintit,
hátha megjön a mentő ötlet.
Kopognak a nyílhegyek, szerinte 1:0 oda.

Szerintem nem kell ahhoz céltudat,
hogy a foghíjas nézősorokat
teremtéssel töltsük meg.

ADVENT

Levágatta a haját
bubi-gomba formára,
meggyőződés nélkül megdicsérem.

Meglepő karácsonyi sminkje van,
élénkvörös haj,
vastag zöld rúzzsal.

Céges ajándékként
akkus fülhallgatót kapok tőle,
fel is teszem a fejemre.

Most megint egy bibliai álom
a betlehemi csecsemőgyilkosságról,
aransujtásos fekete bársonyba takarják őket.

Lemegyek a faluba,
végigjárom a házakat.
Nem vagyok védőnő, osztozom a gyászban.

ODAFÖNN A HÍDON

a Garasos-híd leselejtezett
lakatjai miatt mérgeledsz
hiába kutakodsz
nem találsz a rozsdamarta
bizonylatot
így hát a szélnek eresztett
szavak logikájához
igazodva csak a vizet fodrozó
vadkacsáknak kínálsz fel
az olvashatatlan emlékekből
rajzolt papírszárnyakat

*bekerítve bolyongsz
mint az alany nélküli mondatok
ugyan mi történt volna
ha fölállalod a titkot
ha nem alkuszol
ha nem tettetsz közönyt
ha legalább egyetlen ajtót
nyitva hagysz*

örökös ős kezdődik
hurcolkodás
egy eltévedt leander bontja
fehér virágait
a gyanakvás alábbhagy
a híd pillére alá húzódnak
az árva vadkacsák
elhibázott szavaink tanúi –
s a múlt már csak egy arctalanná
szürkült végtelenített pillanat

MÉG TUDOM

ránk görnyedt az este
bekormozódtunk
próbáltam jó lenni hozzád
de gyorsabbnak bizonyultál
és kiretusáltál az emlékeidből
résnyi fény siklik végig
a szobán – pásztázza
az ágytakaró gyűrődéseit –
gazdátlanul bolyongok
dacba hanyatló arccal gyászolva
azt ami eddig voltunk
falakig nyúlnak az árnyak
végtelen lassúsággal
szakadozik az idő
mintha szertartást végezne
megadták magukat
a platánok is a téren
a hajnalba csúszó bulik tanúi
mindennek ára van
kotta nélküli rítusok
tenyereltek bele életünkbe
s bár még tudom
milyen kiszolgáltatottnak lenni
de lassan az emlékek
szavatossági ideje is lejár

PEDIG MÁR NEM

köztünk a tér és az idő már
beláthatatlan és túl sok az idegen
ezért tiszteletben kell tartanom
a valóság képtelen megnyilvánulásait
amikor eszembe jutsz
próbáltalak magamhoz csiszolni

de tökéletesség nincs
beteges szeszélyé sülnek a hibátlanok

megérintjük a bizonytalant
kerülgetjük emlékeinket
sértettség harag ezernyi seb
gyűlt össze a lecsüngő fejű fűz alatt
minden megváltozott

halott tárgyak közt én is halott vagyok
nem is tudom mi a jobb
nézni a halálhíreket büntudat nélkül
vagy egy másik idősávban
láthatatlanul matatni
a lélegeztetőgépen élet-halál között

elapadtak a szavak
felgyűlt a szmog
jön egy újabb agónia
fekete vászon az ajtón
ahonnan kikandikál a halál
legyen végre vége ennek az egésznek
várom az éjszakát
pedig már nem vagy ott

REJTVÉNYEINK

folyton kérdésekkel fordulsz felém
pedig hozzánk már csak a kijelentő
mondatok illenek
ám te még mindig azt hiszed
hogy az életünk rejtvény
s a titkokat csak kérdések fejthetik meg
s a lélek is kóválygó kétség
hajszálerekben rekedt bizonytalanság
megismerhetetlen fekete lyuk
ami végleg elnyeli a meggörbült
bizalmat

OLVADÁS

Apám kinevet. Mozdulatlanul áll az üvegház előtt, a kezében locsolócső, a lábán világoszöld gumicsizma. Apám néma és arctalan, de tudom, hogy kinevet. Én is néma vagyok. Hallom a mondatokat a saját fejemben, de nem tudok megszólalni, valami visszatart. El akarom mondani apámnak, hogy mit tett az anyámmal. Kiabálni akarok vele, üvölteni, de csak tátogok, mint egy hal. Apám kinevet, a kezében füstölgő fazék, a fazékban a kakas elszenesedett csonkjai. A lába körül tekereg a locsolócső, csigák fényes nyálkacsíkjai a betonon. Az üvegház oldalának támasztott lombgereblye. Piros zománccfazék. Bánatos idő. Agyagitató. Apám arca elsatírozott folt, szálkás, szénfekete teste mintha a földben állna. Nem látom az arcát, de tudom, hogy kinevet. A kezemben hosszúkás rúd, a markolatát szorongatom. Kiabálni akarok apámmal, de nem jön ki hang a torkomon. A szavak hullámzó dallamok, nem ismerem fel az értelmüket, a jelentésüket, csak visszhangzanak bennem. Szembesíteni akarom velük apámat, de az apám csak áll, mintha a földből nőtt volna ki. A szavak darabokra törnek bennem, erősödő bűgás nyomja el őket a fejemben, apám az agyagitató oldalán dobol az ujjival. Hangtöredékek, tompa rezonancia, kásás, örvénylő zaj. A csirkék hipnózisban nyújtogatják a nyakukat, forgatják a fejüket. Összecsukódnak a csigaházak, lehunyom a szemem, felkavarodik a levegő, a por az arcomba vág, füstölögnek a kakas elszenesedett csonkjai, a markolatba kapaszkodom. Engem elfújna a szél, apám lába mintha a földbe gyökerezne. A csirkék kapirgálnak, a saját ürülékükben keresik a darált kukoricát, a napraforgómagokat. Lebetonozott tyúkól. Cirokseprű, kapanyél. Sziszegő locsolócső. Apám kezéből lótetű próbálja kiásni magát, páncélozott exkavátor, szőrös, karmos ásólábakkal. A fejem fölé emelem a hosszúkás rudat, egyszerre támadok, egyszerre védekezem. Apám kinevet, a háta mögött az üvegház, szikrázó kristálykupola, úrállomás, vakítóan fényes ég. Apám szálkás teste átizzik a fényben, az arca átlátszó, ráncos víztükör. Tátogok, mint egy hal, lóbálok magam előtt a hosszúkás rudat. A karom cséphadaró, vízimalomlapát, evező, lombgereblye, nehezen tartom meg, a súlya magával ránt. Fényes nyálkacsíkok a betonon, az agyagitató hipnotikus bűgása. Apám szénfekete kezében füstölgő zománccfazék, nézzük egymást, de nincs arcunk. Elfogynak a szavaim, szétmállanak, értelmetlen, felismerhetetlen hangsorokká vál-

toznak. A kezem szőrös, karmos ásóláb, kalimpálok a tyúkól mellett, meg akarom ölni az apámat, de az apám csak kinevet.

A teraszra behallatszanak a hangok, a fűjtatás, a lábdobogás. Megkezdődött a futóverseny. A templomtól indultak, a kunyhó mögötti ösvényen felkanyarodnak az erdőbe, megkerülik a kilátót, és a vágóhíd mellett leereszkednek a községháza elé. Rövidített pálya, öt kilométer. A verseny előtt a pap felszentelte a dobogót és a zsíros kenyereket. A teraszon minden mozdulatlan. Néhány otffejejtett tárgy az asztalon, a kistányérom, a bögrém. A lampionok magukba szívják a napfényt.

A mandulafa rózsaszínű virágai áttörik a derengést. Harmatcseppek a kunyhó tetőlécein, a terasz korlátján. Vanília az ablakból figyel az udvart. A fóliasátor oldalára halvány fénysugár vetül, apám a fenyőfa alatt áll, én a garázs mellől hadonászok, a lábam alatt porlik a kőtalapzat. Belém égett álmokkép, nem tudok szabadulni tőle. Ébren vagyok, de lehunyom a szemem, megpróbálok elveszni a sötétben. Az elme lecsendesítése, első fázis, szombat reggel. Évek óta nem álmodtam az üvegházzal, nem álmodtam apámmal, a gúnyos nevetésével. A testem nehéz. Minden lélegzetvételem zihálás, a szívveréseim dörömbölések.

*

Nyolcéves voltam, amikor a lakótelepről a tanyára költöztünk. Egy utca, néhány ház, a középső volt a miénk, az utolsó a nagyanyámé. Mínyonnal várt bennünket. A kukoricatárolóban az infralámpa alatt sülték a kiscsibék, megsimogathattam őket. A kukoricás áthatolhatatlan, sűrű dzsungel, fenyegető labirintus. A rét vadvirágos szavanna, elképzelttem rajta a zebrákat és az oroszlánokat. Lélegzett a föld, a levegő magába szívott. A fészker elfelejtett bunker, a vaspolcokon olajos kannák, régi mérleg, a sarokban traktorgumi. Széles volt az abroncs, éppen belefértem. A csirkeól bűzölgő szeméttel, tollpihék a drótháló tövében, ürülék az agyagitató körül. Az agyagitató úgy nézett ki, mint egy ufó. A csirkék kihúzzák a fejüket a lyukból, megrázzák a nyakukat, nyeldekelnek. A kezemben locsolócső, áramlik a víz, magával sodorja a hordalékot, falevelek úsznak a trágyadomb felé.

Az alaszakai nő kinéz az ablakon. Mindent belep a hó, a távolban narancssárga jelzőbóják. A sarkkör kétszáz mérföld, a legközelebbi település hatszáz. Megtisztítja a puszkáját, hosszú nap lesz a mai, ellenőrizni kell a csapdákat. A sarkkörön túl télen minden nap hosszú és hideg. Néha sakkozik a pilótákkal, teát főznek, hokimeccset néznek, megnézik a jávorszarvas-agancsokat. Aztán felpörögnek a rotorok, a gépek megindulnak a havas

kifutópályán, és felszállnak a levegőbe. Az ablakon jégvirágok, odakint szikrázó csend, menetelő farkasok.

A kanapén fekszem, hallgatom, ahogy a faliórában ketyeg a mutató. Nincs erőm kinyitni a szememet, nincs erőm megmozdulni, lemenni az emberek közé. Az alaszakai nő egy hétig feküdt a hóban, mire valaki megtalálta. Úgy beszél a medvéről, mint egy mogorva szomszédról, aki nem szereti, ha háborgatják. Azt hitte, mindennek vége, amikor a medve a fejébe harapott, és a bokrok közé vonszolta. Aztán ott hagyta. A lázálmok a negyedik napon kezdődtek. Megpróbálok elképzelni, ahogy Attila homlokon csókol. Újra és újra megnézem a videót, ahol elmondja, mennyire hiányzom neki. Aztán azt, amelyiken félmeztelenül táncol a kedvemért a fürdőházban. Már csak két éjszakát kell túlélnem, hogy újra lássam, hogy szétkergesse a rémálmaimat.

*

Aztán újra megjelent előttem apám alakja. A fóliasátor mellett állt, az ablakból láttam. Szálkás, szénfekete test, mintha most húzták volna ki egy kemencéből. Égett szag terjengett. Kirohantam a teraszra, de senki sem volt az udvaron, csak a rozsdafarkú építette tovább a fészket. Lerogytam a kempingágyra. Eldöntöttem, hogy egy perccel sem maradok tovább, még képzeletben sem akarom itt látni az apámat, nem akarom életre kelteni a félelmeimet. Vanília kidugta a fejét az ajtón, aztán leült az asztal alá. A fák között csörtetés, lihegő gyerekek.

Kikerülöm a faluközpontot, a Kuba felől kanyarodom ki a főútra. Nem akarok találkozni senkivel, nem érdekel a futóverseny utáni felhajtás, nem érdekel semmi. A hátam mögött vörösen lángol a horizont, előttem sötétkék az ég. Lassan elfogynak a kanyarok. Kisimul a horizont, mindenhol egyenesek, derékszögek, szabályos sorminták, nyomvonalak, parcellák. A síkság kiszámítható koordinátarendszere. Az alkonyat elnyeli a poros benzinkutakat, az út menti tanyákat, a kiszáradt fenyőerdőket, a tehéncsordákat. Reflektorok vakító fénye. Lelassul mellettem a táj rohanása, bekötőút a semmibe, a föld és az ég között elmosódó határ, apám kezéből lótetű próbálja kiásni magát. A kezemben lóbálom a hosszúkás rudat, könnyű és puha. Tátogok, mint egy hal, apám mindent pontosan ért, apám bólogat, majd bedobja a bogarat a csirkék közé. A csirkék kergetőznek, egymás csőréből tépik ki a lótetű maradványait. Látom apám szálkás, szénfekete testét a fóliasátor mellett. Látom a reflektorfényben, az út menti sötétben, az árokban, a lombok között, látom, hiába dörzsölöm a szememet, hiába hunyorgok, hiába énekelek, látom, látom, látom.

———— Gyukics Gábor

ÁRTATLAN HERMETIKA

a semmiből jöttem
vagyok aki nincs
nem akarok felbátorodott
villás nyelvű
koporsóhordozókat oldalamon

nem emlékszem a nevemre
amióta ide beléptem

kiszáradt folyómedrek követnek
mély vizű tavakat
remélnék lábnyomomba érve

pedig a címzett ismeretlen
a források láthatatlanok
kavicsos medrük felhólyagozta talpam
téveszthette meg őket

kilépve sem jut eszembe nevem
szólíts meg
annyi vagyok
amennyit cipelni bír testem

TÉLREMÉLŐK

szoborba merevedett buszra várók
az egyenetlen járdaszélen
rulettgolyóként pörög arcukba a jég

pantomimeznek a fák
a havat próbálják előcsalogatni

rejtekhelyéről
forgóajtók pillanatnyi résein
szisszen át a bőrt simító mozdulat

vigasztalan kandeláber szökteti meg a fényt
szökőkútba fullad a sötét
színtelenre festi az átforgatott vízben
fröcskölődő homunkuluszokat

széthordott civilizációk
hangjai szólnak ki
minden csobbanásból
naívan
havat ígérnek a fáknak

ELKERÜLIK SZEMED

automatából vásárló egyenruhás robotok
ezernyi óhajjal vastüdőjükben
talán csak
kutatófények keresztűzében
fülsikító földalatti
izzasztó merevlemezében
érik magukat biztonságban
de lefagynak
amint a metró ajtaja kinyílik
és lesütött szemű
ragacsos ujjú
humanoidok
veszik át az irányítást
és elintézik
hogy
hitelbe vásárolt
koporsófedelek
ácsolói
tüntessék el az előrajzolt
jövőterveket

Fekete I. Alfonz

GÖTTERDÄMMERUNG

*Ha sötét idők jönnek,
Lesz még éneklés?
Igen, lesz még éneklés,
Mert sötét idők jönnek.*
(Bertolt Brecht)

– Mocskos... – A fehér zajgránát felrobbant a tüntetők között. Az éhes férfiakból és nőkből álló csoportosulás több tagja sietősen tapasztotta be a száját, néhányan már későn. Beazonosíthatatlan zagyalék bugyogott fel belőlük, ami elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy a felülről érkező, hosszú, kampós végű botokkal pákászok emeljék ki őket a zajtengerből. A sötét-kék sorfal mögé húzták be őket, a magasból a földre kerültek. A leemeltek vergődtek, dobálták magukat, ahogy öklendeztek. Vállukra léptek, hogy elkerüljék az oldalra fordulást. Gerincük barlangszáját formált, hasuk a magasba puffedt. Amíg sisteregtek, percegtek, majd hangokra bomlottak, közepükből kör formálódott. Végül a torkokból feltolult, immár feleslegessé vált anyagok összeálltak, az elfogottak fölé emelkedtek, és halvány, ökörnyalyszerű mozgatósínórokként talpra kényszerítettek mindenkit. *Kövessék a rendőrt*, aki aztán elvezette őket egy rabszállítóhoz. Néhányuk segítségért tátozott, hadonászott is, de a zárt sorok takarásában senki sem látta őket a túlsó oldalról.

A tér irányából feketébe öltözött, csúzlit szorongatók érkeztek. A kialakult csendben hallható volt a cipők csattanása a betonon. A rendőröktől egy kőhajításnyira megálltak közvetlenül az első sor mögött. Ha a rágó- és kutyagumi robbanó elegyét alkotó gyurma megtapad, le tudja szakítani a sisakokról akár a fekete plexit is. A sorfal előrelépett. Az első lövedékek a földbe csapódtak, azután elkezdtek záporozni. Néhány már mintha reptülés közben elsült volna. A legtöbbjük ívesen érkezett a rendőrség kéklő sötétségére. Pajzsokra, gumibotokra és sisakokra. Halk pukkanások. Mozgolódás támadt, ki-kilépők mentek neki az előttük álló sokaságnak. Azok visszalökték őket, ha nem mozdultak kellően gyorsan, dühödt rúgásokkal és ütésekkel ösztökélték őket vissza a sorfalba. A felelet nem maradt el. Alul ütlegek az arcvonalból, felül a gólyalábakon állók hátralendítették botjaikat, hogy

ecsetükkel végigmázolják az első sorban állókat. Ezeket a nyomokat csak UV-fényben tudták pontosan leolvasni. A tüntetésen részt vevők beazonosítása soha nem ment ilyen gyorsan. Mint a beléptetés egy szórakozóhelyen. Ponyva suhogott és emelkedett a többség elé. A pemzlik ide-oda lengtek, lekenték az átlátszó anyagot. Néhányan bemutattak a pákászoknak, akik válaszul igyekeztek beléjük döfni.

Máté látta, ahogy egyre többen nyomulnak elé, hogy megtartsák a sort. Hallotta a kiabálást, az ütemesebbé váló menetelést. Nem ismert mindenkit, de emlékezett, hogy a találkozóhelyeken ezt beszélték meg: amint előkerülnek a ponyvák, nekirontanak a sorfalnak. A rendőrök nem lehetnek már ennyire közel, és a SZÉN sem érhetett még ide. Maszkja mögül cikázó szemekkel figyelte a társait, akik már jóval korábban befejezték az éneklést, és ismét eltakarták a szájukat és az orrukat.

A sorfal remegett az izgalomtól, a második arcvonalbeliek még igazítottak egyet felszerelésükön. A parittyások által okozott törések és ütődések nem számítottak. Nem fogják őket akadályozni a rohamban. Néhányan megmozgatták kesztyűs ujjukat, szétnéztek. Nem akartak még egyszer hibázni. Egyikőjük előredőlt, végigmustrálta a mellette állókat. A kék egyenruha megvéd, ápol és eltakar. Mindkét oldal feszülten várta, hogy a másik szánja el lépésre magát.

Reklámszatyrokból kézi ventilátorok kerültek elő. Néhányan vascsövet, festékszórót halásztak elő a táskákból. Páran az itt-ott, betonba beleszórt térköveket piszkálták fel és ejtették egy harisnya hosszúságú és szélességű ruhaanyagba. Máté megigazította arcán a maszkot. A szeme alatt összegyűlt izzadság viszketni kezdett. Biztos volt abban, hogy határozottan ellenkezett, amikor elhívták ide. Hiába a felnőttek közelsége, a megannyi ismerős arc, bizonytalanak érezte magát, és az elkötelezettségét sem érezte tökéletesen szilárdnak.

Akikkel érkezett, szerették őt, mindig mosolyogtak, ha focizni ment velük, vagy a sakk-klub alkalmain megjelent. Nem hitte volna, hogy rosszat akarnak neki. Mindig megköszönték, ha a találkozókra hozott valami ropogtatnivalót. Újoncként senki sem ajánrozta Mátét, noha az iránta tanúsított őszinte kíváncsiságot nem tudta egyikőnnyel megszokni. Örültek neki, hogy saját elhatározásából döntött a csatlakozás mellett. Noha az az érzés motoszkált benne, valahányszor a véleményét kérdezték, hogy addig csűrtek-csavarták az elhangzottakat, míg tökéletesen az ellentétét jelentette annak, amit mondani akart. A fiú hitte, hogy némasága sem lesz hátrány. Ez akkor nyert valódi megerősítést, amikor kiderült, hogy rendszeresen sportol.

Valamivel mögöttük a technosámánok keresték a megfelelő zenei támogatást a sokaságnak. Ennek ellenére tisztán kivehető volt, ahogy a velük szemben állókban dolgozni kezdett a kiosztott pálinka. Gumibotok csattantak ütemesen a pajzsokon. Az első néhány taktus után Máté felismerte a számot, Rage Against the Machine *Guerilla Radio*. A mellette álló fiú és lány szabad kezükkel az ütemet kezdték dobolni a térdükön. Felemelték a meggyújtott fáklyákat. Füst borított el körülöttük mindent. A ponyvák alatt felberregtek a ventilátorok, a sorfal mögött hallható volt a könnygázpalackok egymáshoz koccanása, mintha sörös korsókkal koccintának. Amint a szöveg az „It has to start somewhere, it has to start sometime//What better place than here, what better time than now?” sorokhoz ért, a hangerő tovább emelkedett, és az első két sor megindult a sorfal felé.

Kockakő csattanása, kiabálás, palackok sziszegése és zúgó „Fasiszta gecik!”. Fémcső koppant a plexin, a kék arcvonal éke pedig nekiütközött a soruknak. A formációt végül a rendőrök bontották meg. Elszakították az előttük lévő ponyvát, és befújtak egyet a könnygázzal. Egy srác folyadékkal teli festékes vödört vágott a többieket letipró rendőrökhöz. Az ütleget mindkét oldalon folytatódott. Máté mögött a hangzavar is egyre erősebbé vált. Férfiak és nők futottak előrébb, hogy kivegyék részüket a verésekből. Mindenki készen állt akár védeni, akár ütni. A sokaság mozgott, jelezte, hogy él. Rohanás közben többen összeütköztek, a földre kerültek igyekeztek felhúzni. Tűzijáték és petárdák robbantak Máté gyomrában. Akárcsak a páston, a versenyek előtt. Mozognia kell, akkor jobb lesz. Mellette Molotov-koktél rongya lobbant, és ahogy csatlakozott a többiekhez, látta, amint az üveg elrepült felettük a sorfal irányába. Együtt lépnek a jövő irányába. Elgondolták, megteszik.

A kék arcvonal mozgolódott. A becsapódó égő és tapadó lövedékek elől igyekeztek elugrani, ami a zsúfoltságot, kavarodást és irányvesztettséget tovább növelte. Akadtak, akik kiléptek, és igyekeztek minél többször odaütni a velük szemben álló tüntetőknek. A feketébe öltözöttek egyszerre mozdultak, nem bonyolódtak egyéni akciókba, legalábbis az első sorokban egyáltalán nem. Mozgásukban olyannak hatottak, mintha egy óriási, eddig nem látott állattal volna dolga a rendőröknek. Meleg, bűz és izzadság lengte be a helyet. Három kék ruhás törte meg a tüntetők fegyelmeztségét, amikor ismét fehér zajgránátot dobott. A robbanás sokakat ellökött, a pákászok beakaszthatták kampóikat a ruháikba, és átemelhették őket a sorfalon.

Máté a káoszban belerúgott egy rendőr lábszárvédőjébe, ám mielőtt üthetett volna, két oldalról csattant rajta a gumibot. Teste reagált. Elhúzódott

a másik irányba, védekezésre emelte karjait, de a harmadik, fejét érő csapás után már elmosódott foltok jelentek meg előtte. A földre esett, majd a kék ruhás egyetlen mozdulattal fellökte a horogra. Lebegett, hallotta a guruló könnygázpalackokat, a pattanó, villanó gránátokat. Egy másik fekete ruhással került szemmagasságba. Zöldekék pontok, akár a sekély, délelőtti tenger.

* * *

– Annyiszor mondtam már, hogy az otthonról hozott sült kolbászt nem melegítjük a mikróban, mert aztán az egész iroda büzlik a hústól és a zsírtól, amit magadba tömsz ebédkor. Eredj, takarítsd ki, és többet ne hozz be nekem disznótorost, mert amint megérezem, megeszem! Pontosan tudod, hogy kiszagolom. Ma is tudtam, hogy azt hozol, már amikor beléptél az épületbe, de bízam benned annyira, hogy tanultál az előző alkalomból.

Bodnár zászlós hangja végigzengett a falécekkel borított folyosón. Kovács őrmester bebattyogott a konyhába, magához vette a szivacsot, és nekiállt eleget tenni felettese felszólításának. Biztos volt benne, hogy azért parancsoltak rá, mert a mikró belseje szinte okkerben játszott a benne felejtett, kiforrott kávéktól. Az ügyeletes szobája mellett elhelyezett automatát csak az ügyfelek használták. A szemeteszákot így is félnaponta kellett cserélni, mert tele volt folyadékkal, hiába írták ki, hogy inkább öntsék a vécébe.

A délutáni napsütéses idő dacára az őrszobában vakított a világosság. A relaxát felhúzták, a villanyt szintén felkapcsolták, de az asztali lámpa is égett. Bodnár zászlós egyetlen porcikája sem kívánta a sötétet. Innia kell. Közel húzta székét az íróasztalhoz, lélegzetvételnyi hely, ennyit engedett meg magának. Tolla bepattintva pihent a falap közepén. Nem szólt semmit, megértette, honnan származott az az idegen illat, amikor belépett az irodájába. El kell beszélgetnie vele négy szemközt. Lehetőség szerint úgy, hogy mindenki lássa, amikor magához rendeli. Lapult egy másik szagminta is az irodában. Az íróeszköze alatt kitépett füzetlap. Ismét egy ceruzával körmölt üzenet várt rá: *Fogdábal*, Orgoványi hadnagy aláírása alul. Korábban hallotta, ahogy a pultnál visszajeleznek az érkező kocsiknak. Válogatnia kell a behozottak közül.

Sokáig hasznosnak tartotta a fehér zajgránátokat. Még az összefüggéstelenül ordító emberek is megjuhászodtak tőle. Nehezen viselték a bizonytalanságot, hogy ki lesz képes újból a beszédre, ha elmúlik a hatása. Bodnár úgy értesült róla, hogy ezt a mellékhatást szándékosan nem küszöbölték ki a fejlesztés során. Egy a húszhoz volt az esélye, hogy az illető nem beszél

többet. A védőkendőt nem helyezték kereskedelmi forgalomba, a külföldiek viszont nem minden esetben bizonyultak hatásosnak, mivel a magyar tulajdonban lévő gyár nem adta ki a mesterségesen előállított fehér zaj összetételét. Akiknek nem tért vissza a beszédképessége, azokat leszázalékolták, és egyedül fizikai munkakörökben dolgozhattak, a törvényben előre meghatározott díjszabás alapján. Fel sem tudta idézni, hány alkalommal találkozott az esti műszakokban hangtalanokkal. Hatékonyságukról sokan nyilatkoztak elismerően.

Csodálkozott, hogy most nyitva találta a lépcsőházat. Rajta kívül mindenki a liftet használta, ugyanakkor emlékezett rá, hogy Orgoványi hadnagy előszeretettel lépcsőzött a gyanúsítottakat éjjel kettő és hajnal négy között.

A fogdában tumultus fogadta. Tudomást sem vett az ügyeletről és a hangzavarról. Bodnár zászlós bemasírozott az egyik félig nyitott ajtajú helyiségbe. Odabent egy fiú gubbasztott a széken, előtte pohár víz. A férfi becsukta maga mögött az ajtót. A srácot ültében is meglett természetnek saccolta. Olyasvalaki, aki vonzza a tekinteteket pusztán a megjelenésével. Rövid, szőke hajában fekete csíkokat vett észre, mintha egy fakó tigris pillantott volna meg a rácsok mögött. Óvatosan ellépett mellette. Minden ruhadaraja fekete volt, sehol egyetlen más szín vagy akár márkajelzés. Amióta nem fordul meg az utca forgatagában, egyre talpraesettebbeknek tűntek a tüntetők. Helyet foglalt, a másik a zászlós a háta mögötti semmibe meredt. Bodnár tisztában volt a daccal, amit újra és újra megtapasztalt az újabb generációknál, de minél előbb pontot akart tenni a kihallgatás végére, hogy a következőhöz mehessen át. A vezetőség mindig nagyra értékelte a gyorsaságát és a precizitását. Az különösen hasznos fogásnak bizonyult, hogy a fehér zajt zagyváló esetében kevésbé az erőszakra helyezte a hangsúlyt, mint a többi ügyeletes, hanem egyenként húzta ki belőlük az információkat, alakította, formálta, majd végül saját kerettörténetet adva hozzá, nyújtotta be a jelentését.

Bodnár várta, hogy elmúljon a fehér zaj hatása. Ha délután kettő körül tették be a rabomobilba, és hamarosan négy óra, akkor már régen roncsolt ütemeket és diszharmonikus futamokat kellene felköhögnie. Fiziológiailag lehetetlennel határosnak bizonyult, amit a behozott bemutatott. De a fiú továbbra is szemrebbenés nélkül bámulta az ürességet. Sokat nézhetett filmet és sorozatot, hamarosan benyögi, hogy ügyvédet akar, anélkül nem hajlandó meg sem mukkanni. Azzal nincs tisztában azonban, hogy már a büntetőjogi kategória miatt hozták be. Bodnár soha nem tudta eleget dicsérni a pákászokat, akik fáradhatatlan ügyességgel emelték ki az emberiség moca-

rából ezeket a magukra és a környezetükre veszélyes elemeket. A zászlós elővette a füzetét és a tollát, kitette maga elé az asztalra. A másíknak kell kezdeményeznie a beszélgetést. A fiú előtti pohár vizet megitta. Rendőrként pontosan tudta, hogy amikor levetették velük a nevüket és a számukat az egyenruhájukról, a munkájukat határozottabban könnyebbé tették. A kék egyenruha megvéd, ápol és eltakar. Így tudtak makulátlan szolgálatot tenni.

Máté érdeklődve figyelte, ahogy a rendőr bejött, becsukta maga mögött az ajtót, végül szó nélkül leült vele szemben. Ahhoz *a boszorkánymesterhez hasonlít, aki nem ura többé az általa felidézett földalatti hatalmaknak*. Tehát erről beszéltek annyit a többiek a találkozókon. Áradt a magabiztosság a mozdulataiból, felsőbbrendűség pulzált belőle, és az, hogy tudta, ebből a szobából csak ő sétálhat ki győztesen. A fiú örült neki, hogy egy ilyen kihallgatót kapott, aki ennyire fitogtatja az erejét. Az út során kétszer tért magához. Először néhány tétova pillanat, másodsor lehányta az alatta fekvőt. A fejét fájlalta, ahogy cammogott befelé az örsre, a bilincs bevágott a csuklója felett. Első alkalom, hogy behozták. A többiekkel begyakorolták a helyzetet, így megannyi eset forgott a fejében, milyen irányt fog venni kihallgatása. Egyelőre hallgatott, és biztosra vette, hogy a férfi arra várt, megszólaljon, vagy elmúljon a fehér zajgránát hatása. Máté semmiféle elégtétellel nem fog tudni szolgálni a vele szemben ülőnek. Addig kell csak kibírnia, amíg a rendőr erre rájön. Mindez problémássá válhat, de a kiváltott tombolás már nem számít.

Bodnár zászlós akaratlanul is az órájára pillantott. Harminc perce ült a fiúval szemben, aki továbbra sem vette fel vele a szemkontaktust. Ugyanakkor nem fészkelődött, nem kereste a kiutat, rezzentelen tekintettel bámult el mellette. Enyhén borostás, mégis komolynak látszott. A férfi felkelt, megigazította a relaxát. A behozott mélyet sóhajtott. Bodnár megfordult, és megindult az ajtóhoz. Megkérdezi az ügyeletestől, találtak-e nála valamilyen iratot, amin megindíthatja a kérdezést. A nehéz, papíroktól világosra kopott ügyeletesi asztal mögött kezdett kotorászni, mert éppen senki nem figyelt rá.

– Mit csinál, Bodnár zászlós? – kérdezte Kovács őrmester. Ujjai még szaglottak a mosószerből.

– Volt-e valami ennél a tüntetőnél? – fejével a mögötte nyitva maradt kihallgató felé biccentett –, átnézte-e valaki, mielőtt vagy miután beültették a rabszállítóba?

– Miért nem várt meg, hogy előkeressem a kollégák feljegyzéseit az esetrel kapcsolatban?

– Ez sürgős! Mi ez a disznóól itt? Hogy talál meg bármit is?
– Ön túrta szét, Bodnár zászlós.
– Hol vannak a papírok?
– Nincsenek.
– Akkor kerítse elő őket!
– Úgy nincsenek, hogy az oszlató kollégák semmit nem találtak a ma behozottaknál. Egyedül az került rögzítésre...

– Ne folytassa! Többre vihetné, őrmester, ha alaposabban mosna kezet, és megválogatná, mit mond feletteseinek.

A zászlós száraznak érezte a szája szélét.

Bodnár visszament a helyiségbe. Máté tekintetével követte, ahogy helyet foglalt vele szemben, kinyitotta a füzetét, bepattintotta a tollát, és felírta a dátumot a lap jobb felső sarkába.

– Neve?

A rendőr ugató hangon közölte ezt. A fiú tisztában volt vele, hogy ha a kék ruhások jó nyomon járnak, akkor kapnak vérszemet. Az idősebb tagok erre is felkészítették, valamint azt sulykolták belé minden egyes összeüléskor, hogy ne féljen tőlük. A férfi ismételten az órájára pillantott. Máté remélte, elmúlt már annyi idő, hogy kapizsgálni kezdje: egy némával ül szemben.

– Ha továbbra sem hajlandó válaszolni, itt marad további huszonnégy órára. A szülei biztos aggódnak magáért. A ruhái tisztességesek. Gondolom, rossz társaságba keveredett. Előfordul az ilyesmi.

A fiú érezte, ahogy a keserűség a torka alját kaparja, ahogy pezseg és sistereg az egész slejm, legszívesebben leköpte volna a rendőrt. Ki kellene mennie a vécére, elzsibbadt, jó ideje ugyanabban a pozícióban ült, tett egy vállkörülest hátra. Bodnár folytatta:

– Látom, kényelmetlen a bilincs. Szerencsére sokan nincsenek hozzászokva. Nem is értem, miért került fel Önre. Az intézkedő kollégák előzőkenyebbek is lehettek volna a diákokkal.

Máté mosolygott, a kedélyeskedés is az egész része. Ebben a rendszerben ő a hiba, és az, hogy némán tovább bonyolítja az esetét. Amit várnának tőle, képtelen teljesíteni. Ha pedig beszélni tudna, mondandójával együtt beépítenék a folyamatokba, akarata ellenére motorizálna mindent. Hogy egy idő után aztán haszontalan fogaskerékként pottyanjon ki a semmibe.

Máté előredőlt, és az asztalon heverő toll felé bökött a fejével. Bodnár meglepődött a mozdulaton. Zubbonya zsebéből elővett egy másik írószert, és a fiú elé tette a füzeté hátuljából kitépelt lappal egyetemben. Nem volt

benne teljesen biztos, hogy nem falloszt fog-e rajzolni, vagy hogy nem azt írja rá: ACAB.

A srác remegett. A rendőr saját tollával nekiállt rögzíteni tapasztalatait. Megállt a mondat közepén, figyelte Mátét, aki annyit vett ki a neki fejjel lefelé fekvő füzetből, hogy „mínusz egy lap a füzet végéből, PÓTL”.

– Nem jár jobban, ha maga nélkül írom meg a jelentésemet. Ennek közös munkának szabadna csak lennie. Elvégre, ha közreműködik, nyugodtan hangoztathatja az ellenállását mindennel szemben, ami történik.

– Hány éves? Mikor és hol született? Ha külföldön, a hivatalos nevét használja a helységnek!

– Anyja neve, apja neve?

– Mivel foglalkoznak?

– Tudnak arról, hogy Ön mit csinál szabadidejében?

– Hová jár iskolába? Kik a tanárai?

– Van testvére? Ő is ilyesmikben gondolkodik, mint Ön?

Bodnár ismét az órájára nézett, fél hatot mutatott. Hamarosan elindul a SZÉN, hogy aztán egész éjjel a behozottakon dolgozhassanak a szolgálatban lévőkkel.

* * *

Egy napon este hat óra után elkezdtek eltünedezni az emberek az irodákból, liftekből, utcákról, boltokból és otthonokból. Percekkel később semmiből érkező, sűrű, fekete porfelhő borította mindent a szabad ég alatt. Akit odakint ért, fulladozott, az orra elé emelt zsebkendővel próbálta volna enyhíteni a gomolyagot, hatástalanul. Az utcabútorokon vastag, sötét porréteg keletkezett. *Mi a kénköves...?* csuklott el egy hajléktalan hangja a buszmegállóban. Aznap este és éjjel nem történt bűncselekmény a fővárosban.

Attól a keddi naptól kezdve, ugyanazon sorrend szerint ismétlődött el a jelenetsor. Este hat órakor hol erősebben, hol gyengébben, széljártástól függően, elsötétült minden, a SZÉN-egységek újból bejárták Magyarországot. Reggel hatig csend és rend uralkodott mindenütt. Férfiak, nők vegyesen bomlottak fojtogató, fekete színű porrá egyik pillanatról a másikra. Akiknek ez nem jelentett anyagi problémát, az eltűnéssorozat elején vizsgálataknak vetették alá magukat, azonban semmiféle kapcsolódási pontot nem állapítottak meg, ami összeköthette volna őket. A kiválasztottaknak nyoma veszett, és másnap reggelre egy jelöletlen helyen fekvő hutában ébredtek. Bucka a domboldalban vagy az erdő közepén. Onnan kellett kibotorkálniuk

és megtalálniuk a hazavezető utat. Amikor erről meséltek, többen kijelentették, hogy korábban nem is tudtak arról, hogy az országban még működik a szén ilyesfajta termelése. Továbbá megfigyelték, hogy hattól hatvanhat évesig bezárólag bárkit elvihetnek. Az egyházak az ördög mesterkedésének tartották a szénfeketében járó egységeket, amelyek teljesítették és befejezték a rendfenntartók nappali munkáit.

Az ismert és ismeretlen ragadozókon nem kerekedett felül az ismeretlen veszedelem. Senki sem kérdőjelezte meg, hogy a SZÉN-egységek mi célból vannak, miért csinálják azt, amit, hogyan és miért kerültek Magyarországra. A második év vége közeledtével a városlakók közül többen arra a megállapításra jutottak, hogy nincs maradásuk, és elköltöznek. A határ környéki településeken megugrott a szállás után kérdezősködők száma, viszont a vendégéjszakák rendre elmaradtak. Akik maradtak, falvakon kerestek menedéket. Riadt városiak akartak mindenáron házat vásárolni vidéken. A nagyobb településeken tovább csökkent a népesség, egyre gyakrabban lehetett azzal találkozni, hogy a közvilágítást be sem kapcsolják, mert úgyszincs senki közterületen.

Ugyanakkor a találgatások hamar szárnyra kaptak, ki és miért áll a SZÉN hátterében. Elsődleges bizonyítékul azt hozták fel, hogy mindig aszerint cselekedtek, ami az ország vezetőségének aktuális álláspontjának bizonyult. Továbbá az szolgált még megerősítésként, hogy képesek voltak különösebb probléma nélkül szétverni tűzoltó-, mentő- vagy éppen szolgálaton kívüli rendőrtüntetések. Szófordulattá merevedett a kormányban, hogy „Csak hatig kell kibírni, fiúk, másnap már úgysem jönnek ki!”. A korábban vehemensen ellenkezők, hangjukat hallatók elfáradtak, kimerültségre hivatkozva egyre kevesebbet jelentek meg a nyilvánosságban. Mindezek után azt nyilatkozták, inkább szeretnék családjuk körében tölteni idejüket.

A földből homok, az erdőből bozótos, a nyárból őszt lett. A vasárnapi ebédlőasztaloknál mindenki számára ismerős, mi több, komfortosnak számító szófordulatok és vélemények bukkantak fel. Ekkorra már a legtöbb családból valaki legalább egyszer megfordult a SZÉN soraiban, és tért haza néhány nap után. Az elvittek számára homályos emlékek, villózó fények és beszélgetéstöredékek maradtak az éjszakai műszakok után. A külföldi munkáltatók hiába kértek felvilágosítást a megfelelő szervektől, pontosabb megfogalmazás hiányában bevezették a Fekete Napokat, ami valójában hátránynak tűnt, de a multinacionális cégek úgy ítélték meg, ennyi igazán belefér, elvégre a munkaerő képzett, olcsón dolgozik, és nem problémázik azon, hogy senki nem védi a jogait.

Aki akár egyszer is találkozott a városi utcákban SZÉN-egységekkel, tudta, hogy nem a kérdés nélküli ütés számított a legveszélyesebbnek bennük, hanem az, hogy megállás nélkül beszéltek. Azonos magasságú és testalkatú, feketébe bújtatott testek siklottak a parkoló autók között, és ugyanazon a tompa fejhargon tették kijelentéseiket. A mandínerből visszapattanó visszhang, a hatalom mélyének kordulása. A nyilvános terek megteltek a duruzsolásukkal, és az állandóság folyamatos, egy hangon bűgő éjszakáját hozták el. *Minden a legnagyobb rendben, hiszen itt vagyunk. Együtt vagyunk. Másra nincs is szükségünk, csak egymásra. Csak a miénk a világ. Nincs más, csak mi.*

* * *

A SZÉN felbukkanása után fél évig még tartottak éjszakai ügyeletet a rendőrségen. Bodnár ekkoriban törzsőrmesterként dolgozott a tizenegyedik kerületi kapitányságon. Emlékezett, amikor a fekete pernye szállingózását észrevette a folyosón, és a sima, tafotára emlékeztető kitin kopogását idéző anyag beborította a testét, átvette az irányítást. Az egész időt bódultságban töltötte. Mindössze fél napot késett a szolgálatból, úgyhogy az alvást az őrszobán oldotta meg. Most pedig bízott benne, hogy se őt, se a vele szemben ülő fiút nem viszi el a SZÉN.

Máté hallgatta a férfi kérdéseit. Belefáradt a mozdulatlanságba, a tehetetlenségbe, tennie kellett valamit. „Mi vagyunk a *felidézett földalatti hatalmak*”, idézte fel. Noha az egész olyannak tűnt a fejében, mintha halszállakból marokkózná. Hátradőlt, és figyelte a rendőrt.

Bodnár a fiú arcát fürkészte. Feszeng, mégis mintha megtanították volna, hogy ne áruljon el sokat. A csend és a bizonytalanság el tudja venni a civilek életkedvét. Mindjárt hat. Ez lenne az első alkalom, hogy végignézz egy elragadást. Erről az információk azonban úgy ragadtak rá, mint a műszálas ing nyári délutánokon. A SZÉN első homályfoltjai a fejen jelennek meg, az vész bele az égő sötétségbe. A test többi része azonban mozdulatlan, fokozatos kiborulás, kihátrálás a színekből, a fények világából, és megérkezés az emléktelenségbe. Kavargó por, szállingózó hamupermet és forgó homok. A szemcsék Bodnárt Rónára emlékeztették. A mindenhová befurakodó, rezgését állandóan tudatosító jelenlétre. A vízhiányra, a szárazságra és a külső terek életteleniségeire. Amióta kizárólagosan az állomány tagjaira bízta, hogy a testükön neveljék a növényeket, azok meghökkenítő tulajdonságokra tettek szert. Annak tulajdonították, hogy az elindult új ciklus mindent felülírt. A tenyerébe pillantott, az abban rejtőző és burjánzó élőlényre,

a korábban nem létezetre. De elgondolták, kitalálták és megvalósították. Vajon ezek a paraziták ugyanúgy növekednek gazdatesteikben, amíg azokat a SZÉN használja, vagy sem. Bodnár továbbra is a fiú rezzenéstelen arcát fürkészte. Öt óra ötvenkilenc perc.

– Szólaljon már meg!

– Ön szerint miért ittam meg az Önnek kikészített pohár vizet?

A fogvatartott erre vállat vont.

Bodnár maga elé nyújtotta karjait, kezei felfelé néztek. Várt, amíg a növények a bőréből ki nem sarjadtak, majd megindultak a behozott felé. Napvilágot látott, érzékelt, és tápanyag után kutatott. Látta, ahogy a félelem dörömbölni kezdett a tekintetében.

Máté hátrébb hőkölt. Fejét hátrarántotta. Nyakszirtje széke támlájának koppant. Talpát a szőnyegnek nyomta, esetlenül próbálkozott ellökni magát a szürkészöld lénytől, ami a rendőrből kanyargott elő. E soha nem hallott látott kapcsolat látványa felépült benne, amiről visszapattant a megértés. Létrehozói sem látták át teljesen. A cél, a túlélésük garantálttá vált e közösségben. A gondolat, hogy az emberi test szolgáljon hordozóként más szervezetek számára, nem csengett idegenül Máténak, ám részletei belesüppedtek felületes tudása csikmélységű posványába. Nem adhat semmit sem ennek a lénynek, gazdateste mindent a rendelkezésére bocsát. Egyetlen tényezőt nem. A lényegét nem. A lehetőséget, hogy a holtból kifejlődhessen valami új. A táptalajt, ami előcsalogathat eddig ismeretlen létformákat, ami a szemzés és keresztezés koronájának bizonyulhat. Máté rángatózott, nekifeszítette megbilincselts csuklóit a szék hátának, hátha enged valamelyik láncszem. A túlélés örökös hattyútánca, hogy elodázza az újramezdést, ütemet váltott. Máté felismerni vélte saját helyi értékét, belegondolt a hamarosan átformálódó alaki értékébe és izomgörcsei során kirajzolódó valódi értékébe. Testét feltörik, és feltáratlan helyeibe befurakodik a növény, megtelepszik, és eltelíti személyisége teljes rétegét. A távolság már mindössze tenyérnyi. Zöldeskék pontokat lát utoljára. Mint a mély, délelőtti tenger.

Bodnár jó termelőként szorosan követte a beporzást. Az apró pihék megtelepedtek a behozott bőrén. Az izzadság jól vezeti a növényi port a mélységekbe. Már méhek sem kellene, csak egy kis nedvesség. Ez a valóság, az alkalmazkodás újabb állomása, az élet eszerint folyik, nem úgy, ahogy a tüntetők szeretnék. Hamarosan megtud mindent, amit a fiú birtokol. Hat óra egy perc.

Összeroppannak a színek. A személy értéke pernyeként emelkedik a magasba, mintha ipari porszívóval szívják felfelé. Elmosódott, torz arcok a visszatükröző metróablakokon. A koromban Máté emlékei szétbontva hevernek, maradványa körülöttük botladozik. Távolabb a Gaja-patak sodró, zubogó medréből ösztövérré nazgülokként emelkednek ki a SZÉN egységei. Ő elvtársai aggódó tekintetében lebeg. Mátét eltaszítják ettől a gondolat-tól, és megdermesztik ezeket a fantomfájdalmakat, a személyiség e formája többet össze nem gyurmázható. A kötelék a többiek felé továbbra is élő, szeretettel gondol mindenkire, akit megismert a mozgalomban. Mátét felbontják, szingularitását forró szénrel leperzselik. Örvény ragadja el tőle korábbi tudását, a darabok rianásként roppannak, majd tükörsimaságúra me-revednek. A klapoc hamarosan látványra rögzül, fellógatják és mutogatják, mint egy múzeumi repülőgépet.

Az irányítás parancsa már együtt érkezik, egyetlen célja az alany. A SZÉN a kiválasztott szerencsések kertjébe invitál, egy keleties díszekkel körbezárt térbe. Egyetlen ajtaja mellett, kétoldalt mokány kolosszusok strázsálnak. Fejük körül csillagok ragyognak, bolygók bolyonganak. Máté akarat nélkül belép, lát, de nem ért – mi csupán szénporhüvely.

Bodnár becsukja és kinyitja a tenyerét. Növénye hasztalan kutat a forrás után. Rablás, orozás, a fiú az övé. Az információhalmazt neki kellett volna megkaparintania. Humusszá kellett volna örölni, hogy az emlékek és a személyiség utolsó darabjai is felhasználásra kerülhessenek. Az a láthatatlan, de tudott iga letöri az eredeti szándékot, és megzabolazza azt a titkot, amire vágnak a tüntetők: szolidaritás, elégetni a hazugságokat és visszavenni mindazt, ami másé, és betenni a közösbe, ahová eredetileg is tartozott. A távolság ember és ember között tenyérnyi legyen. A különböző utak valóban mind ugyanoda, a megillető méltóságba vezetnek, ha azokat azonban kivéssük magunknak, akkor a Föld fordul ki alólunk. A hagymázás, lidérces képzelgések csak ránehezdednek az emberekre. A zavart meg kell szüntetni, különben földalatti hatalmak megkaparinthatják őket.

Bodnárnak a felszínen kell maradnia. Noha soha nem is tartozott máshová. Növényének fényre van szüksége. Folyadékot is könnyebben talál, mint másutt. A SZÉN nem szolgálhat másra, mint a földalatti hatalmak elleplezésére. Figyeljék a kezemet, mert csalok!, csengett a fülébe Rodolfo mondata. Éles ellentétnek érezte az érces, recsegő hang megbízható életkedvét a tüntetők megfoghatatlan és zagyva kavalkádjaival. Bodnár nem követte a reálpolitikai machinációkat, az ő helye ennél fontosabb a Testületben: mindig eleget tudjon tenni feljebbvalói kéréseinek. Hamarosan Orgoványi hadnagy

ceruzás üzenetei bukkantak fel itt-ott az irodájában. Hol sietve odavetett sorokkal, hol kacskaringós mondatokban tudatta vele az Angéla a következő tennivalót. Bár nem látta még személyesen a hadnagyot, Kovács őrmester elmondása alapján diót lehetne törni fenekén. Rögtön helyre kellett volna tennie a renitenst, ám miután a konyhában cuppogva adta elő ugyanezt, Bodnár tudta, ki megy másnap járőrbe. A hadnagy mindig ellenőrizte a beosztásokat. Az ellenjegyzésekre és az üzeneteire egészséges Valentin-napi kérésekként gondolt. Kigyullad a keze, elég a *Fogdába!* üzenet.

A növények sisteregve kapnak lángra, a tűz végigfut a karjain, majd a testén. A fájdalom olyan, mint a felgyorsított virágnylás. Egyetlen, hosszú, megszakítatlan pillanat. A termés kifordulva hússzínű lélegző tokjában: a rendőr magzatpózban fekszik a fekete homokon.

Foglyul ejtett lélegzetvételek törnek utat a boltozat nélküli sötétben. Gomolyognak, és a hangtalan SZÉN-egységek a fekete homokon várakoznak rájuk. Figyelik, ahogy a dűnék alól a két eltévedt kilép, megérik a felszívargó meleget, majd reménytelenül egymást keresve pattanásig feszülnek az egyedülléttől. A fekete alakok egyszerre gyulladnak fel, a tűz belülről nyaldossa a SZÉN-egységeket. Kitin pattog ritmustalanul, élő lámpásként szűri a fényt a két elhunyt. Kavargó füstcsóvákban a fiú szétporlik, fel száll, majd összeáll. A férfi teste felbolygatott katonai térkép, amin szökésre kényszerített irányvonalak reménytelen nyalábjai csapkodnak. Egy megtestesült *Guernica*.

Az egységek egymás felé fordulnak. Nincs már maradásuk, elfogyott a türelem. Tüzüket magasba emelik, ami szőnyegként gördül szét minden irányba. Együtt égnek el mindenkivel. *Minden a legnagyobb rendben, hiszen ott leszünk. Együtt. Másra lesz szükségünk, nem egymásra. Már nem a miénk a világ. Nem marad más, csak ők.*

A valóság hamarosan befejeződik. Minden résztvevő figyelmeztetés nélkül hagyja ott mindazt, amit eddig tudott.

Ätze die Lügen weg

Töte Götter, gib als Gaben nur was dir nicht mehr bekommt

Ritze Zeichen in den Boden bis um dich die Erde bebt

Zeig den Göttern wessen Willen in dem Höllenfeuer schwebt.

Pont. Az ott, ami megjelent. Váratlan ontológiai és episztemológiai korszakzárás. Vonalhúzás, támadt egy itt és ott. A folyó jelen most vált múlttá. A jelen és a jövő irányai kivéhetők, összecsomózhatók, és töretlenekké tehetők. A csend rejti az éjszakát, holott csak nincs fény, és emiatt megvál-

tozik az érzékelés. Tintaszerű sötétség – mi a fűszáltengert ringató mezőn álldogál. Tanácstalanul körbefordul, tájékozódási pontot keres. Haja lebeg, fodrozódik. Az időtlenség élménye páratlan szabadságot ajándékoz neki. Hol vagyok, és hogy kerültem ide? Ha újra becsukom a szemem, felébredek. Egyik pillanatban még a rendőrségen ülök, a másikon itt találom magam. Eltűnt a karperec a csuklómról. Vajon egyedül érkeztem ide? A karom és lábam nehéz, lassú és ügyetlen. Elesem. A vízben lassan ereszkedik lefelé. Mintha leeresztették volna egy piszkos pohár aljára – mi a fűben fekszik, és bámul a sötétbe.

Világos fények járnak. Felülről és oldalról érkeznek. Máté figyel, merről érkezik, jeleket hagy maga körül, hogy megértse az alvástól alvásig tartó időszak mozgását. Az egyik jobbról bukkan fel, mozog, a bal oldalon tűnik el. Sűrű minden, folyamatosan változik, folyik és kavarog. Mások a neszek, félelemérzete lassan visszahúzódik. Sistergés tölti be a fülét, mintha részeg volna. Amikor fény szűrődik le, és akármilyen irányba néz, mindenütt ringó, hajladozó füvet lát. Ki kell találnia erről az elárasztott sztyeppéről. Felette a fény, előtte az iszapba rajzolva az útja. Nem megy egyik véglet felé sem. A felszínre emelkedik, az újat választja, a közepe felé halad. A környezet hűvösebb, a fényt egyre távolabbról figyeli. Jég koccan a testének. Északra, a hidegbe. Mostantól odatart, ahol már beszél. A gyönyörű álmok ezután jönnek.

———— Benyó Tamás

LELEPLEZŐDÉS

Félek,
sírva fakadok
egy mulatóban,
vagy elszólok magam,
amikor anyámról kérdeznek
(hányszor kívántam halálát?),
vagy vallomás közben
vörösre váltok, mint egy
közlekedési lámpa
(ki ne lépne ilyenkor a fékre?),
vagy megbotlok az utcán,
és feltörlöm az aszfaltot
egy csinos retikül előtt.

Félek,
nyilvánvalóvá válik:
kém vagyok,
alvó ügynöke
egy más világnak,
ahol a szavak üzenete
megegyezik a jelentésükkel,
és ahova fertőzöttségem
ellenére hazavárnak.

LÁMPAOLTÁS

Nem találja helyét
Felül ágyában
Visszafekszik
Forgolódik

Vakaródzik
Felkel
Lámpát gyújt
Járkál a szobában
Visszafekszik
Magához nyúl
Elernyed
Nem érez
Nem gondolkodik
Zuhan
Kitátja száját
Véget ér.

————— Murányi Zita

TÖVISEK

ez egy ismerős ház
mint test a ruhát
fölv teszi a városkép arculatát
nem tudom ki utazott el
ugyanaz a mondat visszhangzott
egy mobiltelefonban
az ürességgel állok szembe
rajtam is az van
szép átlátszó méretre szabott
üresség
homlokomon egy holtágnyi napsütés
imitálja a tövisek lüktetését.

ELKÜLÖNÜLÉS

éjszaka elhagyja konkrét
kiszögelléseit a test
a takaró alatt a lélek merülési
mélységére redukál
ha elvesznél legalább
az érintések szélcsöndjében visszatalálj
önmagadba
lustán kiszorítod magadból
az idegen víztömeg morajlását
a hajnal a lepedő fodrában vérzik el
két kezed kagylófehér de nem szorít semmit
mintha te akarnád megtagadni Botticellit.

LIGNANO

szám körül összerosódva ránc és nevetés
gyakorolja a percnyi eszméletvesztést
fölemelni lezuhanó csokipapírt életmentés
lefogadom a tengert figyeled Lignanónál
azon a júniusi délután is befelé néztél
az olasz dzsigolók nyakában ringó
tálcák színe nem kelt érdeklődést se a megidézett homok
amit feledésbe ázott talpam
meztelensége az emlékezet soha nem vezet át
a túlpartra ahol álmosan összeomlottak
az összetört hullámokban megcsillanó csíkos napozóágyak
fogaim harsogóan friss kókuszdió húsán
minden falat törékenyebb a hónál
a törölközőről lecsúszó testek az ég tükrén remegő tengermélykék
markodban pillangó verdes a nap szívedbe húzott harangzúgás
azon a délután a fény játéka elnyújtott sakk szimultán
valaki újra és újra fölkever
a tér magánya fölhevült csúszdán
árnyékunk ad keretet a létezésnek
lassan eltakarnak a piramissá dagadó szívverések.

DAMIEN

Aznap ők fejezik be utoljára. Ezúttal is százhetvenketten vágta neki a fordulónak, de az ő játszójuk tart a legtovább, egészen pontosan öt óra negyvenkilenc percig. McCullough teljesen elkészül az erejével, a kezét alig tudja kinyújtani, pedig muszáj, meg kell kapaszkodni valamiben, vaskos gyökér, tele szomjúsággal. Damien megszorítja, és motyog valamit arról, hogy „remek játszma volt”, és „sajnálja, hogy így alakult”, amire ellenfele felvonja szemöldökét, szája elnyílik, de olyan fájdalmas hirtelenséggel, mint egy szendergéséből felvert csontváznak, amely akarata ellenére, annak híján is ráijeszt a szertárba beszökő gyerekekre, visszakérdezne, aztán mégsem mond semmit, talán még mindig az édesanyjára gondol, a hűs, enyhülést hozó sírkőre, amely mágnesként hívja magához. Feláll, kimegy a pihenőhelyiségbe, hogy az utolsó megmaradt pogácsákkal, egy vert sereg lemészárolt maradványaival vigasztalódjon, ám azokat már rég eltakarították a helyükről. Alig néhányan lézengenek a konferenciateremben. A lazachálások órákkal ezelőtt visszatértek, bevonták alkonytól nehéz vitorláikat. A sekrestyés is végzett teendőivel, és most visszahúzódott lövöldözni a nyolc négyzetméteres hálókamrájába, senki sem sejtí a gyülekezetből, de a *Call of Duty* a kedvence, a szigetországi bajnokságon harmadik lett az EvilGenius csapatával; a papok és a prédikátorok jól tudják, nemcsak sakkkal lehet elütni az időt.

A város pihenni készül.

Damien az üvegtáblákon keresztül követi a tekintetével McCullough-t, aki a büféasztaltól elcsoszog a ruhatárig, veszi a kabátját, és távozik, de olyan léptekkel, mint aki nem hazafelé tart. Kilazult vállalai vészesen ugrálnak a helyükön, feje kissé oldalra dől, keresi az elveszett egyensúlyt.

A győztes magára marad, a játszmalapra pillant. Világos kilencvenhárom lépésben győzött. A torna véget ért. Hol marad a harangszó, a ceremónia? Fémcs, fojtogató ürességet érez. Hónapok óta ez volt a leggyengébb játszomája, szégyelli, hogy semmit sem érdemelt ki abból, ami az övé. Meg akar mosakodni, hányini szeretne egy kiadósat, látni akarja magát belülről, csak így tisztulhat meg. Undor fogja el akkor is, ha a hibáira gondol, mindezekelőtt a He4-re, amit aztán még továbbiak is követtek, később persze időzavarba kerültek, ész nélkül rakosgatták a bábukat, McCullough még

vagy ötször döntelent ajánlott, hol Damien állt jobban, hol az ellenfele, az ilyen partikra mondják, hogy „egészen az utolsó pillanatig lüktetők maradtak”, máris látja maga előtt a Blowfish görbáját, olyasféle képet mutat, mint egy kiakadt szívritmusjelző. Borzalmas, hogy így kellett nyernie, borzalmas, szégyelli magát, de nincs hová rejtőzni. Vajon Marlice is látta? Chilene nem láthatta, nem, ő biztosan nem, de Marlice talán igen, és ha igen, akkor neki is magyarázattal tartozik, de mégis mit mondjon?

Nem veszi zokon, hogy McCullough nem rendezte vissza a bábukat, talán csak gránátsokkos kábulatában feledkezett meg róla, ahogy felállt innen, csoda, hogy nem hordágyon vitték ki, sokat kivett belőle a küzdelem, és mégis, miért? Hogy végül úgy írja alá a játszmalapját, mintha egy barázdált képű jegyző előtt szignózná a végrendeletét, amelyben mindenéről lemond a helyi asszonyhajító klub javára? Nemcsak ő szenvedte meg ezt a délutánt, Damien is úgy érzi magát, mint akit alaposan megcsócsált az idő legkisebb istene, habár most, hogy jobban végiggondolja a történeteket, megmagyarázhatatlan hibája után többé-kevésbé visszaállt az egyensúly, az egyenlőnek tűnő végjátékban újakezdődött a manőverezés, és sötét részéről elegendő volt egy-két pontatlanság, hogy átvegye az irányítást. Valójában az a huzárlépése sem volt durva hiba, majd ellenőrizni fogja, de nem nagyon hiszi, hogy az elfogultsággal aligha vádolható Blowfish egyetlen kérdőjelnél többlet honorálná, a mérkőzést élőben követő tízezrek persze ugyanolyan megöröknyödvé kiáltottak fel, mintha egy lépéses mattba sétált volna, persze, annál nagyobb lelkesültséggel követték a játszma későbbi alakulását, sőt, a végjáték felé kanyarodva néhányan már pedzegették, hogy világos részéről mindez talán otthoni készülés eredménye, a legújabb a Lazard boszorkánkonyhájáról kikerülő meglepetések sorában, és hát nem a legjobbkor húzta elő?, bizony ám, ez a pozíciós áldozat csupán első pillantásra tűnik kétségesnek, de ha jobban megkapargatjuk a felszínt, és a játszma későbbi alakulása, illetve maga a megfellebbezhetetlen végeredmény is ezt igazolta, akkor hamar kiderül, hogy világosnak azért van némi kompenzációja az elveszett tisztért, ne ez volna hát a hipermodern felfogás, az anyag nem számít, a szellem uralkodik mindenen felett, ne állna ott a puha fedeles kézikönyvekben, hogy a kezdeményezésért bátran áldozz gyalogot, akár könnyűtiszttel is, igaz, ennek az elképzelésnek már régen is megvoltak a maga kritikussai, „Mindig jobb az ellenfél figuráit feláldozni”, ebben is van valami, azonkívül maga Karson is tartott egy kurzust, amelynek a *Támadás áldozatok nélkül* címet adta, mindez üdvös és megfontolandó, de hol marad akkor az előre nem látható vadromantika, a preraffaelita ösztönvilág, a derűs, kávéházi indulat,

amit mindmáig oly lelkesen díjaznak a rajongók, hol maradnának az olyan megmagyarázhatatlan húzások, mint ez a huszárlépés, amelynek láttán, az első megdöbbenésből felocsúdva, nézők ezrei kiáltottak fel hajlékaik melegében, „Ez az, Dami!”, hogy alig néhány órával később már el is könyveljék kedvencük újabb tornagyőzelmét, miért, hogy a szépséget egy kettős tagadással, a hiábavalósággal és a hiánnyal kapcsolja össze az elme és a szív?

– Azt hittem, hamarabb végzel.

Először fel sem tűnik neki, hogy az anyanyelvén szólnak hozzá. Amikor felpillant, az egyik versenybíró áll előtte. Étienne Bardeut-nek hívják, még kamaszkorában ismerte meg, amikor elindult néhány környékbeli nyílt versenyen. Bardeut nemcsak bíró – pap.

– Győztél, Damien. Nem volt sima, de győztél.

– Nem is tudtam, hogy itt vagy.

– Pedig én vagyok az esemény főbírója. Vagyis voltam. Szerencsére egyszer sem kellett közbeavatkoznom. Nem lehet panasz a szervezésre. A játékosok is mindvégig fegyelmezettek maradtak.

Van benne valami, ami miatt Damien mindig is közel érezte magához Étienne-t. Mesélhetne fegyverekről, elefántokról, az ötvenes évek külvárosairól, a falvak zsalugáteres vityillóiról, hétvégi virágvásárokról. Mesélhetne arról, mi mindent tapasztalt a versenyek során, hogy látott például embereket meghalni, az ilyesmi nem is olyan ritka, ha egyszer bárhol és bármikor meghalhat, aki él, álmában, az utcán sétálva, edények aljáról kapargatva a kozmát, operában, egy felfeslett páholy hűvösében, kőobeliszken, szendvicset majszolva, a budin trónolva, ha bárhol és bármikor meglephet bennünket a vég, miért éppen a sakk volna kivétel. Ami azt illeti, Étienne Bardeut mindig is úgy érezte, mintha a kaszás ott járna az asztalok között, mint valami láthatatlan cséplőgép a kalászmezőn, és a játékosoknak csak az a szerencséje, hogy a Napok Öregje túlságosan kíváncsi a játszmáikra, mindegyikben megpillant valami érdekeset, így aztán egyiknek sem vetne szívesen idő előtt véget, amikor pedig maguktól véget érnek, késő. Azért így is megesett, hogy valaki megmerevedett, mintha villámcsapás érte volna, esetleg lefordult a székről, és tessék, nem mozdult többé, ilyenkor aztán ment a tanakodás, mi a teendő, mentőt hívnak, lefűjják a tornát, vagy csak szép csendben megvárják, amíg lejár az órája, és írják be a nullpontot, majd egy négyzetrácsos lepel alatt, a lehető legnagyobb diszkrécióval szállítsák el az illetőt a legközelebbi krematóriumba. Bardeut ilyen esetekben bíróként a túlélő ellenfél lelkiismeretére bízta a döntést, volt, hogy miután már félórája figyelték a másodpercek múlását a még ki sem hült holttest fölött, az életben maradt

játékos nem bírta tovább, és egyszerűen röhögőgörcsöt kapott, a rossz lelkiismeret, a helyzet kétségbevonhatatlanul karneváli jellege vagy a várakozás feszültsége okozta, nem tudni, aztán az is előfordult, hogy az élők elsírták magukat, netán lekuporodtak a hullá mellé, és beszélni kezdtek hozzá, „Jól játszottál”, „Igazad van, azt a felfedett támadást elnéztem”, „A huszárvégjátékban még lett volna esélyed”, mindenre volt példa, Bardeut mindent látott már, mindent. Damiennek úgy rémlik, még a Fischer–Szpasszkijon is ott volt, legalábbis félhivatalosan, és tanácsaival segítette a főbíró Lothar Schmidet, aki utóbb egy eredeti Lucena-kézirattal – *Értekezés a szerelemről és a sakk művészetéről 150 végjátékon bemutatva* – ajándékozta meg páratlan magángyűjteményéből.

– Huszonnégy Élőt szereztél – mondja Étienne. – Nyolcadik vagy a világranglistán.

Míntha csak újabb zománcreteggel gazdagodna, úgy gyűlnek, gyűlnek rajta az Élők. Rózsafüzérek, töviskoszorúk, sosem lehet belőlük elég. Háromezerig senki sem juthat el. Senki.

Damien végez a bábuk visszarendezésével; mindig a királyt hagyja utolsonak. Egy kis újjászületés, csipetnyi pogányság, ahogy a leöltek újra beállnak a csatasorba, várva, hogy legközelebb mások ujjai, húsosabb, csúzos, hideg, ráncos ujjak érintsék őket, várva, hogy valaki más történetének váljanak részeseivé. Szereti a királyt, ezt a mellőzött figurát, játékbeli lehetőségeit tekintve helyét nem találó könnyűtiszte, ő nagyon is megbecsüli, ami magától értetődőnek tűnhet, de inkább az a tapasztalata, hogy a többség hűvösen viszonyul hozzá, kolonc a sereg nyakán, kényeskedő celeb, gyöngye kezű várúr, mint Európa hajnalának nyomorúságos sorsú, erőtlen uralkodói. Damien állandóan kutatta a lehetőségét, hogy királyát olykor már a középjátékban aktiválja, egyik specialitása, már-már védjegye a mesterséges sánc, és nem veti meg azt sem, ha a játszma egy langyosabb szakaszában tábornokával az egyik szárnyról a másikra kell átbattyognia. Chilene többször kérdezte, milyen viszony fűzi az egyes bábukhoz, de neheze égett erről beszélni, és később, láss csodát, Marlice is feltette ugyanezt a kérdést, ahogy ő fogalmazott, „ezzel helyettesíthetjük a Szondi-teszt rémületes fotográfiáit”, kérte tehát, vagyis inkább felszólította, mondja el, hogy mit érez, ha a bábukra pillant, melyekkel rokonszenvezik, melyekkel nem, kit talál örültnek, és kít nem, amely kérdésre különösen megterhelő annak tudatában válaszolni, hogy így vagy úgy, de egytől egyig mind eszelős, zakkant, golyós, a gyalogok például imposztorszindrómától szenvednek, a futókat vallási téboly, a huszárokat idegrendszeri problémák kínozzák, a bástyák még úgy-ahogy kiegyensú-

lyozottnak tekinthetők, letisztult viselkedésmintáik ugyanakkor kontrollálhatatlan indulatokat rejtenek, a vezéreket szinte lehetetlen diagnosztizálni, elmennek borderline-nak, a király pedig, ez a koronás, dologtalan gazda, a klinikai depresszió minősített esete, mozdulni alig tud, motivációja nincs. Kemény, elgondolkodtató kórképek, mindenesetre a gyalogok a legrémisztőbbek, valószínűleg a szinesztézia a magyarázata, hogy a gyalogokban Damien már gyerekkora óta a végeláthatatlan és értelmetlen emberi szenvedés bizonyítékait látta, a huszárokban rettenetes indítékból összetákolts monstrumokat, a bástyákban pedig a lovagkor legrosszabb emlékeit vélte felfedezni, ellenben a futókat képzeletben mindig is a Názáreti csodatételeivel kapcsolta össze, szorgos, megbízható alkalmazottként tekintett rájuk, azonkívül száz év középjáték-elméletének ellentmondva meg volt győződve róla, hogy nem létezik rossz futó, hiszen a gyaloggá degradált, beszorult futó is hatalmas erő, csupán pihen, de hát a szalonka is lecsücsül néha, ha elfárad, a király, nos, a király minden körülmények között saját öntudattal rendelkezik, ami sosem hunyhat ki egészen, ugyanakkor állandó fenyegetettségben él, és e csillapíthatatlan halálfélelem kétségkívül rányomja bélyegét harctéri teljesítményére.

Vezérem, királynőm, mondta neki annyiszor, te vagy az, megismertelek és megszerettelek, igen, ezt suttogetta maga elé az átelemezett éjszakák után, a vezér maga Chilene, esetleg Marlice, bár ezt már inkább nem tette hozzá, a vezér, az eleganciának és az erőnek ez a felülmúlhatatlan szintézise maga Chilene, végez a pakolással, a táblán ismét nyugalom, az asztal tiszta és makulátlan, ha látnák, hogy még itt maradt rendet tenni, sokan becsülnék érte, de nem látják, a kamerákat lekapcsolták, a sajtómunkások hazamentek, a ruhatár keresztjeiről megtörtént a levétel.

– Holnap visszautazom Londonba – szólal meg Étienne. – Nem maradok az eredményhirdetésre. Eredetileg ma tartották volna, de látod, milyen késő lett.

Széles mozdulattal körbemutat. Porondmester, aki túljátssza a szerepét. A konferenciaterem kiürült, azonkívül nemcsak a kamerákat, de a lámpák többségét is lekapcsolták. Odakint a sötétség körbeveszi a konferenciatermet, le akarja dörzsölni gránitkeménységű éleit, meg akarja fosztani geometriájától. Damiennek csak most jut eszébe, való igaz, nem jöttek oda hozzá gratulálni, nem nyomták kezébe a trófeát. Vajon mi lehet a díj? Egy lazac? Egy lazacot formázó kitűző? Egyedi sakk-készlet, hápogó lazacfigurákkal?

– Senki sem marasztalt – folytatja Étienne. – Különbösen is, errefelé nyüzsgönek a bírók. Több van belőlük, mint játékosból, ami egy nyílt versenyen

nem kis teljesítmény, főként egy ilyen isten háta mögötti helyen, mint amilyen ez a Burrwick.

– Berwick.

Udvariatlanság kiigazítása, de „a berwicki halhatatlan” miatt mégis muszáj megtennie. A fiúra gondol, az anyjára, Chilenére és az ő anyjára. Vajon mit tett volna a helyében? Keresi a választ a világ legghiábavalóbb kérdésére, vajon mi az összefüggés a széttartó dolgok zürzavarában, keresi, de mielőtt rálehetne, az megtalálja magának – hiszen ő maga a kapocs. Láthatatlan határ a szomszédos mezők között.

– Persze, Berwick. Festői kis városka, nem igaz? Régi kastélyromok mindenütt. Nyugodt, polgári egzisztenciák. Semmi jele a válságnak. Semmi jele a fájdalomnak.

– Semmi jele a fájdalomnak – ismétli Damien.

– Mondd csak, van kedved elfogyasztani velem az utolsó vacsorát?

Damien feláll az asztaltól, és még egyszer igazít a bábukon. Többé nem tér vissza hozzájuk, nem becézgeti őket, nem rebeg hálát fülükbe, amiért kitaróan segítették, és nem árulták el. A legtöbben észre sem veszik, milyen fáradhatatlanok, pedig ők is úgy gürcölnek, mint bármelyik gyári munkás.

Elhagyják a versenytermet. Damien kiveszi a rekeszéből a mobilját, majd a ruhatár felé veszi az irányt. Sehöl senki, de Maisie valamilyen megmagyarázhatatlan okból kifolyólag még itt van.

– Gratulálok a győzelméhez, Mr. Lazard – mondja a lány. – Követtem a mérkőzését.

– Igazán kedves – feleli Damien.

– Berwick örökké emlékezni fog magára.

Maisie elbizonytalanodik, talán megbánja, hogy ilyen bensőséges szavakra ragadtatta magát, de úgy érezte, lámpaoltás után megengedheti magának, különben is, Damien mellett még ott ácsorog az a bíró, ő a tanúja rá, hogy nincsenek eltitkolt szándékai.

– Amiért megnyerte az első North Berwick Internationalt – teszi hozzá.

– Köszönöm – mondja Damien az indokoltnál valamivel lassabban. Nem szabadul az érzéstől, hogy ellene vannak, még mindig le akarják győzni, csapdába akarják csalni, hiába látja rajta, hogy jót akar, csakis jót, az ő javát, talán bármit megtenne érte, nem most azonnal, de néhány óra múlva, igazán bármit, ő mégsem szabadul a saját, alattomos gyanakvásától. Ezek a sunyi, ármánykodó istenek, akik itt ólálkodnak mindenfelé, és állandóan gazdatestet keresnek maguknak, hát tessék.

– Köszönöm, Maisie – ismétli, hátha azzal, hogy nevén nevezi, hitelt kölcsönöz ennek az egyszerű szónak. – Köszönöm.

Étienne némán követi a jelenetet. Damien fogja a kabátját, nehézkesen felhúzza, mint akinek baj van a karjával. Kimennek a forgóajtón. Kettejük közül egyedül Étienne fordul vissza, és egy másodpercre még elkapja a lány pillantását.

Maisie tekintete azt üzeni, segítsen neki. Nem tudja, hogyan, de próbáljon segíteni ennek az embernek.

Kelemen Roland

ALASZKA NYOMÁBAN
DACIÁVAL

A MAROSVÁSÁRHELYI ALASZKA CÍMŰ ELŐADÁSRÓL

Elise Wilk legújabb darabja, az *Alaszka* – amelyet a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata és a Yorick Stúdió közös produkciójaként mutattak be Sebestyén Aba rendezésében – egy több generáción átívelő történetet tár fel. A mágikus realista *Alaszka* egy romániai család sorsát követi a 20. század második felétől egészen napjainkig, miközben a múlt és a jelen összefonódásán keresztül vizsgálja a transzgenerációs traumák és a történelmi változások hatásait. Az előadás középpontjában három női szereplő áll: Nora, a család legidősebb generációja, lánya, Victoria és unokája, Anita. Az ő személyes történeteiken keresztül kapunk betekintést a romániai társadalmi és politikai változásokba is, miközben az előadás azt vizsgálja, hogyan hatnak a múlt eseményei a jelenre, és hogyan adódnak tovább az egyéni és kollektív traumák egyik generációról a másikra.

Az előadás elején három színésznő – Nagy Dorottya, Gecse Ramóna és B. Fülöp Erzsébet – hosszasán várakozik. Ketten egy kör alakú, fából készült padsoron (dizlettervező: Sós Beáta), a háttérben a fullcapes és napszemüveges Cári Tibor zenész ül félhomályban egy zongoránál, amelyen lábát lógatva a címszereplő Alaszka (B. Fülöp Erzsébet) ücsörög. Anita (Gecse Ramóna) időnként a bejárat felé sandít izgatottan, mintha a terembe érkező nézők között keresne valakit. A várakozás hosszúra nyúlik – vélhetően nem rendezői koncepció, csupán legalább tizenöt perc telik el, amíg a pótszékek is a helyükre kerülnek. Aztán előbukkan a díszlet egyik fadobozából Victoriaként Berekméri Katalin, mintha roncsok alól mászna ki. Ekkor az angyalszárnyas „sugárzó lény”, Alaszka szólal meg: „elkéstél!”* Victoria

* E kijelentést Elise Wilk a dráma átdolgozott változatában később Norának adta, ami számomra világosabbá teszi a viszonyokat és Alaszka történetbeli objektív szerepét is.

egy autópálya-balesetről beszél, amelyben egy nő életét veszítette, de a néző rövid időn belül realizálja, hogy nem egy idegen nő csapódott a Daciájával a letérő támfalának, hanem maga Victoria. Vagy mégsem?

A cselekmény egy időutazás keretébe ágyazódik: Victoria egy autópálya-balesetet követően a különös, Alaszka nevű lény társaságában egy krémszínű, Berta nevű, 1300-as Daciával utazik vissza az időben, hogy megértse saját múltjának kulcsfontosságú pillanatait. Talán legjobban Charles Dickens *Karácsonyi énekéből* ismerhetjük ezt a szerkezetet, hogy a főhős földöntúli lény(ek) vezetésével időutazásra indul, rádöbbenve saját életének szerencsétlenségére és annak okaira. Wilknél sem a fantasztikum miatt utazunk az időben, hanem egy belső, látomászerű, egyfajta liminális állapot ez, amelyben a főhős a halál közelségében retrospektív módon újraéli és -értelmezi saját élettörténetének meghatározó pillanatait.

A Victoriát alakító Berekméri Katalint leszámítva, valamennyi színésznő több szerepet is játszik, amelyeket a gyors átváltozások dinamikája és a díszlet fadobozainak belső rekeszei is segítenek – ezek ugyanis kellék- és jelmezraktárként is funkcionálnak. Sós Beáta arénaszerű díszlete így egyszerre metaforikus és funkcionális. Egyrészt egy rituális gyülekezőhely atmoszféráját sejteti, másrészt rugalmasan alakítható térként szolgál a különböző helyszínek megteremtéséhez. Egy-egy eleme átalakulhat például a román tengerparton megismert Mérnök úr (Gecse Ramóna) Daciájává, míg a mozgatható fadoboz-elemekből különböző helyszínek alakíthatók ki: a vonat, amelyen a gyerekkori Anita családjával Mangaliára utazik, vagy az a helyiség, ahol Anita menyasszonyi ruhákat próbál. A színésznők játszi könnyedséggel váltanak egyik karakterből a másikba: B. Fülöp Erzsébet néhány gyors mozdulattal Alaszkából postás Smântână nénivé alakul, válltáskával és tányérsapkával, vagy épp Aradi Camivá strandkalap és napszemüveg kombinációjával; Gecse Ramóna Anitából olívazöld kezeslábasban és fehér pólóra ragasztott mellszőrrel a macsó Mérnök úrrá, míg egy nevetséges műbajusszal, ovális szemüveggel és bő ballonkabáttal Fredivé, Nora férjévé változik; Nagy Dorottya pedig Norából kapucnis pulóverrel és kopott bőrdzsekivel Gustávvá, Anita apjává. A színészi játék ezt maximálisan megtámasztja, a színészek világos, határozott váltásokat visznek véghez, amelyeket Dobre-Kóthay Judit finoman jelzésszerű, mégis kifejező jelmezei is egyértelműen kiemelnek.

Victoria emlékutazásán keresztül ráébred arra, hogy az ő és mások döntései is egy összetett láncolat részei. Gyerekkorának egyik meghatározó traumája, hogy szemtanúja lesz annak, ahogyan édesanyja viszonyt folytat egy

másik férfival, a Mérnök úrral, akibe ő maga is plátói módon szerelmes volt. Szembesül a rendszerváltás utáni kiábrándulásával is: fiatal felnőttként beleszeret Gustavba, a Németországból érkező segélymunkásba, aki végül magára hagyja őt, egyedülálló anyaként.

Bár Victoria anyja, Nora nem csatlakozik a párthoz, de végül egy kompromisszumokkal és kiábrándultsággal teli életet él, amelyben elnyomja saját vágyait. Fiatalon szerelmi csalódás éri, és miután teherbe esik gyári kollégájától, Freditől, a nem mellesleg illegális abortusz következményeitől tartva, szűkségből hozzámegy feleségül. Fredi egy szürke, pragmatikus ember, aki tudja, hogy mit kell tenni ahhoz, hogy a családja boldoguljon a rendszerben. Nora elhallgatásai és a folyamatos alkalmazkodás kényszere hatással van Victoriára, aki később hasonlóképpen elakad saját életében, és anyjához hasonlóan nem képes teljesen megélni saját érzelmeit: egyedülálló anyaként próbál helytállni, de nehezen tud érzelmileg kapcsolódni a lányához, párkapcsolati problémái vannak, az anyjával való viszonya tele van elhallgatásokkal és kimondatlan feszültségekkel.

Anita, a legfiatalabb generáció képviselője hiába nőtt fel egy „szabadabb” világban, ő is ugyanolyan kapcsolati nehézségekkel és érzelmi bizonytalanságokkal küzd, mint az anyja és a nagyanyja. Ez arra utal, hogy a trauma nem csupán a diktatórikus rendszer sajátja volt, hanem egy mélyebb, generációkon átívelő minta is. Anita úgy nő fel, hogy nem ismeri az apját, az anyja sem volt mellette, és ezt a hiányt próbálja folyton-folyvást betölteni. Az előző generációkkal ellentétben ő nemcsak a felmenők traumáit örökli, hanem tudatosan próbálkozik a múltba gyökerező érzelmi terhek felismerésére, terápiás feldolgozására és a transzgenerációs minták felszámolására.

Az előadás erőteljesen épít a nézők nosztalgiájára és élő emlékezetére, különösen azokéra, akik Victoria és Nora generációjához tartoznak. Ezt az atmoszférát többek között a mangaliai nyaralások, a Dacia, az Olcit-viccek, a tengerparti nudisták, a külföldieknek fenntartott szállodák, a Brifcor és a Levi's farmernadrág említése idézi meg. A szocialista múlt ilyenfajta nosztalgikus megidézése valamelyest kontrasztban áll Anita történetével, amelyből viszonylag kevesebb jelenik meg, csak az előző nemzedékek tetteinek hatásait látjuk benne. Ez egy kevés hiányérzetet is kelt bennem, mert Anita a fiatal felnőttek generációjának képviselője, amelyhez én is tartozom, az első olyan nemzedékhez, amelyet gyerekkorában még riogattak Ceaușescu visszatérésével, de már sosem tapasztalta meg a diktatúrát, csak annak hatásait és a kelet-európai vadkapitalizmus és a posztszocializmus sajátos elegyét. Mégis azt gondolom, éppen abban rejlik az *Alaszka* egyik legnagyobb

erénye, hogy a dráma három, ma is élő generációt béklyóként átszövő traumák univerzális hatásmechanizmusait tárja elénk, így szinte minden néző találhat egy szereplőt, akivel valamilyen generációs tapasztalat révén kapcsolódni tud.

Az *Alaszka* nem csupán egy családtörténet, hanem egy tágabb, poszt-kommunista kelet-európai identitáskeresés is. A szereplők a saját életükben újra és újra ismétlik az előző generációk mintázatait – legyen szó párkapcsolati kudarcokról, elhagyatottságról vagy a történelmi események elnyomó hatásairól. Ezért is rendeződik a dráma és az előadás is keretes szerkezetbe: ugyanoda térünk vissza, ahol az előadás kezdődik, ugyanazok a mondatok hangzanak el, csak hogy a végén már sokkal világosabb a szituáció – Victoria Anita esküvőjéről késett el. Vagy lehet, hogy sosem ér oda? Az előadásról hazafelé tartva, még e kritika megírása közben is azon tűnődöm, vajon Victoria valóban meghalt-e, és Alaszka látomásszerűen mutatja meg neki azt a jövőt, amelyet már nem érhet meg, vagy inkább egyfajta dickensi átalakulás tanúi vagyunk, ahol – Ebenezer Scrooge-hoz hasonlóan – elég volt számára a múlt, a jelen és a saját halálának víziója ahhoz, hogy megváltozzon, és elkerülje sorsának tragikus beteljesedését. Végző soron számomra az igazi kérdés mégis inkább az, hogy Anita képes lesz-e végleg megtörni ezt a ciklust, vagy a múlt traumatikus családi öröksége tovább él az új generációkban.

Elise Wilk: *Alaszka*. Szereplők: Berekméri Katalin (Victoria, Nora lánya); B. Fülöp Erzsébet (Alaszka, egy sugárzó lény / Paula, Gustav élettársa / Cami Aradról / Smântână néni, postás / Jutta, a kelet-német Jonas lánytestvére / Marcela Penescu, Victoria osztálytársa / Asszisztensnő); Gecse Ramóna (Anita, Victoria lánya / Fredi, Victoria apja / Mérnök úr); Nagy Dorottya (Nora / Gustav, Anita apja); Cári Tibor (Zenész). Rendező: Sebestyén Ábá. Fordította: Albert Mária. Jelmeztervező: Dobre-Kóthay Judit. Díszlettervező: Sós Beáta. Koreográfus: Baczó Tünde. Rendezőasszisztens: Brok Bernadette. Ügyelő: Rigmányi Lehel. Az előadás időpontja: 2025. február 3.

Köllő Kata

„BÜNÖS VAGYOK, MERT ERŐSEBBEK TUDTATOK LENNI NÁLAM”

„Nézzétek meg ezt az előadást, nagyon ajánlom” – írtam ki közösségi oldalra a szatmári színház *Kohlhaas*-bemutatójának másnapján, immár haza, Kolozsvár felé utazva. A háromórás buszozás alatt aztán elkezdtem gondolkodni azon, hogy miért is ajánlom megnézésre a Béla Marcel rendezte produkciót azonkívül, hogy jó volt nézni a Harag György Társulat legújabb bemutatóját? Akkor egész úton egyetlen kifejező, beszédes kép tért vissza emlékezetemben újra és újra: egy adott pillanatban a Kohlhaast játszó Orbán Zsolt egy, körülbelül fél méter magas ingatag aktakötegen állva próbál egyensúlyozni, a felgyúlt iratcsomók az ő addigi – elutasított, elfektetett – kereseteinek/pereinek dokumentumait tartalmazzák. És hát, szükségszerűen elbukik, mint minden tragikus hős, de még mielőtt a tragikus vétséget elköveti, igazságának – a jó állampolgár mintaképeként – természetesen peres úton kívánt érvényt szerezni, bizonyítja ezt a felgyúlt aktahalmaz is, amelyet az őt védeni hivatottak elsüllyesztettek. Ha egy mondatban kellene tehát megfogalmaznom a Béla Marcel által rendezett előadás lényegét, akkor azt mondanám: ugyanilyen pazar egyensúlyjáték jellemzi a teljes produkciót, mint az imént leírt jelenet.

Na, de térjünk a lényegre. Feltehetően maga Heinrich von Kleist sem gondolta volna, hogy *Kohlhaas Mihály* (eredeti címén: *Michael Kohlhaas*) című, 1810-ben megjelent kisregénye a későbbiek során ekkora népszerűségnek fog örvendeni, tekintettel arra, hogy a források szerint maga a kortárs, Goethe sem igazán értékelte nagyra, „viszolyogva olvasta”, véleménye szerint ugyanis „érett értelem számára lehetetlen ilyen motívumok erőszakosságába élvezettel elmerülni”. Az azóta eltelt idő azonban rácsáfolt Goethére, hiszen Kleist kisregényéből több mint húsz színpadi feldolgozás született, több film és opera készült, mi több, főhőséről Kohlhaas-szindrómának neveztek el egy pszichiátriai tünetegyüttest.

Tájainkon nyilvánvalóan az egyik legismertebb feldolgozás a Sütő Andrásé, az 1973-ban született *Egy lócsiszár virágvasárnapja* című dráma főhőse – már csak az évszámot is tekintve – hangsúlyosan az elnyomás, az önkényuralom elleni harc szimbólumává vált (Kolozsváron 1975-ben mutatták be, Harag György rendezésében), de láthattuk a nagyváradi színház színpadán Tasnádi István 1999-ben írt *Közellenségét* is, amely két narrátor, nevezetesen a két elorzott ló szemszögéből meséli el a lócsiszár történetét, „akik” immár a sintértelepen várják sorsukat.

A szatmári *Kohlhaas*-változat a színlap szerint Heinrich von Kleist kisregénye nyomán, Henrik Ibsen, Sütő András és Tasnádi István műveit felhasználva született, színpadra alkalmazta Takács Réka dramaturg és Béla Marcel. Ütős szövegváltozat kerekedett ki, gördülékeny, mai, teljes mértékben szolgálja a rendezői koncepciót, nem utolsósorban pedig pörgős, gyors replikák váltják egymást, amit a színészek kitűnően hasznosítanak. Ez a dramaturgiai változat megtartja ugyan a narratori szerepköröket, de a Bernd (Bogár Barbara) és Wilhelm (Budizsa Evelyn) nevű szereplők nem a lovak szempontjából mesélik a történetet, az ő feladatuk leginkább az esemény-sűrítés, a szükséges, cselekménykiegészítő magyarázatok közlése. Jelmezük korhű némiképp, feltehetően a történelmi kort hivatott összekötni a mával, a további szereplő többé-kevésbé mai viseletet hord (jelmeztervező: Lokodi Aletta). Narratori funkciójuk mellett további három figurát is ők keltenek életre, mellesleg a Kohlhaast és Luther Mártont (Méhes Kati) alakító színészekon kívül mindenki másra két-három-négy szerep jut, és itt jegyzem meg, hogy mindenki remekül elboldogul velük.

És most röviden kitérnék arra, hogy miben is áll az előadás bevezetőben említett pazar egyensúlyjátéka. Elsősorban abban, hogy a rendező remekül egyensúlyoz az irónia, az elrajzoltság, az elidegenítés elemeivel, ezáltal pedig képes megmutatni a történet színét és fonákját. De ugyanolyan hangsúlyosan fókuszál a mélységekre is, a szereplők jellemére, sokszínűségére, no és a humorra. Mindezekhez adott az Ács Alajos Stúdió kis méretű tere, amelynek intimitása testközelbe hozza ennek a némiképp magányos hősnek a személyes drámáját, ugyanakkor felnagyítva látjuk az őt körülvevő szereplők többnyire szatírába csomagolt jellemvonásait. A Fornwald Gréti tervezte minimalista díszlet pedig maximálisan szolgálja mindezt, hiszen gyakorlatilag egy téglalap alakú, plexilapokkal lefedett emelvény, hátsó részén két korláttal ellátva, többnyire ebben a kiemelt térben zajlanak az események. Az emelvény két oldalán elhelyezett székeken ülnek a színészek, innen lépnek be a jelenetekbe, gyakran a narrátorokkal kommunikálva vagy az ő

replikáikat ismételve, mintegy visszakérdezve, esetenként megkérdőjelezve, hogy a kétoldalt, egy-egy állványra kihelyezett szövegkönyvben – amelynek segítségével Bernd és Wilhelm „levevényli” az előadást – valóban az áll, ami elhangzik. A több szereplőt is megjelenítő színészek külsőségeiben csupán egy ruhadarabbal vagy egy fejfedővel, esetleg egy parókával jelzik a szerepcserét, játékokban azonban sokszor bravúros változásoknak lehetünk tanúi.

Már a kezdésnél, a Prológ két rövid jelenetéből kiderül, hogy mire számíthat a néző: a narrátorok civilként röpké kérdéseket intéznek a technikai munkatársakhoz, majd a már a térben lévő várakozó színészekre tekintve „útjára indítják” az előadást. Köszöntik a nézőket, de azonnal meg is nyugtatják őket, ne aggódjanak, nem lesz interaktív az előadás, csak szeretnének előjáróban néhány dolgot elmondani, mindeközben természetesen szinte észrevétlenül belecsöppenünk és egyúttal részesei is leszünk Kohlhaas Mihály történetének. Szó szerinti interaktivitás valóban nem lesz, de nem is maradunk ki teljes egészében a játékból, szinte folyamatos a kapcsolódás közönség és szereplők között, már csak abból is kiindulva, hogy szemünk előtt történnek a különböző szerep- és jelenetváltások.

Visszatérve Kohlhaas figurájára, illetve jellemének arra a kettősségére, amelyre már elbeszélése legelső bekezdésében utal Heinrich von Kleist: „A tizenhatodik század dereka táján élt a Havel partján egy Kohlhaas Mihály nevű lócsiszár, egy tanítónak a fia, aki a maga korában a legjóravalóbb s egyúttal a legszörnyűbb emberek közé tartozott” – írja a szerző, majd kifejti, hogy ez az ember a jó állampolgár mintaképe volt, istenfélő, jótékony, igazságszerető, „egyszóval a világnak áldania kellett volna emlékezetét, ha egyik erénye nem hatalmasodik el fölötte. Jogérzete azonban rablóvá és gyilkossá tette”. Felmerül tehát a kérdés, hogy lehet-e hősként tekinteni Kohlhaasra, ha igazság- és jogérzete, személyes bosszúhadjárata idáig juttatta? Nyilván külön tanulmányt lehetne írni az ő „rablóvá és gyilkossá” válásának útjáról, arról, hogy mennyire voltak jogosak vagy jogtalanok a tettei, nem szeretnék most ezekbe a részletekbe belemenni, de tény, hogy a személyes jogainak elismertetése, az elégtétel elnyerése egy adott pillanatban megszállottsággá válik, ez pedig nem mindig vezet jó útra. Ha azonban Kohlhaasra tragikus hősként tekintünk – márpedig az –, akkor szükségszerűen be kell következnie a tragikus vétségnek, függetlenül a végkifejlettől, illetve attól, hogy azt milyen okok generálják.

Azt is meg kell állapítanunk minden kétséget kizáróan, hogy Kohlhaas végső soron politikai manőverek áldozatává válik, az érdekösszefonódások,

a tisztségviselők korrupciója, nepotizmusa taszítják őt mind tovább és tovább azon az úton, amelyről, végső elkeseredésében, már nem tud letérni.

A Béla Marcel rendezte előadásnak is ez a sarkalatos pontja, nagy érénye pedig az, hogy látványosan egyensúlyoz az ellentétekkel: Kohlhaas csendes lázadását, majd óhatatlan radikalizálódását és önbíráskodását állítja szembe a hatalom képviselőinek olykor karikatürisztikus magatartásával, görcsös igyekezőkkel, hogy elhallgattassák a lázadó kisembert. „Olyan országban, ahol nem védenek meg jogaimban, nem bírok megmaradni. Kutya legyenek, ha tűröm, hogy belém rúgjanak, ne pedig ember!” – mondja feleségének a lócsiszár, lázadásának kezdeti szakaszában. Majd egy későbbi fázisban, immár Luther Mártonnal vitatkozva, akiben rendületlenül hitt, és mint mondja, csak a tanításai szerint cselekedett, miszerint „ostorozni kell a hatalmasságokat, ha alattvalóik jószágát megrontják” – „Isten szolgálójának, a szószékről, szavakkal!”, veti vissza Luther –, már odáig jut, hogy a háború, amelyet visel, akkor lenne gonosztett, ha nem volna a társadalomból kitalálva azáltal, hogy meg van fosztva a törvény oltalmától. És ugye megismertük már a „törvény oltalmazóit”, ekkorra ismeri már őket maga az egyházi vezető is. Végül következik vesszőfutasának utolsó szakasza, a lelki atya által végre engedélyezett gyónás. „Miben vagy bűnös?”, kérdi Luther. Kohlhaas válasza: „Bűnös vagyok, mert bíztam államom törvényeiben, lelki atyám szavaiban, uralkodóm esküjében. Bűnös vagyok, mert nem irtottam ki ellenségeimet, nem gyújtottam fel városaikat. Bűnös vagyok, mert nem oltottam bosszúsomjamat tronkai Vencel vérével. Bűnös vagyok, mert meg akartam felelni Istennek, magamnak és a többi embernek. Bűnös vagyok, mert erősebbek tudatok lenni nálam.”

És itt véget is érhetne Kohlhaas Mihály önbíráskodási története, amely végül, mint köztudott, úgy zárul le, hogy a személyes sérelmei miatt elégtétel adatik ugyan, de „az országos béke megbontása miatt” („Milyen ország? Milyen béke?” – kérdez vissza a lócsiszár) neki is fizetnie kell, az életével. Csakhogy a hatalom nem elégszik meg ennyivel, még tartogat egy utolsó fricskát. Kopognak a narrátor szavai: „... miközben a koporsóvivők elindultak vele, hogy tisztességgel eltemessék az elővárosi temetőben, a választófejedelem magához hívta az elhunyt fiait, és kinyilvánítván azon óhaját, hogy az apród iskolájában nevelkedjenek, lovaggá ütötte őket.” Már csak az a kérdés, hogy vajon az utódok mire emlékeznek majd az apródiskolában való nevelkedésük után...

Kohlhaas. Heinrich von Kleist nyomán Henrik Ibsen, Sütő András és Tasnádi István műveit felhasználva, színpadra alkalmazta: Takács Réka és Bélai Marcel. Rendezte: Bélai Marcel. Szereposztás: Bernd (narrátor) – Bogár Barbara, Wilhelm (narrátor) – Budizsa Evelin, Kohlhaas Mihály – Orbán Zsolt, Luther Márton – Méhes Kati, Vencel, Lisbeth – Sosovitzza Anna, Kallheim, Barát3 – Moldován Blanka, Várnagy, Küldönc, Himboldt – Diószegi Attila, Herse, Füttyike, Sintér, Nagelschmidt – Szabó János Szilárd, Sorompóór, Hinz, Antónia nővér, Barát2 – Keresztes Ágnes, Jogtudós, szomszéd, Fejedelem, Barát1 – Gaál Gyula. Díszlet: Fornvald Gréti. Jelmez: Lokodi Aletta. Dramaturg: Takács Réka. Koreográfia: Szabó Franciska. Zenei munkatárs: Moldován Blanka. Fény: Fleisz Patrik, Kecskés Lénárd. Hang: Geszti István. Súlyó: Varga Katalin. Ügyelő: Fábri Zoltán. Rendezőasszisztens: Balogh Ádám. Bemutató dátuma: 2025. február 25.

SÉTATÉR

Soós Amália

MINDENNAPI BOLDOGSÁGUNK MARGÓJÁRA

Hetekig, vagy inkább hónapokig terveztem megírni ezt a szöveget. Végül is miért volna nehéz, nagyon is emberi, minden ember életét alapvetően érintő dologról beszélnék. A boldogságról – hiszen mindenki tudja, mi az! Se szeri, se száma a világhálón keringő tanító videóknak, (képzett vagy önjelölt) coach-ok, pszichológusok, influencerek látnak el tanácsokkal az élet összes területén, hogy sikeresek, hatékonyak, elégedettek, vonzóak, magabiztosak, divatosak, népszerűek, jók, szépek és boldogok legyünk. Az égitestek titkaiba bepillantó tarot-olvasók, keleti életfilozófiák nyájas oktatói, energetikus testépítők, megfontolt sztoikusok, lelkészek, egyéb spirituális guruk tanácsaiból ki-ki kedvére válogathat, aki önerőből nem képes eljutni a boldogsághoz. Hogy ne beszéljünk a theta healing-ről, alfa hullámokról meg miegymásról! A hegyi beszédnek ma már nincs túl nagy sikere, azt hiszem. Akkora választék akad e *hogyan csináljuk* területén, hogy csak az nem lesz boldog, aki nem is akar. Mai nyugati társadalmaink látszólag úgy gondolkodnak, hogy a boldogság elérhető. Mi több, egyes filozófusok (nem annyira elismerőleg, mint kritikai gesztusként) a boldogság ideologizálásáról, imperatívuszáról is beszélnek, amely a kapitalista társadalmak részéről az egyénnel szemben megfogalmazódik. Ah, la Tyrannie du bonheur!

A boldogság tehát szinte kötelező. Mégis az iskolában boldogságóra. Ám még ha volna is, aligha lehetne egy mindenki számára érvényes tananyaga. Mert hogy mi mindent értünk e fogalom alatt, annak érzékeltetésére elég, ha valamelyik filozófiai enciklopédia idevonatkozó cikkét megnézzük. De még inkább: elég, ha csak magunkba pillantunk. Milyen értelemben törekszünk mi a boldogságra? Pszichológiai, gazdasági, morálfilozófiai értelemben? A magam számára ezt kínosan nem tudom eldönteni. Mindenik jelentésében fontosnak tartanám. Úgy is, mint pozitív mentális állapotot,

úgy is, mint életem teljessége felől megvilágítható általános értelmet. Mint örömet, mint a meglegedettség érzését, mint kiegyensúlyozott lelkiállapotot, mint fizikai jólétet, jó életvezetést, nyugodt lelkiismeretet, harmonikus időbeosztást család, munka és pihenés között, mindenre kiterjedő egészségbiztosítást, és még sorolhatnám, hogy mi mindent jelenthet, akár hedonista, akár utilitarista, akár morálfilozófiai jelentésében próbálom meghatározni. Bizony, ember (?) a talpán, aki mindezt egyszerre tudja, aki minden habozás nélkül kijelentheti, hogy márpedig számára a boldogság ez meg az..., és még tartósan meg is éli! Mennyire igaza volt a költő-szerkesztő Székely Jánosnak: minél elvontabb egy fogalmunk, annál kevésbé referál a valódi világról!

Szóval, hogy a többi ember milyen ügyesen boldogul eme sokféle értelemben a boldogság elérésével, azt én csak csodálni és elismeréssel illetni tudom. Chapeau! A magam részéről viszont egyre inkább egy olyan meghatározással élek, amely, annak ellenére, hogy a matematika területéről kölcsönzött metaforát használja, kivonja a boldogságot a világszerte elterjedt tesztelhetőségi paradigma alól. *A boldogság határérték* – mondta egy délutáni csendes beszélgetés során Egyed Péter, amikor életünk különböző állomásairól morfondíroztunk. Csak ennyit mondott, nem fejtette ki bővebben gondolatát, mert a beszélgetés, már nem emlékszem pontosan az okra, valamilyen *sürgősen-most-kell* miatt megszakadt, és többé nem tértünk vissza rá. Utólag nagyon bánom, hogy nem faggattam róla, hogyan is érti az egészet, és amióta – legalábbis ebben reménykedem – a Boldogok Szigetére költözött, egyre gyakrabban jut eszembe ez a talányos mondata.

E tömör, elegáns, provokatív megfogalmazása nemcsak annál fogva foglalkoztat, hogy ez volt a legköltőibb meghatározás, amit valaha a boldogságról hallottam, hanem azért is, mert minél mélyebben belegondoltam, annál pontosabbnak éreztem. (Nem tudom, részéről mennyire volt reflektált, de ahogy Pétert ismertem, alighanem átgondolta, megfontolta ő magában, ha ilyen frappáns formában ki tudta fejezni.) Minekutána ekkora feladványt hagyott rám, gyakran forgattam a problémát a fejemben anélkül, hogy tudtam volna pl. a *Korunk* folyóirat 2024. decemberi lapszámáról, amelynek címe éppen *Boldogságképzetek*. Ó, igen, remek tanulmányköteteket, monográfiákat, akár szótárakat lehet írni a boldogságról, e szó jelentéseiről a sokféle tér- és időkeretben! De vajon eligazít? *Tényleg* eligazít? Úgy sejtem, Egyed Péter a határérték metaforával tűpontosan fogalmazott meg valami olyasmit, amit például Bertrand Russell egy teljes könyvben (*The Conquest of Happiness*) tudott megmutatni. Russell nevét ama egyszerű oknál fogva említtem, hogy nemrég került a kezembe ez a boldogságról szóló – nevez-

zük így – filozofikus kézikönyve. Péter meglátása azonban a boldogságnak a történelem során kialakult, számos más jelentéssdimenzióját is megidézi. Azokat is, amelyek valami transzcendentálisként értelmezik a boldogságot, olyasvalamiként, ami túl (is) van az emberi életen. Határérték.

Igyekszem hát itt megmagyarázni, miért találok ezt a meghatározást a magam számára elfogadhatónak. Először is talán éppen azért, mert én a világ, a tudományok, az ezoterikák és minden technikák fejlődésének ellenében megragadtam annál, amit a boldogsággal kapcsolatban Kant igen találóan fogalmazott meg *Az erkölcsök metafizikájának alapvetésében*: „A baj csak az, hogy a boldogság fogalma oly meghatározatlan fogalom, hogy noha minden ember vágyik az elérésére, mégsem tudja soha biztosan és egyértelműen megmondani, voltaképpen mit is kíván és akar. Ennek ez az oka: a boldogság fogalmához tartozó elemek mind empirikusak, vagyis a tapasztalatból kell őket méríteniünk, mindamellett a boldogság eszméjéhez, jelenlegi és minden jövőbeli állapotunkban valamilyen abszolút teljességre, a jó közérzet maximumára van szükség. Márpedig még a legmélyre tekintőbb és egyúttal a legnagyobb képességekkel rendelkező, ám mégis véges lény sem képes pontos fogalmat alkotni magának arról, hogy voltaképpen mit is akar itt. (...) Az a feladat, hogy biztosan és általános érvennyel határozzuk meg, mely cselekedet mozdítaná elő az eszes lény boldogságát, tökéletesen megoldhatatlan; ennél fogva reá vonatkozóan nem lehetséges olyan imperatívusz, amelyik szigorú értelemben parancsolná meg annak megtételét, ami boldoggá tesz, mert a boldogság nem az ész, hanem a képzelőerő eszménye.” (Fordította Berényi Gábor. Gondolat Kiadó, Budapest, 1991, 48-50.) Kant eme meglátása szerint tehát a boldogság egy *eszmény*, és fogalmilag teljességgel meghatározatlan. S mivel én ezzel abszolút egyetértek, a boldogság mint *egy feladvány* lebeg előttem, amiről azt sem tudom, mit jelent. Éppen úgy, ahogy (be kell vallanom, bármennyire szégyen!) a matematikai határérték-számításhoz sem értek, sőt, igazából csak találgatom, hogy mi is az. Talán azért is érvényes számomra ez a határérték-metafaora a boldogsággal kapcsolatosan, mert, ugye, matematikához alig konyító létemre, egyfajta eltávolításnak bizonyul: mintha valami olyanról volna szó, amihez nekem talán semmi közöm. Ahogy Botházi Mária írja az említett *Korunk*-lapszámában: „Sokat segít az emberen a hétköznapi életben azért, ha nem kell boldognak lennie. Mondhatnánk, hogy felszabadító állapot.”

Ha most már kicsit komolyabbra fordítanám a szót: mint matematikai fogalom, a határérték olyan értéket jelöl, ami felé egy függvény, egy sorozat, egy folyamat tart. Amit többé vagy kevésbé megközelít, de nem éri el.

Amihez – tegyük fel, hogy például a boldogság tanulható – egyre közelebb kerülhet az ember, de teljességében nem éli meg. Határ, amihez ha eljutnánk, ezáltal kívül is kerülnénk az életen, amit behatárol. A határértékként elgondolt boldogságot én valami ideálisként értelmezem, egy olyan átfogó eszményi célként, amely az összes lehetséges értelemben vett boldogságot magában foglalja. De nem egy elérhető, nem egy teljességében megtapasztalható állapot.

Azt már könnyebb megállapítani, mikor vagyunk jóllakottak, elégedettek, vidámak, kiegyensúlyozottak, nyugodtak, bizakodók, megbecsültek, sikeresek, jómódúak, öntudatosak, nyugodt lelkiismeretűek, megbocsájtók, szeretők, szeretettek. Mikor örvendünk jó egészségnek, ésatöbbi. Azt is meg tudjuk mondani, mivel vagy kivel kapcsolatban érezzük magunkat így. A boldogság – az viszont nagyobb falat. „Boldogok a boldogok”, írja Borges a *Töredékek egy apokrif evangéliumból* című versének lezárásaként (Somlyó György fordítása). Tegyük hozzá, zseniális költői intuícióval. Úgy tűnik, a fogalom egyetlen általánosan érvényes meghatározása e tautológia. A boldogság boldogság. (Lehet hívni, hogy jöjjön haza. Legalábbis egy egykori sláger szerint.) Amolyan feneketlen zsák képzetét idézi, amiből életünk során annyi minden kerülhet elő. The goodie bag, ahogy angolul mondják. De nem mind egyszerre, hanem csak sorjában. Aztán meg olyan helyzet is jócskán akad(hat), hogy bizonyos benne rejlő „kincsek” sohasem kerülnek felszínre. Mert nagyon mélyen, a többi alatt rejtőznek, mert elfedik más javak, vagy mert, à la Kant, nem is tudjuk, hogy éppen azokat keressük.

Ezek után kész bolond lennék, ha hinnék benne, hogy keresni kell a boldogságot. Ó, az a délibáb! Mindig csak valaminek a szinonimája. Vajon, ha egyhangú döntés alapján holnaptól kikerülne a szótárainkból, mivel lehetne helyettesíteni? Egyszóval megnyugtató, ha nem kell állandóan boldognak lenni. A magam számára arra a konklúzióra jutottam, ha a határérték-metaforával élünk, s amennyiben az ember élete, ameddig az csak tart, folytonos, azt is el lehet mondani, életének minden pillanatában, minden döntésével, cselekedetével, a rendelkezésére álló eszközökkel, az adott körülmények és paraméterek között... az ember *többé-kevésbé* boldog(ul). Amint azt László Noémi *Ipari szonettjében* éppen megtaláltam: „A lét öröm, csak fenntartani baj.”

A boldogság határérték – valahogy megtapadt bennem ez a megfogalmazás. Mert felismeri a fogalom meghatározásával járó nehézségeket. Mert nem is törekszik megszüntetni ezeket, nem előír, nem mondja meg, mit hogyan kellene. Meghagyja azt, hogy minden helyzetnek, választásnak, cse-

lekedetnek megvan a maga határértéke, a nagy zsákból egy kisebb-nagyobb darab, aminél több itt, most, emberként (e sorozaton belül) nem is rendelhető hozzá. A boldogság határérték – megtapadt bennem ez a megfogalmazás. Elnézést kérek a matematikusoktól, akik számára eszmefuttatásom biztosan kuszának, következetlennek vagy tévesnek bizonyul! Lehet, hogy nem is volt más célom vele, mint megidézni Péter szellemét.

Nagy Stefánia

BÉRELT IDŐ

BORSODI L. LÁSZLÓ: *TE FORDÍTSD EL*. ERDÉLYI HÍRADÓ KIADÓ,
KOLOZSVÁR, 2024.

Egy olyan utazás és keresés folyamatában lenni benne, amelyhez térkép nem jár, nincsenek jelzések az ösvényeken, és a használati útmutatóhoz is fordító szükséges. Lehetséges-e így a tájékozódás? Mi a tétje a keresésnek, ha nem látszik előre a megtalálás ígéréteinek édes beteljesedése? Mit vagy kit keresünk? Keressük önmagunkat egy portréban, amelyet nem mi festetünk. Keressük az alkotó kéz ecsetvonásait, és hozzáértő műkedvelőkként megállapítjuk, hogy eredeti kép. Keressük az eredeti alkotót. Belső utazás és keresés Borsodi L. László *Te fordítsd el* című kötete, amelyben egy kortárs zoltáros hangja visszhangzik a lapok közül. Ez a hang szüntelenül szól, kiált, kér, imádkozik, perel, vár és kérdez, kérdései pedig az emberi lét és az ahhoz szorosan kapcsolódó Isten képe köré szerveződnek.

Borsodi L. László legújabb kötete egy olyan trilógia részeként is értelmezhető, amely előző társaival, a *Szétszórt némaság* (2018) és az *Estére megöregszel* (2021) kötetekkel együtt teremt meg egy sajátos poétikai világot, ahol a múlt, a vallás és a hit, a profán és a szent egyaránt formát nyer. Bár a *Te fordítsd el* könnyedén kapcsolódik és lép párbeszédbe az előző kötetekkel, mégis érdemes önmagában szót ejteni róla, hiszen a versek olyan gazdag és sokrétű élettapasztalatról árulkodnak, amely fényében a vékony könyv is súlyossá válhat.

A kötet több szinten is kapcsolatokat teremt saját művészi ökoszisztémáján belül, amelyeket fokozatosan fedezhet fel a versek között tájékozódó olvasó. A borítón is megjelenő, Ráduly Margit által illusztrált kéz az elfordítás cselekvésének mozzanatát ábrázolhatja. A kéz viszont nem tartozik egy testhez, mint ahogyan a címben lévő „Te” sem tartozik még egy személyhez. Ugyanakkor a megteremtődő dinamikával játszik a cím tipográfiája is, a *fordítsd* szó valóban megdőlvé jelenik meg a borítón. A cím olyan kérdéseket vethet fel olvasójában, mint a „Ki fordítsa el?”, „Mit fordítson el?”, viszont

a hiányosnak tűnő cím egyben meghívás is az üres részeket kitölteni vágyó keresők számára. A „Te” helyére az olvasó könnyed asszociációk révén kapcsolhat be akár egy nevet, akár önmagát is mint a kötet által megszólított személyt. Viszonylag kevés lapozás után találkozhatunk szembe a kötet címével a *Szerda, csütörtök, telik* című vers utolsó sorában: „Te fordítsd el arcodat, már az is elég, ha rólam megfeledkezel.” Ezáltal nem csupán kontextust nyer a kötet cím, de új értelmezési lehetőségek is születnek. Ám nem egy egyedi, egyszeri gesztusról van szó, ugyanis számos versnél újra feltűnik a címbeli szószerkezet, leggyakrabban a versek zárósoraiban. Nem csupán költői játékról beszélhetünk, hanem tudatos szerkesztési kísérletre enged következtetni a visszatérő cím, amely már a kötet borítóján is megteremtődő dinamikát viszi bele a versek struktúrájába, egy körkörös mozgást teremtve meg ezáltal. Gondolati síkon egyaránt működik ez a mozgás, viszont nem annyira lezárt körről van itt szó, mint inkább egy olyan spirál pörgéséről, amely a vers végére nem a kiindulópontához ér vissza — az ismétlődő szószerkezet révén —, hanem annál már mélyebbre ásva, forog tovább. Egy-egy vers végére tehát újraértelmeződnek a cím által felvetődő olvasói elvárások.

Borsodi L. László kötetének nem csupán mikroszerkezetét tekintve érhető tetten egy ilyen körköröség, hanem makroszinten is hasonlóképpen végbemeget, hiszen az *Egy ikonra* című vers nem csupán mint nyitó-, hanem — némi változással — mint záró vers is szolgálni fog a kötetben, *Egy ikon háttára* címmel. A kötet bravúros szerkezete viszont nem merül ki ennyiben, egy pusztán átlapozás során is szembejuthatnak azok a versek, amelyek eltérően a zsoltárparafrázisoktól, dőlt betűkkel íródtak. A tudatos szerkesztés ebben a döntésben is szerepet játszik, az elfordítás gesztusa a vers tipográfiájában is megmutatkozik. A kötet közepén helyet kapó *Kiben a csíksomlyói szűzanyához könyörög* című vers pedig az egyedüli, amely nem szabadvers formájában íródott, hanem egyenlő, négy soros szakaszokra osztott alkotás, amely kizökkenti az olvasót a megszokott ritmusból, amelyet az eddigi versek néhol már hosszan folyó gondolatai szabtak meg.

Bár Borsodi L. László *Te fordítsd el* című köteté pusztán szerkezetében is láthatóan sokat nyújthat olvasója számára, ami igazán az alkotás erősségét képezi, az nem más, mint a sajátos költői hang, az egyszerű nyelv, amely az emberi lét legkomplexebb tapasztalatait igyekszik megragadni, azt a folyamatot, amely minden egyén életében egyedi utat váj magának: a hitét és istenét kereső ember képe fog visszatükröződni a versekből.

A kötet legelején Balassi Bálinttól, Sajó Lászlótól és Lövetei Lázár Lászlótól mottóként idézett verssorok már a versek hangulatát és témáját is meg-

alapozzák. A kezdő idézetek, valamint az egyes versek címei alatt megjelenő idézetek Pilinszkytól vagy Adytól, a vallásos, istenes versek magyar poétikai hagyományához is kapcsolják a kötetet.

Mindenekelőtt Borsodi L. László verseiben a zsoltáros énekei, imádságai tükröződnek vissza. A *Te fordítsd el* beszélője a zsoltáriró őszinte fohászával szól és kiált. Minden vers egy párbeszéd része. Dimenziók közti beszélgetések ezek, amelyek túlnyúlnak az emberi perspektívák véglegességén. A radikális másikkal való találkozás, kapcsolat ambivalenciáját ragadják meg a verssorok: az Isten felé irányuló gyarló ember dacos bűnbánata. A kapcsolat ambivalenciája pedig feloldhatatlannak látszó paradoxonokat szül, amelyek majd egy-egy vers hangulatát is megteremtik. A *Cserben hagyva* című versben a beszélő a halállal, az emberi lét végességével néz szembe, az utolsó sorban pedig egy kérdés formájában fogalmazódik meg az egyik legerősebb paradoxon, amelyet a beszélő Istenhez fűződő kapcsolata feltételez: „hogymért ilyen reménytelen veled és nélküled ez az egész?” A felszólító, óhajtó, kérdő mondatok folyamatos feszültséget keltenek a versekben, ezáltal az olvasó a beszélővel együtt vágyhat a feloldódásra, a felszabadulásra, ami viszont ritkán történik meg egy-egy vers végén, és helyette tompa űrben, a lelket morzsoló spirál forgásában marad. A *Templomcsend, törmelék* versben is egy hasonló feloldódás, elcsendesülés lehetősége fogalmazódik meg: „valami mindig összetöri bennem / a templomcsendet, és nem látok át / a festett ablakok szintjein”. A magány, a reményvesztettség és apátia állapotából megszólaló lírai én, gyakran a zsoltárossal ellentétben, a feloldódást nem annyira az isteni segítségtől várja, mint inkább az isteni ítélettől. Hasonlóan a felszabadulás lehetőségéhez, az ítélet és a „feledés földjén” (*Feledés földjén*) való magányban sem tud teljesen feloldódni a beszélő, hiszen „magamra hagyva is tied vagyok”, fogalmazza meg a lírai én a *Szótlan, üres* versében. Ebből a sorból is kiderülhet, hogy a beszélő számára talán egyetlen megoldás lehetséges: az Istenben való feloldódás, hiszen mindenben az ő alakja mutatkozik meg.

Elmosódnak a szent és profán közti határok, csak a bérbe kapott idő és élet van. Az *Eleitől fogva* zsoltárparafrázisban egy ilyen felszabadulás utáni óhajt fejez ki a beszélő: „engedd, hogy ne legyek, s hihessem: mindig vagy.” Továbbá az Isten lényének dimenziókat áthidaló kitöltekézése nem csupán gondolati szinten mutatkozik meg a versekben, hanem a lírai hangok, szólások összemosódásában is. Néhol nem teljesen tiszta, hogy az emberi vagy az isteni hang beszél a versből, ez viszont nem szab akadályokat az olvasók számára, inkább új értelmezési horizontokat teremt. A zsoltárokhoz

hasonlóan, a versekben újra és újra egy kérés fogalmazódik meg Isten felé: „Hallgatásoddal ne fenyegezz, / rejtőzködéssel ne büntess!” (*Resurrexit*) Ugyanakkor a *Sötétben, fázva* című versben a lírai én elismeri az isteni akarat legfőbb hatalmát: „Bárhogy van, tiéd a hatalom, mindent megtehetsz, / azt is, hogy nem teszel semmit...” Folyamatos ellentétek és egymásnak feszülő gondolatok érvényesülnek a versekben, ezek viszont úgy kerülnek megfogalmazásra, hogy nem csorbítanak a könnyed értelmezés lehetőségén, hanem a zsoltárokból is helyet kapó, a magányból az Isten utáni vágyakozásnak a mélységét hangsúlyozzák. A zsoltárok parafrázálása nem csupán a versek témájában érhető tetten, hanem olykor költői képek áttemelésében is. Borsodi L. László kötetében viszont kontextualizálódni látszanak ezek a képek, egy huszonegyedik századi zsoltáros hangja révén, aki például a *Lábnym* versben a 68. és 77. zsoltárok dicséretét parafrázálja, oly módon, hogy sem a zsoltáros hangja nem oldódik teljesen fel a kortárs szabadvers sorai közt, és a vers sem veszít egyedi önállóságából: „Téged dicsérnek patkok, folyók, tengerek, / bálnák, cápák, halak, medúzák, elsüllyedt hajók. / Téged dicsér az ég, égen a felhők és a madarak, / űrhajók, műholdak, repülőlk és drónok.” Gyakoriak az ismétlések és felsorolások is, amelyek szintén a zsoltárok ritmusát idézik meg, és sajátos dinamikát teremtenek a versben. Az *Árvulás* zsoltárparafrázisban a „szavaid” soreleji ismétlődés válik szervezőelvvé, amint a 29. zsoltárban az „Az Úr szava” szókapcsolat tölti be ezt a szerepet. Borsodi L. László ismétléséből viszont elmarad az Úr, az Isten jelenléte, a magány, az elhagyatottság érzését erősítve fel ezáltal, amely majd a vers befejező soraiban fog igazán elmélyülni: „szavaid rám maradnak nélkülöd, / szavaid magamra hagynak magammal.”

A kötet komplexitása továbbá abban is meglátszik, hogy a versek nem csupán a zsoltárokkal állnak párbeszédben, hanem egymással is. Néhol egy gondolat, visszautalás köt össze két verset, vagy a lírai én belső megéléseinek ugyanazon perspektívából való szemlélése. Máskor pedig, ha eléggé figyelmesen olvasunk, egy versben megfogalmazott kérdésre egy következő vers adhat választ, ezáltal tehát a kötet egy több szinten zajló beszélgetésre invitálja az olvasókat.

Borsodi L. László *Te fordítsd el* kötete szerkezetében és üzenetében is pont olyannyira dinamikus, mint az Istennel való kapcsolat: folytonos küzdelem, keresést, úton levést feltételez. Nincsenek végpontok egy ilyen utazásban, csak állomások, ahol az olvasó is lelassíthat és megpihenhet egy-egy vers mellett, vagy Illéshez hasonlóan a lírai énnel együtt számonkérhet, és a feszültségek sűrűjéből vágyakozhat egy végső feloldódásra. A kötet versei

ugyanakkor végig kerülnek a túldíszítettséget, egyszerű nyelvezetük megmentti a lírai én kiáltásait a pátoszba fulladástól. Borsodi L. László túlnyomórészt zoltárparafraízisokat tartalmazó kötete nem szeretné kölcsönkérni a zoltáros hangját, hanem inkább egy közös ének kísérlete a cél, felfedezni, hogy mi köti még mindig oly szorosan össze az embert a több mint kétezer éve szóló zoltárokkal. A *Pusztulásig* vers utolsó kérésére válasz ez a kötet: „adj napra napot, majd csendes ősz, / adj betűt, szót – formát a pusztulásnak!” Egy rejtett bizakodás: keresni, vágyani s alkotni kell, még tart a kölcsönbe kapott idő. Párbeszédben maradni még akkor is, ha párhuzamos univerzumokban vetünk ágyat.

Tankó Andrea

„MINT A KÉT SZITA KÖZT HOZOTT GALAMB”

LÁNG ORSOLYA: *HÁZ, DÉLUTÁN*. PRAE KIADÓ – LECTOR KIADÓ,
BUDAPEST – MAROSVÁSÁRHELY, 2024.

Ház, délután. Nap, lemenőben. Lélek, átfésülőben, megmerítkezőben. Terek és találkozások a kinttel és az odabenttel, kint és valahol mélyen, odabent. Láng Orsolya ötödik könyve, a *Ház, délután* című verseskötet 2024-ben jelent meg a Lector Kiadó és a Prae Kiadó közös gondozásában. Apró kötet, könyvtárgyként is esztétikus, lélekhez közeli. Borítójához, ahogy előző kötetei esetében is, a szerző saját fényképét használta fel. Személyes.

A megjelenését követően a budapesti Kis Présházban megtartott kötetbemutatón többek között erről a művészi „többkezűségről”, a fényképezés, rajzolás és írás kínálta létmódokról, a Láng Orsolya által működtetett írásrituálékról és világlátásról is szó esett, amelyekre a következőkben érintőlegesen reflektálok is.

Láng Orsolya terekről ír, terekben mozog, lelki és fizikai terekben, közben pedig végtelenül játékosan és alázatosan, egyfajta lebegő könnyedséggel

közelít és távolodik azokhoz és azoktól, amikhez fűzi valami. Versei ebben a hömpölygésben és a proximitás váltakoztatásában szólnak a személyes különböző dimenzióiról. A szövegek tere megnyílik az intimitásnak, olvasóként egyszerre kerülhetünk beljebb a megragadott téma vagy nyelvhasználat ismerőssége, közelsége révén, ugyanakkor megmaradhatunk külső szemlélőnek is: „Ébredés előtt tekintetet váltottam / egy macskakölyökkel, (...) A jelenetet egy szemhéj választotta el a szobámtól.” (*Januári reggel*, 28.) Pozícióink viszont olykor egymásba mosódnak. Az a pulzáló dinamika, az a mintha patikamérlegen kimért, arányokat pontosan ismerve adagolt életmozaik-villantás, amely áthatja a szövegeket, illeszkedik ahhoz a „svunggal íráshoz”, amely a szerzőnek sajátja. Kérdésfeltevései, kijelentései, töredezett és stilizált, bölcs mondatai mintha pont akkor, pont úgy és pont ott szólnának, ahol lehet, ahol lenniük érdemes. Láng Orsolya számára az írás nem más, mint „könnyed csuklómozdulatokkal valami életmentőt vagy balesetet elkerülő manővert végrehajtani”, ez a könnyed, felelősségteljes életmentés pedig mindvégig kiérződik szövegvilágából.

A *Ház, délután* meghívó a belső világok tereibe, megnyitja azokat, közben pedig nem prioritizál. A létezők és a létezőket körülvevő, keretező testek, legyen az villamos, ablaküveg, megölt macska, kulcs, ágyak vagy szerelmes elmenőben, mind ugyanolyan értékesek a megfigyelésre, meghallgatásra és megírásra. Ez a fajta, jó értelemben vett egyensúlyozás és a világhoz való természetes odafordulás kezdetben összezavaró lehet, mert bár a különböző vershelyszínek megnevezettek, a jelöletlen én, az ő és a te gyakran a belevesztődés érzését keltheti az olvasóban, másfelől viszont nyugalmat és egyensúlyt áraszt. „Ami arra való, abból előbb-utóbb ügyis / irodalom lesz. Ne hidd, hogy a motívumgyűjtő / könyörtelen éberségével élek.” (67.) – olvashatjuk a tézisszerű mondatot *A magatartásfelügyelő jelentése* című versben, miközben végigpereg bennünk a (kötetbeli) világ mintegy válaszul, mi minden is való arra, hogy irodalommá váljék. Az *Apró balladák képei* termékeny és beszédes táptalaja ennek a költői-emberi beállítódásnak: apró ballada íródik egy vélhetően óvodai jelenetből, egy kislány vágyaiból, szeretők megéléseiből, titkokból és gyászból, szerelembe bújtatott bántásból, és még sok minden másról.

* Ld. pl. az említett kötetbemutató Facebookon elérhető felvételét, ahol Varga L. Péter beszélgetett a szerzővel 2024. április 9-én, https://www.facebook.com/watch/live/?ref=watch_permalink&cv=419897717398483

** Ld. uo.

Nem tudom, van-e szigorúan vett szervezőelve a kötetnek, ahogy azt sem, kellene-e neki bármi más azonkívül, amivel dolgozik. S bár a felértékeléstől és prioritizálástól a fentebb taglalt módon mintha elhatárolódna, az anyag, amivel dolgozik, egyszerre nagyon személyes és univerzális, javarészt a szerelem (és annak különböző jelentései, lehetőségei), az otthon és a nyelv, a kimondhatóság és a látás megkérdőjelezése, dekonstrukciója kerekedik ki főbb témaként. Hány jelentése lehet az otthonnak? Kivetkőzhető-e az idegenség, amely annyira részünké vált, mint a mutatóujj belsején az anyajegy? „Ritkán utazik, mintha / lehetséges útiterveit lefedné, hogy / eleve idegenben él – onnan nézvést / külföldre távozik akkor is, amikor hazamegy. / Egy kisebbségi mindig kisebbségi marad, / de az ismerős diszkomfortérzettel az otthona nem körülírható, / kapcsolataira nem terjed át.” (*Oda-vissza*, 38.)

A nyelv és a nyelvhez való viszony problematikus, mint a kommunikáció egyik fő eszköze, egyszerre hídja és gátja a kapcsolatoknak, nyelv által sérülünk és nyelv által gyógyulunk, mondhatnánk, és nyomokban talán igazságot is tartalmaz: „jó lenne megütni egy hangot / úgy, hogy ne fájjon, / fontosabb a pontos kifejezés, / mint az, hogy ne bántsalak? / salak, salak, salak.” (*bántás*, 29.) Igazságot, mint azt, hogy mennyire esetlegesek a nyelvek közti átjárás és a nyelveken túli megismerés lehetőségei. Az idegenség nyelvi tapasztalatként is körvonalazódik a versvilágban, olyan nyelvi tapasztalatként, amely a kimondhatóban és a másik emberhez való kapcsolódás-próbálkozásokban egyaránt megjelenik, vonzó- és taszítóerőként hat. Az emberközi kapcsolatok zavarba ejtő hangzásvilága felszabadul, bár kissé esetlen marad a német megfelelőjében. Az idegen nyelv könnyíti ugyan a kimondhatóságot, jelentésvilága mégis kifejtésre vár: „idegen nyelven az ember / magát is komolyabban veheti komolyan. (...) Azt hiszem, ez az elfáradt szív agyszüleménye volt, / a létezővel való küszködésben a képzeletnél / talált menedéket. Vágyból teremtett, / és gondolatból formált.” (*Zwischenmenschlichen Beziehungen*, 37.) Ugyanez a kettősség (vagy sokféleség) tematizálódik a kötetzáró rövidprózában is: „Keveset beszélünk, mert a közös nyelv langyos és íztelen.”, majd később: „Talán azért, mert az anyanyelvemnek én vagyok a gyereke, az idegen nyelvem pedig gyerekcipőben jár. Függetlenségem kulcsa az idegen nyelv, amellyel kiléptem otthonról.” (*Már három napja*, 89.); végül pedig a felismerés, amely a szavakon és nyelveken túli megismerésre, kapcsolódási lehetőségre mutat rá: „Talán a hallgatás áll legközelebb ahhoz, amit mondanék.” (*Már három napja*, 89.)

Láng Orsolya költői hangja gyakran fordítja át a személyest tárgyilagos-
sá, objektívvé, mintegy ezzel is artikulálhatóbbá téve mindazt, amit bárme-

lyikünk láthat, aminek észrevételéhez viszont valami többre van szükség – közmerészkedésre, rákérdésre, tiszteletteljes megvizsgálásra? Talán. Erről a valóban látásról, az erre tett kísérletekről és beismert, racionalizált illúziókról is szól többek között a *Távcső* című vers: „Részleteiben vizsgálgatni valamit, / önmagában félrevezető. (...) De miért választanánk magunknak hamis / perspektívát? Miért hazudnánk magunkat / közel, ha egyszer nem vagyunk / látótávolságon belül?” (42.) Ez a fajta realitásalapú kérdésfelvetés, a megismerés, a birtoklás és az abszolútumok elbizonytalanítása mintegy kart ölt a kötetben fellelhető számtalan éndefiníciós kísérlettel, amelyek hol a versbeszélő saját magához való kapcsolódásában, hol pedig egy rajta kívüli másikkal – legyen az szerelmese vagy költő-író elődök – való egységben és töredezettségben ragadhatók meg: „Fájdalomból vagyunk és örömből vagyunk, / mi, fájdalomkózzók, örömkózzók. / Holott telítődötték, / holott telhetetlenek.” (*Apró képek balladája*, 11.), és „minél jobban értelek téged / annál jobban értem magam / minél kevésbé értelek téged / annál kevésbé értem magam.” (*bántások*, 31.), és „Beteljesítjük sorsunkat, amelynek most még csak / gyanútlan hordozói vagyunk.” (*Egy kirakatban lakunk*, 51.)

A kötet érzelmi és tematikus tágasságába bekúszik és valamelyest mindvégig megmarad egy mintha-betöltetlen üresség, amely leginkább mezítlábas léleksétákon nő nagyra, egészen nagyra, fogadva mindazokat, akik odatévednek belső tereikbe a nap bármely szakában: „Mert folyamatként él minden, / az előtte- és utána-nem-levés közé ékelődve. / Közünk hozzá csak a haladásban, / a távolodással együtt lehet.” (*Távcső*, 43.)

Szabó-Biró Brigitta

AUTOBIOGRÁFIAI ELEMÉK ÉS TÖRTÉNELMI KONTEXTUS BARTIS ATTILA ÉLETMŰVÉBEN

1. „*Ami a papírra kerül, az belül megtörténik.*” *Autobiográfiai elemek mint a bartisi magánmitológia részei*

A Marosvásárhelyen született, majd 1984-ben Budapestre költözött Bartis Attila nevéhez három regény (*A séta; A nyugalom; A vége*), két novelláskötet (*A kéklő pára; A Lázár apokrifék*), három dráma (*Romlás; Rendezés* és a Kemény Istvánnal közösen írt *A félszent*), egy, szintén Kemény Istvánnal közösen írt beszélgetőkönyv (*Amiről lehet*), egy fényképezésről szóló, önéletrajzi jellegű kötet (*Az eltűnt idő nyoma*) és a kiállításai (*Az Engelhard-hagyaték; Photo Pygmalion; 33 Fotográfia; A világ leírása, részlet; A szigeteken; Wayang Orang*) mellett négy fotóalbum is fűződik (*Anyám, Kleopátra; A csendet úgy; A világ leírása, részlet; A szigeteken*). Novellái egy magánkiadású kötetben is megjelentek *Tizenegy novella* címmel, de ennek darabjai tulajdonképpen megtalálhatók *A kéklő párában* és *A Lázár apokrifékben*.¹

Bartis Attila szövegei kapcsán – főként *A vége* (2015) megjelenése után – megfogalmazódott egyfajta negatív kritika, amely azt konstatálta, hogy Bartis „kiszámítható”, életműve homogén, „írói monómánia” (Nemes Z. 2016:552). Ez az ellenvélemény abból fakad, hogy *A vége* számos tekintetben hasonlóságot mutat a nagy sikerű *A nyugalom* (2001) című regénnyel. Hasonló a két főszereplő: mindkettő művészkarakter, az egyik (Weér Andor

író) az anyjával él bezártságban, a másik (Szabad András fotográfus) az apjával, hasonló a beszédmódjuk, a világgal és önmagukkal szembeni magatartásuk, a szexualitásuk, az obszcén nyelvezetük stb. Nemes Z. Márió szerint pedig nemhogy *A nyugalom*, hanem *A séta* (1995) óta nem történt változás a szerző írásművészetében (Nemes Z. 2016:552).

Ha e három regényt vizsgáljuk, valóban számos kapcsolódási pontot vélhetünk felfedezni közöttük, már-már egymás folytatásaiként tudjuk értelmezni, de a többi műalkotással, a novellákkal és a drámákkal is ugyanezek a párhuzamok állíthatók fel. Minthogy ugyanarról a szerzőről beszélünk, nyilván vannak az életműnek leitmotívumai (írás, írórsors, művészsors, halál, úrutazás, istenkeresés, istentagadás), visszatérő szófordulatai, hasonló helyszínei (egy lakás, két szoba; kamaraszituációk), hasonló karakterei (Baár Andor *A sétából*, Weér Andor *A nyugalomból*, Szabad András *A végéből*, Farkas András a *Romlásból*, János rendező a *Rendezésből*), hasonló nevei (a névadás bodori gyakorlata nagyon hangsúlyos az életműben). Bartis valóban nem az az író, aki elrugaszkodva az előző alkotástól, merőben új világot teremtene egy következő regényben, bár az *Irodalmi Jelenben* 2021-ben publikált *Chronica Rakonczyka* című szövegrészlet alapján jelenleg éppen erre törekszik.

A Bartis Attila életművében fellelhető motívumhálóra, ismétlődésekre, párhuzamokra először Rácz I. Péter használta a magánmitológia kifejezést (Rácz I. 1999:960), igaz, Rácz I. ekkor még csak *A séta* és *A kéklő pára* (1998) szövegeit ismerhette. A Bartis Attila saját élettörténetével párhuzamot mutató írások nagyban hozzájárulnak (egyebek mellett) a magánmitológia kialakulásához.

2002-ben, ugyancsak Rácz I. Péter *A nyugalom* kapcsán megjegyzi: „túlzás nélkül kijelenthető, hogy a Weér Andor nevű szereplő-író valószínűleg azt a regényt írja meg, amelyet a kezünkben tartott könyv fedőlapja Bartis Attilának tulajdonít.” (Rácz I. 2002:89) Rácz I. tehát Weér Andor szublimáló tettét, amelynek során megírja saját kéziratát (paradoxszerűen magát a tényleges regényt), vagyis az írói maszkot a konkrét szerzőnek, Bartis Attilának tulajdonítja. Szilágyi-Nagy Ildikó szerint Rácz I. helytelenül tesz egyenlőséget Weér Andor és a biográfiai szerző, Bartis Attila között (Szilágyi-Nagy 2004:108). Török Lajos Margócsy István megállapításából kiindulva vallomásszerűségnek nevezi az önéletrajziségit, és úgy véli, hogy Bartis (valamint Kukorelly Endre és Kovács István) művei nyíltan utalnak erre (Török 2004:107). A román nyelvű kritika egyenesen „autofikcionális alkotásként” említi *A nyugalmat* (Iulia Popovici-ot idézi Makkai 2019:79),

bár ez számomra értelmezhetetlen, hiszen a nevek nem azonosak. Ha bármelyik Bartis-mű bátran autofikciónak lenne nevezhető, az *A kéklő pára* néhány szövege volna az olyan mondatokkal, mint a „légy átkozott, Bartis Attila” (*Neil, avagy az emlékezés története; A kéklő pára*: 53). A korai kritika ezen félreértelmezése (amely szerint Bartis Attila egyenlő Weér Andorral) egyértelműen túloz abban, hogy az önéletrajzi elemek és a fikcionális világ között ilyen mértékű transzgressziót feltételez.

Ha el is vetjük az autofikció lehetőségét *A nyugalom* kapcsán, azt nem, hogy a műalkotások (regények, drámák, novellák) nagymértékben alapulnak biográfiai elemeken, amelyeket a szerző nem is szándékszik tagadni, ez pedig megerősíti, hogy az életmű tekintetében magánmitológiáról beszéljünk. Egy-egy interjú során épp a szerző vezet rá erre az értelmezési módra: Baár Andor *Önnön állatját cipelő férfi* című festményéről (*A séta*: 122), amelyet Weér Andor is elkészít (*A nyugalom*: 154), megtudjuk, hogy egy valóban, materiálisan is létező, ugyanezzel a címmel rendelkező festmény: „’96-ban festettem utoljára, az *Önnön állatját cipelő férfit*.” (Interjú Bartis Attilával, Vajda 2015) *A séta* nyitójelenetében szintén egy olyan képleírással, ekphraszisszal találkozunk,² amelyről egy interjú során kiderül, hogy egy valódi, létező festmény, a szerző gyermekkorának fontos emléke: „A Holdmániám valószínűleg sokkal inkább köthető ehhez a festményhez [Szepesi Kuszka Jenő: *Tengerszem éjjel*], mint a valóságos Holdhoz.” (Bartis 2024a) „Egészen biztos, hogy köze van ehhez a festményhez is, ehhez a nagy, te-liholdas képhez, amelyre éjjelente ráláttam nagyanyám mellől az ágyból.” (*Amiről lehet*: 145)

Arra a kérdésre, hogy mennyire feleltethetők meg az írások a valóságnak, a szerző magánéletének, egy interjúban Bartis Attila ekképpen válaszol: „ami a papírra kerül, az belül megtörténik. Ha nem éli meg az ember, akkor semmit nem ér” (Hadik-szalon Bartis Attilával, Laik 2011). Emiatt is választottam jelen idézetet e tanulmány címeként. Az interjúkban elejtett információmorzsák ellenére a *Romlás* az az alkotás, amelyet a szerző maga is többé-kevésbé önéletrajzinak ismer el, bár kiemeli, hogy semmiképpen sem ez a lényege a drámának (*Amiről lehet*: 181; 184). Bartis Attila a *Romlás* főszereplőjéhez, Farkas Andrásához hasonlóan évekig fényképezte szerelmét, Cedenkát, az anyagból pedig ugyancsak (akárcsak Farkas Andrásnak) harmincezer fotográfia gyűlt össze (Üo: 187–188).

Felmerül tehát a biográfiai, szerzőcentrikus olvasásmód lehetősége. *A vége* megjelenése után például a kritika számára ismét dilemmaként szolgál a (valódi) valóság és fikció koincidienciája. Györffy Miklós szerint *A vége*

alapvetően önéletrajzi ihletésű regény, a fiktív Mélyvár nevezetű település Marosvásárhelynek feleltethető meg, ahonnan a rendszerváltás előtt a szerzőnek és édesapjának át kellett települnie Magyarországra, ahogyan a főszereplőnek, Szabad Andrásnak és édesapjának, idősebb Szabad Andrásnak Mélyvárról Budapestre (Györfly 2016:70).

A vége főszereplője, Szabad András író és fotográfus, akárcsak a valós szerző, hiszen a fényképezés mellett éppen visszaemlékezéseit írja. András elveszíti az édesanyját, amíg az édesapja börtönben van, és az anya halála után éppúgy fény derül annak előző házasságára, valamint az eltitkolt, elhunyt testvérré (akit *A végében* Johannának hívnak, az önéletrajzi szövegrészletekből pedig megtudjuk, hogy az igazi lánytestvér Judit volt, akárcsak *A nyugalom* Andorának ikertestvére), mint a valós szerző esetében (Hadikszalon Bartis Attilával, Laik 2011). Bizonyítékként álljon itt egy részlet *Az eltűnt idő nyoma* című fotóösszelet tartalmazó, már-már önéletrajzi műként értelmezhető kötetből:

„1990 nyarára nagybátyám már megöregedett, és felelőtlenül figyelmenlenné lett. Egy vasárnapi ebéd közben véletlenül elejtett mondatából tudtam meg, hogy volt egy testvérem. Pontosabban féltestvérem, Anyám első házasságából. (...) Juditnak hívták, és Anyám karjában halt meg, háromévesen. (...) Anyám akkor tette le a hegedűt, tehát hiába volt két mesterhegedűnk,³ ezért nem hallottam Anyámat soha zenélni. A medaliont a szemem láttára adta el egy ócskás cigánynak, amikor nagyon kellett a pénz, és mást már nem nagyon volt mit eladni. A képet pedig betette a tárcájába. A másfél éves koromban készült képpemmel együtt pedig magánál hordta a hegedűje egyik hangolókulcsát.” (*Az eltűnt idő nyoma*: 15–16.)

Ebből a traumából – amelyről azt olvashatjuk *Az eltűnt idő nyomában*, hogy a régen édesanyja medáljában hordott képről bebizonyosodik számára, hogy azon nem ő, hanem meghalt nővére látható (önelemző módon nézgeti magáról az összes fotót, amelyen nagyjából akkora, mint a képen szereplő testvére) – eredeztethető *A séta* nő–férfi kettőssége, az elbeszélő és Baár Andor karakterének helyenkénti összeolvadása, az, hogy az elbeszélő kapcsán csak a regény végén konkretizálódik női neme. *A nyugalom* ikerpárjának (Andor és Judit) szoros kapcsolata, valamint *A vége* Szabad Andrásának hasonló története az eltitkolt, Zenta Johanna nevű testvéréről szintén az önéletrajzi történet megírása. „Meg harminc évbe telt, amíg kiderült, hogy pont ott, ahová még néhány évig halottak napján kijártam, a gazok közt az egyik kő szerint a féltestvérem, Zenta Johanna élt egy napot.” (*A vége*: 168.)

Még egy olyan apró, de jelentős mozzanatnál is az életrajzzal való azonosítást fedezhetünk fel, mint amikor Szabad András és édesapja nagyítani készülnek a sötétkamrában, és az egyik fényképen a halott édesanya jelenik meg, akárcsak egy fantomkép: „És akkor odaadtam neki [Apámnak] a filmtekercset, hogy befűzze, és ő felkapcsolta az Agfában a vetítőlámpát. És akkor, mint valami istenverte átok, megjelent a papíron Anyám. / Ott ült a diófa alatt, fekete-fehérben, negatívban, és épp cigarettázott valamelyik nagymosás után.” (*A vége*: 132.) Ugyanez az esemény a szerző életében is bekövetkezett: „A fotográfián kívül minden ott és akkor látszik, ahol és amikor van. Egyedül a sötétkamrában tud megtörténni, hogy beteszek egy negatívot a nagytóba, rávetítem egy fehér papírra, beteszem a hívóba, és rám néz Anyám.” (*Az eltűnt idő nyoma*: 21.)

Weér Andor lakása mint színházi kellékekkel berendezett műalkotás „kétszemélyes kriptává avanszált öröklakás” (*A nyugalom*: 147.) és Szabad András anyai örökségével teli szobája (még az eltörött porcelántörmeléket is megőrizve) mint személyes múzeum (*A vége*: 117.) az önéletrajzi ihletésű művekben is felfedezhető. A szerző maga minősíti ezt a statikus állapotot, az időtlenséget megragadó teret autobiografikus elemnek. „Többnyire azokkal a tárgyakkal rendelkezem, amiket anyámtól örököltem, és ezekhez a tárgyakhoz makacsul ragaszkodom. (...) És arra kellett rájönnöm, hogy ha ezekkel a tárgyakkal berendezek egy teret – és ez egy nagyon keserves dolog –, akkor az egy egyszemélyes tér lesz. Egy olyan tér, ahol rajtam kívül mindenki kívülállónak, nézőnek érzi magát. (...) Ez a tér, ha teszik, ha nem, olyan, mint egy múzeum. (...) A múzeumnak a lényege az állandóság.” (*Amiről lehet*: 91–92.)

A *Rendezés* című dráma esetében azért merül fel az önéletrajziság fogalma, mert a marosvásárhelyi ősbemutatót maga Bartis Attila rendezte (Bartis 2016c), így akaratlanul is arra gondolunk, hogy János rendező figurájában tulajdonképpen a szerzőt láthatjuk, hiszen János is ír egy darabot az alaptörténetben, és színészei éppen ezt gyakorolják a dráma egészében, ez pedig nem egyszerűen csak színház a színházban, hanem egy paradox, metaleptikus szituáció. A szerző természetesen ezzel a műalkotásával szemben is igyekszik korrigálni, pontosítani a félreértések elkerülése érdekében: „[A]mikor megírtam a darabot, még föl sem merült, hogy én rendezzem. Igen, valóban az foglalkoztatott, hogy az alkotásnak a folyamata adott esetben hogyan hat vissza magára az életre, mennyire tud teljes lenni, hol van az a nagyon képlekeny határ az önéletrajziság és a személyesség között, mert

ez azért két nagyon különböző dolog, akkor is, ha hajlamosak vagyunk összekeverni.” (Bartis Attila válasza Elek Tibornak, 2016: 89.)

Bartis Attila a privát szféra legintimebb pillanataiba enged belátni az olvasót, és nincs ez másképpen a fényképekkel sem. Láthatjuk a több helyen nagy szerelemként megnevezett Cedenkát meztelenül (*A csöndet úgy*: 42, 272; *Otthon, A szigeteken*), de még a szerzőt is a legújabb, vizuális naplójában (Bartis 2024b). *A csöndet úgy*ban megtaláljuk a halott apa kezéről készült fotográfiát (*A csöndet úgy*: 7.) és a nagybáty hulláját (Uo: 193.) is, ezeken a holttest mint embléma jelenik meg, amely azért hátborzongató, mert tudjuk, hogy bár műalkotás, mégsem fikció, a halottábrázolás valóban egy halottat ábrázol. A valós képek mellé (*A csöndet úgy*, *A világ leírása, részlet*, *A szigeteken* című kötetekben) gyakran kapunk ekphrasziszt és emellé elméleti fogódzót, de csakis egy másik kötetben (intertextuális és intermediális viszonyként), például *Az eltűnt idő nyomában*: „[k]izárólag gyászt, értetlenséget és kiszolgáltatottságot éreztem, és ezen az érzeten a fényképezőgép nem változtatott. Szolgaként fényképeztem, kétségbeesetten a halott Apám kezét. Még az élők hatalmát sem éreztem a halottak fölött.” (*Az eltűnt idő nyoma*: 31.) Jelen esetben a szerző éppen Susan Sontag azon gondolatát cáfolja, amely szerint a fényképezés birtoklás és hatalomérzet (Uo: 31.).

Bartis Attila mint szerző óva int több helyen is, hogy a személyességet ne tévesszük össze az önéletrajziséggel. Ahogyan egy interjúban olvashatjuk, ha önéletrajzi regényt akarna írni, az a következőképpen kezdődne: „Bartis Attila vagyok, 1968. január 22-én születtem Marosvásárhelyen.” (Interjú Bartis Attilával, Kosztrabszky 2015) Elek Tibor is ekképpen summázza az íróval való beszélgetést *A vége* kapcsán: „Ez a regény (...) személyes, de nem önéletrajzi.” (interjú Bartis Attilával, Elek 2016:95.) A szerző több interjúban megfogalmazza, hogy ő maga nem tud nem személyes szöveget írni, ő az az alkotó, aki önmagából ihletődik, de ettől még írásai nem válnak önéletrajzivá: „Az írás valamilyen módon feltáró munka. (...) A szembesülés azokkal a dolgokkal, amelyekről magam sem tudtam. És ha ez az egyik legfontosabb motivációja egy írónak, akkor a szöveg óhatatlanul személyes lesz.” (Uo: 2016:95.) „[M]inden író ahhoz tud nyúlni, amit átélt, ami a személye részévé vált, s ezek az élettapasztalatok sok-sok szűrőn keresztül áthaladva, tudatosan vagy tudattalanul épülnek be a szerzők írásaiba.” (Interjú Bartis Attilával, Kosztrabszky 2015)

Bár véleményem szerint sem lehet egyik regényt, drámát sem önéletrajziként definiálni, a bennük fellelhető autobiografikus elemek jelenlétét tagadni aligha volna értelme, ráadásul mint jelenség nagyon fontosak, mert

ezek alapján beszélhetünk legfőképpen bartisi magánmitológiáról. Jobb híján használhatjuk a referencialitás, autoreferencialitás fogalmát, amely azért szerencsés, mert Horváth Csaba szerint az epimodern kortárs magyar irodalom egyik alapvető tulajdonsága (Horváth 2018:41–76.), és Bartis életművét is e posztmodern utáni, epimodern paradigmák képviselőjeként említi (Uo: 43.).

Z. Varga Zoltán szerint valóban nehéz mértékletesnek lenni, ha autofikcióról, jelen esetben önéletrajziságról van szó: „Az ön-fikcionalizálás vagy ön-fabuláció irodalmi jelenségének lehatárolása hasonló nehézségekkel jár, mint az önéletrajzi elemek kutatásáé: nehéz elhajózni a minden szöveget önéletrajzi nyomnak tekintő pán-autobiografizmus Szküllája és a minden megnyilatkozás fikcionalizáltságát hangoztató pán-fikcionalizmus Kharüdisze közt.” (Z. Varga 2020:7.)

Az igazi apa, Bartis Ferenc és titkosszolgálati múltja megjelenítése, tárgyalása (*A vége* idősebb Szabad Andrásának és a *Rendezés* Jánosának karakterében) például mértékletesség kérdése. Erre Darabos Enikő is felhívja a figyelmet, mégpedig a közvélemény erőszakos volta miatt (Darabos 2016:548.). A besúgás témája tagadhatatlanul önéletrajzi nyom, visszatérő a Bartis-szövegekben. Azt is megtudjuk ugyanakkor, hogy a szerző egészen *A nyugalom* alkotófolyamatának utolsó szakaszáig nem volt tisztában e motívumnak a biografikus voltáról, és kénytelen volt több interjúban (Interjú Bartis Attilával, Elek 2016:93–95.), valamint a Kemény Istvánnal közösen írt beszélgetőkönyvben is nyilatkozni apja ügynökmúltjáról (*Amiről lehet*: 159–160.). Darabos Enikő szerint *A végének*, és véleményem szerint az egész életműnek vannak olyan személyes vonatkozásai, „melyeket az olvasó nemigen érinthet[ne]” (Darabos 2016:548, 8. láb.), emiatt én kizárólag azokra az elemekre támaszkodtam, amelyekre maga a szerző hívja fel a figyelmet egy-egy interjúban, vagy amelyek felfedezhetők az *Amiről lehet* és *Az eltűnt idő nyoma* című kötetekben, hiszen ezek akár szépirodalomként is olvashatók. Bármennyire nem etikus önéletrajzi elemeket keresni a fikciós szövegekben, maga a szerző nyitja meg számunkra ezt az értelmezési útvonalat, ez pedig igen nagy mértékben befolyásolja a bartisi magánmitológia alakulását. A biografikus, autobiografikus elemek tárgyalását tehát kizárólag a mítoszteremtés szempontjából tartom fontosnak. Bombitz Attila tanulmányában olvashatjuk *A kéklő pára* megjelenése után, hogy az „eredetnovelláknak” nevezett szövegek nem ok nélkül eredetnovellák, és ami a valós szerző életrajzát illeti, nem reflektálatlanok, ez pedig egy erős önmítoszalkítás részét képezi (Bombitz 2002:116.).

2. A történelem mint identitásképző erő és a besűgás mint az otthontalanság hiányalakzata

Néhány, Bartis Attila szövegeivel foglalkozó írás megemlíti, hogy a szerző számára a történelem csupán díszlet (Szabó Gábort idézi Bencsik 2016), a történelmi hivatkozásoknak nincs súlyuk, én viszont ennek ellenkezőjét szeretném bizonyítani: azt, hogy a történelmi perspektíva, ha díszletként is, de fontos szerepet játszik a Bartis-életműben.

Bartis Attila több műve is behatol a történelem rétegeibe. *A nyugalom* a Kádár-korszakban, majd a rendszerváltás utáni időszakban játszódik. A Weér-ikrek apja, Darvas Andor kihallgató tiszt volt, és nem sokkal azután menekült el az országból, hogy a testvérek 1956 novemberében megfogantak, amikor Jordán Éva, Weér Rebeka és Darvas Andor a forradalom elől menekültek egy erdei házba (*A nyugalom*: 324–325.). A *Rendezés* című dráma az 1956-os forradalom utáni éveket, *A vége* pedig az 1956-os forradalomtól egészen a rendszerváltás utáni első évekig tartó időszakot öleli fel, megmutatva a felmenők történeteiben a világháborús időket is.

A történelmi perspektíva látszólag másodlagos, mégis erős képekkel ellátott. A *Rendezés*ben szó esik az 1956-os forradalom akasztásairól (*Rendezés*: 101.), *A végén* felelevenedik a nyilaskeresztesek brutalitása, ahogyan kivégzik Szabad András nagybátyját, Hollós Ivánt és annak zsidó származású feleségét az éppen akkor megszületett gyermekükkel együtt (*A vége*: 95.). Érzékeljük a világháborúk ínséges idejét abban, ahogyan a dédmama örült módjára elraktározza a lóhúst (Uo: 42.), látjuk a történelmi események privát szférára való hatását, hiszen Szabad András édesanyja belehal abba, hogy a férjét börtönbe zárják (Uo: 10.). A kommunizmus időszaka külön is erőteljes motívumokban mutatkozik meg: *A nyugalomban* a disszidáló Weér Judit és az őt hazacsábítani kívánó kormány képében (*A nyugalom*: 53–54), *A végén* Kornél beszerzésének kérdésében (*A vége*: 246–247.), a besűgás témájában, a külföldre való utazás problematikusságában, a Zenta nevű orvos szívességében, hogy ifjabb Szabad Andrásnak ne kelljen katonának mennie, a kenőpénz elfogadásában (Uo: 70–73.), Zárai Éva disszidálásában, sőt, még az állandóan feltűnő úrutazás mint szovjet motívum képében is, hiszen Jurij Gagarin már-már András alteregójaként értelmezhető.⁴

A vége idősebb Szabad Andrása, akárcsak a *Rendezés* Jánosa a rendszer áldozatává válik: előbb mindketten börtönben ülnek a forradalomban vállalt szerepükért, majd a kommunista diktatúra titkosügynökeivé válnak. Az ügynöklét és a besűgás témája visszatérő Bartis Attila szövegeiben. Deczki

Sarolta *A jereváni rádió* című tanulmánykötetében felhívja a figyelmet arra, hogy a kortárs magyar irodalom utóbbi éveiben nőtt az igény a történelmi korszakok, főként a közelmúlt eseményeinek irodalmi feldolgozására (Tóth Krisztina: *Akvárium*, Zoltán Gábor: *Orgia, Ólomszív*, Péterfy Gergely: *A kitömött barbár* stb.). Ezek a regények „a jelen olyan megoldatlan problémáival szembesítenek, amelyek bizonyos múltbeli események feldolgozatlanságából, elfojtásából, elhallgatásából származnak” (Deczki 2021:11.). A titkoszolgálati tevékenység, az ügynökszerep, a magyar állambiztonsággal való együttműködés „a mai napig neuralgikus pontja a magyar közéletnek”, így a szépirodalom számára is állandó témát szolgáltat (Deczki 2021:11.). Deczki Sarolta tehát egyfajta ügynökirodalomról beszél, amelynek középpontjában a besúgás áll. Példaként említi Esterházy Péter *Javított kiadás* (2000), Tar Sándor *Az áruló* (2003), Forgách András *Élő kötet nem marad* (2015) című kötetét (Deczki 2021:11.).

Számomra meglepő, hogy a tanulmány nem említi Bartis Attila nevét, pedig egyértelműen itt volna a helye, hiszen a *Rendezés*ben a besúgás ténye áll a középpontban. Egy, a szerzővel készült interjúban szó esik arról, hogy ez a téma az életműben miért is visszatérő: „A *Rendezés* című darab rendezőjéről a mű végén kiderül, hogy titkosszolgálati jelentéseket készített, ügynök volt. *A vége* elbeszélő hőse édesapjáról is ugyanez derül ki. Korábbi műveidben, *A kéklő párában*, *A nyugalomban* is jelen volt már ez a téma, nyilván a totalitárius diktatúrák légkörének megtapasztalása miatt (előbb a Ceaușescu-éra Romániájában, majd a Kádár-kor végi Magyarországon). De hogy a legutóbbi művekben ilyen hangsúlyosan szerepel a kérdés, az talán következik a személyes érintettségéből is.” (Interjú Bartis Attilával, Elek 2016:93–94.).

Ha a Deczki Sarolta példái közül való kimaradás okait keresem, úgy vélem, a *Rendezés* szegényes recepciója állhat e mulasztás mögött, viszont ez nem magyarázza meg *A nyugalom* és főként *A vége* hiányát a listáról. Deczki szerint az „ügynökirodalom” egy részét azok a szövegek képezik, amelyek egy, az elbeszélőhöz közel álló személy (anya, apa, barát) titkos tevékenységéről és e tapasztalat feldolgozásáról, az „identitás sebének” kezeléséről szólnak (Deczki 2021:23.). Mindkét Bartis-regényben az apáról (Darvas Andor, idősebb Szabad András) derül ki az elbeszélő számára – amikor azok már nem képezik a történet részét –, hogy besúgók voltak, így ezek a szövegek az erre vonatkozó cselekményszálak révén nevezhetők ügynökirodalomnak.

Deczki szerint a Kádár-kor besúgói hálózatában a megfigyelték száma az 1956-os forradalom utáni években volt a legnagyobb (Deczki 2021:13.), éppen ezt az időszakot mutatja be Bartis az idősebb Szabad Andrásról keresztül, aki háromévi börtön után végül ő maga is a jelentésírásra kényszerül. A hatalomnak addig ellenálló, idősebb Szabad Andrást az egyedüli rokonán és biztos pontján keresztül szervezik be: hogy az ifjabb Szabad Andrásnak ne kelljen bevonulnia, és hogy a budapesti, kenőpénzzel szerzett lakásukat ne vegyék el tőlük, azt a lakást, amely viszont az ifjabb Szabad András számára jelenti az egyedüli biztos pontot a halott anya holmijaival berendezett szobájával együtt. A hatalommal szembeni rezisztencia a hatalommal szembeni megalkuvássá változik.

Deczki egy Gervai András által végzett kísérletre mutat rá, amelynek során az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában grafológusok ügynökök kézírását vizsgálták. A kísérlet bebizonyította, hogy a vonalak feszültebbé váltak, torzultak a formák, érezhető volt bennük az idegen erő kényszerítő jelenléte, ebből pedig arra következtettek, hogy a jelentésírás testi tünetekben kimutatható volt (Deczki 2021:15–16.). *A végében* a háromévi börtön (és annak körülményei), a feleség halál traumája, majd a megfigyelés és az ügynöklét velejárói együttesen idézik elő idősebb Szabad András testi változásait, a rákbetegséget, majd a halált. Az sem véletlen, hogy éppen gégerák a diagnózis (hallgatni a börtönben, majd nem hallgatni egy barátáról): „mindennap ott állt a tükör előtt, és félórakon át vagy a nyelvét vagy a szájüregét nézte. A bejáratot a megromlott lelkébe. Még egy évbe telt, amíg rákos lett.” (*A vége*: 154.). Michel Foucault nyomán a testre mint „jelhordozó társadalmi szubjektumra” az intézményes hatalom „íróeszközeivel” ráírja a jeleit (Foucault-t idézi Deczki 2021:16.), vagyis stigmákkal látja el azt. Idősebb Szabad András rákbetegsége tehát egy társadalmi stigma, egy sontagi metafora. Susan Sontag szerint az irodalomban a rákbetegség mint metafora jelenik meg: az önbecsülésétől megfosztott emberé, „akinek lelkét porba alázza a félelem és rettegés”, és betegségét az érzelmek tartós elfojtása okozza (Sontag 1983:21, 26.). Idősebb Szabad András életében tehát a gégerák a ki nem mondott szavak és a nem akart, de mégis kimondott szavak daganata.

Tehát azt mondhatjuk, hogy Bartis Attila életműve párhuzamba állítható a Deczki által meghatározott kortárs magyar ügynökirodalommal. A tanulmány alapján az ügynökirodalom azon kívül, hogy nem engedi feledni a történelem eme szégyenteljes fejezetét, tulajdonképpen traumafeldolgozás. A besúgás tényének irodalmi feldolgozása a traumafeldolgozás egyik módja

(Deczki 2021:24.), bár ez nem csupán a besúgás esetében, hanem mindenféle történelmi, társadalmi és egyéni trauma kapcsán igaz. Deczki szövegében megjelenik Heidegger „Unheimlichkeit” fogalma, amely otthontalanságot, hátborzongató idegenséget jelent, vagyis azt, hogy a trauma, jelen esetben a besúgás tette miatt megszűnik az egyén számára a világ otthonossága (Deczki 2021:24.).

Bartis Attila *A vége* című műve a román történelmi perspektíva szempontjából is fontos Dan Gulea szerint, a regény ugyanis a kisebbségi létbe való átalakulás periferikus helyzetének regénye, a trianoni trauma regénye, amely a szereplőkben időről időre frusztrációt eredményez (Gulea 2018). A trianoni békekötés valóban, szó szerint megjelenik a regényben: „Aztán Versailles-ban aláírták Európa halálos ítéletét, ami sokak szerint úgy történt, hogy kiterítették az asztalra Nagymagyarországot, és a román, délszláv meg csehszlovák kurvák bekötött szemmel addig táncoltak rajta, amíg a cipősarkukkal meg nem húzták Kismagyarország határait. Nem biztos, hogy pont így történt, de a végeredményt nézve akár így is történhetett volna.” (*A vége*: 35–36.) A békekötés témája viszont nem olyan hangsúlyos, mint ahogyan Gulea állítja, a felmenők (nagyapa, dédapa) történetei ugyanis a szöveg terjedelmének töredékét képezik csupán. Az viszont, hogy egy lehetséges magyarázatot fűz a szerző a történelmi eseményekhez, az alternatív történelem és a kontrafaktuális történetírás⁵ mikéntjét eleveníti fel.

Dan Gulea szerint *A vége* a felfedezés regénye is, Szabad András önfelfedezéséé, ahol Hitler és Sztálin, vagyis a történelmi viszontagságok, majd András szülei és szerelmei döntik el a sorsát (Gulea 2018). Erre többször is hivatkozik András, mintha neki magának nem volna beleszólása saját életébe, mint ahogyan a történelem alakulásába sincs, karakterét, Gulea nyomán, a szocializmus formálja: „Ha megpróbálok a gyökerekig visszaátni, azt látom, hogy Anyám, Apám, Hitler, Sztálin és Imolka döntötték el, miről szól majd az életem. Bár azt hiszem, Imolkát leszámítva, ezzel mindnyájan ugyanígy vagyunk.” (*A vége*: 32.) Egy determinált főszereplő András, ám a determinisztikus erő ez esetben nem Isten, sem más transzcendens entitás, hanem a környezet és a történelmi korszak. Dan Gulea szerint a náci atrocitások, a sztálinista aberrációk, az 1956 utáni Magyarország vezetőjének, Kádárnak a viszonylag nyugodt korszaka jelentik azt a hátteret, amelyben a főhős kamerája fejlődik, a fényképezőgép,⁶ amely Európa ezen részén egy sorsközösség tanújává válik (Gulea 2018).

Ami az első regényt illeti, *A séta* főszereplőjének életében is meghatározó a történelmi időszak, ő ugyanis a háború árvája (Burța-Cernat 2008), bár

e regény kapcsán nem körvonalazódik a konkrét történelmi időszak, csak sejtjük, hogy talán az 1956-os forradalom képe elevenedik fel egy gyermeki nézőpontban, így ennek a regénynek a történelmi vonatkozása leginkább alternatív történelemként határozható meg. *A séta* alternatív történelme a regénybéli forradalmon kívül a pávamotívumban mutatkozik meg. Egy bizonyos Ezredes, akinek Engelhard (a főszereplő rokona, akinek otthonában válik felnőtté) gazdagságát és hatalmas villáját köszönheti, háromszáz pávát hozat a cigányokkal, hogy azok húzzák a szánfogatot, amelyen ő ül szeretőjével együtt. A nőt ezeknek a páváknak a tollaiba öltözteti később. Amikor újra megjelenik a páva a városban, jelzi a forradalom eljövételét Prof. Angelo jóslatában: „Csoda lesz, uraim! Amit láttunk, annak a híre, hogy feltartóztathatatlanul közeleg a csoda! (...) A csoda három napig tartott. Voltak, akik öltek, voltak, akik ettek, és voltak, akik kivándoroltak. Miután véget ért, módosították az ölésről, evésről és kivándorlásról szóló törvényeket.” (*A séta*: 44.) Bartis Attila később megismétli e motívumot *A vége*-ben, szintén egy német ezredes megjelenése kapcsán (*A vége*: 64.).

A történelmi perspektíva tehát valóban a történetek háttérét képezi egyfajta díszletként, ám, amint láthattuk, mégiscsak a kulturális emlékezet médiuma. A történelem fontos szerepet tölt be a szereplők, mint *A séta* elbeszélője, Weér Andor, Weér Judit (*A nyugalom*), valamint ifjabb és idősebb Szabad András (*A vége*) identitásának alakulásában. Az életmű kanonizációja szempontjából is fontos a történelmi kontextus, *A nyugalom* és *A vége* című regények ugyanis, mivel a rendszerváltás irodalmi reprezentációi is,⁷ beilleszkednek a Bányai Éva által meghatározott Fordulat-prózába. Bányai szerint a magyar prózairodalom egyik meghatározó vonulata az, amely az 1989-es rendszerváltás, a fordulat „nyelvi leképezésére” vállalkozik (Bányai 2016:10.). Igaz, hogy Bányai leginkább az átmenet erdélyi reprezentációit vizsgálja, de magát a Fordulat-próza terminust az egész közép-kelet-európai térségre kiterjeszhetőnek véli (Bányai 2016:16.).

JEGYZETEK

¹ Bartis Attila könyveire, mivel általában utánnymott példányokról van szó, a tanulmány egészében a kötetcímek alapján hivatkozom, és nem a szerző vezetékneve vagy az évszám alapján.

² Az említett ekphraszisz: „A szoba hátsó falát egyetlen hatalmas festmény takarta. Nem volt más a fekete keretben, csak egy tó, felhők és telihold. A felhők

mélysége elnyelte a falból kinyúló rézlámpák fényét, s ettől többnyire alkonyat volt az egész szobában. A túlsó part nem látszott, lent, az innenső part alatt állt még egy faragott karosszék.” (*A séta*: 12)

³ Az anya zenészmúltja kísértetiesen hasonlít a Weér Juditéhoz (*A nyugalom*).

⁴ Gagarin és Szabad András párhuzama az abszolút magányra való törekvésben (ebben Weér Andor karaktere is hasonló), az életből való kiút keresésében és az istenkeresés tekintetében figyelhető meg. „Hatvanegy tavaszán Gagarin felment a világűrbe. Ennek örültem. (...) Hiszen Gagarin mégiscsak mutatott valamiféle kiutat.” (*A vége*: 88)

⁵ A kontrafaktuális történetírás, az alternatív történelem megalkotása visszatérő a Bartis-életműben. *A sétában* például egy alternatív vallás (a nyolcadik szentség Társasága) és egy alternatív történelem (fiktív forradalom) megalkotásának lehetünk szemtanúi.

⁶ *A vége* című regényben Szabad András fényképezőgépe mint a világmegismerés eszköze, a testkép meghosszabbítása és mint narratív technika is megjelenik, ugyanis az elbeszélés gyakran a fényképezéshez hasonló.

⁷ *A nyugalomban* az elbeszélés ideje közvetlenül a rendszerváltás utáni első három év, 1990-től 1992-ig. A fordulat ábrázolása megmutatkozik az utcanekvek, valamint a nyelvezet megváltozásában (a kommunizmusban játszódó jelenetekben „színészeltársnő”, később „visszavonult Weér művésznő”; *A nyugalom* 49, 35..). *A vége* retrospektív voltából adódóan a regényidő az 1956-os évektől számítandó. Csupán a zárlat az, amely már a demokratikus állami rendszerben zajlik, Szabad András ötvenkét éves korában. A rendszerváltás azonban kiemelt szerepet kap a regényben, hiszen András életének fordulópontjaként határozza meg azt (*A vége*: 561).

Felhasznált irodalom

- BARTIS ATTILA (2010): *A csendet úgy*. Naplóképek 2005. január – 2008. december. Magvető Kiadó, Budapest.
- (2016a) Rendezés. In *Bárka Irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat*, XXIV. (3) 96–110.
- (2016b) *A világ leírása, részlet*. Deák Erika Galéria, Budapest.
- (2017 [1995]) *A séta*. Magvető Kiadó, Budapest.
- (2018a) *A szigeteken*. Magvető Kiadó, Budapest.
- (2018b [1998]) *A kéklő pára*. Novellák (1995–1998, 2006), Magvető Kiadó, Budapest.
- (2019a [2015]) *A vége*, Magvető Kiadó, Budapest.

- (2019b) *Az eltűnt idő nyoma*. Száz fecni 1989–2019, Magvető Kiadó, Budapest.
- (2021a [2001]) *A nyugalom*. Magvető Kiadó, Budapest.
- (2021b [2005]) *A Lázár apokrifek*. Tizenkét tárca, Magvető Kiadó, Budapest.
- (2021c) ENCYCLOPAEDIA sőt CHRONICA RAKONCZYKA. AZAZ, MINDEN IGAZ ÉS HASZNOS TÖRTÉNETNEK SZÉP RENDBE FOGLALÁSA ÉS VILÁGRA BOCSÁTÁSA Rakonczy Bere János udvari másodpatikus és polihisztor által ráadásul komoly dokumentumokkal kiegészítve a főművel párhuzamos *Appendix*-ben (ez mind a cím, kéretik nem kurtítani, RBJ). In *Irodalmi Jelen*, XXI. (239), 2. k., 59–67.
- (2024a) *A fotókon túl*. Online: https://blog.capacenter.hu/2024/11/28/bartis-attila-a-fotokon-tul/?fbclid=IwY2xjawHM6l1leHRuA2FlbQIxMQABHVfghvNYPnrR0YrZvYYIMUpysiNNh1cRraaK1HPdBC7UjpkhuTKhifkq1A_aem_hEi0i6fUId5DCmUh6RPbpw, utolsó megtekintés: 2024. 12. 16.
- (2024b) *Járvány*. *Vizuális napló*. Online: https://blog.capacenter.hu/2024/11/14/bartis-attila-vizualis-naplo/?fbclid=IwY2xjawHNNC51eHRuA2FlbQIxMAABHZzMMwK5FJqvQZi3uyWhR4CrPgcUeLFzOpPyeTEZCcal9y140HCtpmxQ-Q_aem_khk39WsfDIC-HJ08TcEE_g, utolsó megtekintés: 2024. 12. 16.
- BARTIS ATTILA (Rendezőként) (2016c) *Rendezés*, jan. 30. Tompa Miklós Társulat, Marosvásárhelyi Nemzeti Színház, Marosvásárhely.
- BARTIS ATTILA – KEMÉNY ISTVÁN (2010) *Amiről lehet*. Magvető Kiadó, Budapest.
- BÁNYAI (2016) *Fordulat-próza. Átmenetnarratívák a kortárs magyar irodalomban*. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár.
- BENCsik ORSOLYA (2016) A szolidaritás hiánya: az olvasói szabadság vége. Online: <https://tiszatajonline.hu/irodalom/a-szolidaritas-hiany-a-olvasoi-szabadsag-vege/>, utolsó megtekintés: 2024. 07. 11.
- BOMBITZ ATTILA (2002) Séták kéklő párában. In *Tiszatáj*, LVI. (9), 111–120.
- BURȚA-CERNAT, BIANCA (2008) *Attila Bartis – o lecție de literatură*. Online: <https://www.observatorcultural.ro/articol/attila-bartis-o-lectie-de-literatura-2/>, utolsó megtekintés: 2024. 06. 18.
- DARABOS ENIKŐ (2016) Labirintus a Szívben (Bartis Attila: *A vége*). In *Jelenkor*, LIX. 5. sz., 544–551.
- DECZKI SAROLTA (2021 [2017]) Hátborzongató idegenség. Besúgók, jelentések, irodalom. In *Uő: A jereváni rádió*. Műút Könyvek, Miskolc, 11–32.
- ELEK TIBOR (2016) Felmérni önmagunkat, a körülöttünk lévő világot, megküzdni nyavalyáinkkal. Beszélgetés Bartis Attilával. In *Bárka*, XXIV. (3), 89–95.
- FARKAS ZSOLT (2001) Szép és jó és szép és jó. Bartis Attila: *A séta*. In *Korunk*. III. évf., XII. (11), 70–76.

- GULEA, DAN (2018) Istorii românești. In *Apostrof, revistă a uniunii scriitorilor*, XXIX. 12 (343). Online: <https://www.revista-apostrof.ro/arhiva/an2018/n12/a10/>, utolsó megtekintés: 2024. 06. 17.
- GYÖRFFY MIKLÓS (2016) Goya kutyája a Ferihegyi úton (Bartis Attila: *A vége*, Magvető, Budapest, 2015). In *Műút*, LXI. (55), 69–73.
- HORVÁTH CSABA (2018) A referencialitás problematikája a posztmodern utáni magyar irodalomban. In *uő: Megtalált szavak. Kortárs magyar irodalom posztmodernen innen, posztmodernen túl*, Károli Könyvek (Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó), Budapest, 41–76.
- KOSZTRABSZKY RÉKA (2015) *Az önmagát beteljesítő fikció*. Online: <https://irodalmi-szemle.sk/2015/12/az-oenmagat-beteljesit-fikcio/>, letöltés ideje: 2024. 09. 04.
- LAIK ESZTER (2011) A családi mítoszoktól a Nyugalomig. Hadik-szalonn Bartis Attilával. In *Irodalmi Jelen*. Online: <https://www.irodalmijelen.hu/05242013-1451/csaladi-mitoszoktol-nyugalomig>, letöltés ideje: 2024. 09. 20.
- MAKKAI T. CSILLA (2019) Egy recepció változástörténete. In *Szépírodalmi Figyelő*, XVIII. (3), 76–86.
- NEMES Z. MÁRIÓ (2016) „Leisztol a sóngeiszt, nincs megállás” (Bartis Attila: *A vége*). In *Jelenkor*, LIX. (5), 552–556.
- SONTAG, SUSAN (1983) *A betegség mint metafora*. Ford. Lugosi László. Európa Könyvkiadó, Budapest.
- RÁCZ I. PÉTER (1999) Nevezetes történetek. Bartis Attila: A kéklő pára. In *Jelenkor*, XLII. (9), 959–961.
- 2002 (Bizonyos értelemben) nyugalom. Bartis Attila: A nyugalom. In *Alföld*, LIII. (5), 89–91.
- SZILÁGYI-NAGY ILDIKÓ (2004) Az elbeszélés és a szubjektum viszonya Bartis Attila két regényében. In *Kalligram*, XIII. (3), 108–113.
- TÖRÖK LAJOS (2004) Hajóútszűkület. Margócsy István: Hajóvonták találkozása. In *Kalligram*. XIII. (10), 100–107.
- VAJDA ANNA NOÉMI (2015) Első látásra. Interjú Bartis Attilával. In *Irodalmi Jelen*. Online: <https://irodalmijelen.hu/2015-jul-13-2012/az-tarsadalom-mukodokepes-ahol-szegenykent-belul-tudsz-maradni>, utolsó megtekintés: 2024. 09. 20.
- Z. VARGA ZOLTÁN (2020) Autofikció és önéletírás-kutatások Franciaországban. In *Filológiai Közlemény*, LXVI. (2), 5–25.

Amik Annamária – György Andrea

A LABILITÁS LEKÉPEZÉSEI

TOVE DITLEVSEN: *GYEREKKOR*. FORDÍTOTTA KERTÉSZ JUDIT,
PARK KÖNYVKIADÓ, 2023.

AA: Tove Ditlevsen az önéletrajzi írása angol fordításával vált világhírűvé pár éve. Mélyen belém ivódott a líraisága, és a Kertész Judit tollából származó magyar szöveg is egyszerre gördülékeny és felkavaró. Talán soha nem olvastam a gyermekkoruk ilyen melankolikus ábrázolását, amelyből ennyire hiányozna a gyermeki életkedv. Az énelbeszélő Tove hangjából ugyan kicseng olykor a jövőbe vetett reménység, de ezeket a pillanatokot mintha mechanikusan illesztette volna a melankólia füzérére a megviselt felnőtt.

GyA: „Engem soha nem érdekelt a valóság, és nem is írok róla” – hangzik el a dán író nő könyvében, és ez azért merész kijelentés, mert egy önéletrajzi regényről van szó, amelyet a szerző, bár ragaszkodik a ténytudáshoz, mégis fikciónak nevez. Az énelbeszélés egyik erőssége az árnyaltan megrajzolt narrátor, akinek finoman változó hangja követi a lány eszmélkedését tizenéves koráig.

AA: Drámai a különbség a gyermek lelki és nyelvi érettsége között. A sérültség mély nyoma érhető tetten abban, hogy bár Tove rendkívül kifinomult megfigyelő, akinek a felnőtteket egyszerre megértő-bíráló beszámolójában sokan feltűnnek a bérház különféle életkorú lakosai közül, mégis alig méltatja a többi gyerek szüleivel való kapcsolatát ebben a melankolikus hangvételi írásban.

GyA: A „melankólia” a kedvenc szava az elbeszélőnek, Gorkijnál bukkan rá, és valóban, a melankólia nem oroszos, hanem északi változata határozza meg a szöveget. Én fekete-fehérben láttam a bemutatott világot, helyenként egy-egy vörös, esetleg zöld elemmel: az apa által olvasott mozgalmi regény zászlója, az anya vetélése után a vérrel teli vödör a mosogató alatt, az iskola kapuja vagy a kötött pulóver. Hideg hókupacok emelkednek az utcán, de

főleg a lelkekben van hideg, ugyanis reménytelen küzdelem folyik az anya szeretetének a kivívásáért. Azzal indul a történet, hogy a gyerek mindent azért tesz, hogy anyja kedvében járjon, és azzal fejeződik be, hogy a frissen confirmált lány elfáradt, már nem akarja leküzdeni az anyja és közte húzó-dó „kínzó távolságot”.

AA: Kikapcsolja az érzelmi igényeit, tényszerűen állapítja meg bántalmazó anyja kiszámíthatatlan, erőszakos megnyilvánulásait. Ugyanakkor a toxikus anyjával való „szoros, fájdalmas és labilis” kapcsolata ábrázolásában csúcsosodik a poézis, amely belső szűrőként szolgál a világot figyelő gyermek számára. Kacagását tucatnyi felfújott papírzacskó pukkaszához hasonlítja, de ugyanakkor őt látja minden gyerek anyja közül a legszebbnek a két kis halként ficánkoló szemöldökével, a hajába az őszi lomb színeit csillantó napsugárral.

GyA: A másik kedvelt kifejezése a „depresszió”. Nagyon jellemző az érzékeny kamasz lányra, hogy félreérti a gazdasági világválság kifejezést, szó szerint értelmezi, világméretű depressziónak gondolja, és rögtön maga előtt is látja, amint „mindenki elhúzza a függőnyt, leoltja a villanyt, a szürke, vigasztalan és csillagtalan égből ömlik az eső”.

AA: Koraérettségének burkában mintha csak lebegne a fullasztó környezetben. A bérházak mikrokozmosza némileg Elena Ferrante nápolyi regényeinek 1950-es évekbeli hangulatával rokonítható, de a fokozódó világválság háttérére rajzolt ditlevseni belső képből hiányzanak az olasz író világában körvonalazódó élni vágyás színfoltjai. A merev morális szabályok és munkásosztálybéli ideálok szerint élő dán család diszfunkcionalitását mi sem jelzi jobban, mint az, hogy a confirmációjára vásárolt vadonatúj magas sarkú brokátcipő sarkát a szocialista érzületű apja fejszével megkurtítja.

GyA: Ditlevsen Koppenhága-trilógiájának első kötetét, a *Gyerekkort* a hatvanas évek végén írta. Eljátszottam a gondolattal, hogy mi lett volna, ha nem sokkal később lefordítják magyarra, aztán kiadják a kommunista Magyarországon. Elvégre (a cenzor bizonyára nagyra értékelte volna) a regény Koppenhága egyik munkásnegyedében játszódik, a narrátor apja nem kommunista ugyan, de részt vesz a munkásmozgalomban, politikai gyűlésekre jár, és mély ellenszenvet táplál az értelmiségiek iránt, ateista feleségével pedig mozgalmi dalokat énekelnek a karácsonyfa körül, és öntudatosan kiiratkoznak az egyházból. Így első hallásra akár egy agitatív proletár regény is lehetne, nem? (Miközben távolról sem az.) Mint az apa kedvenc olvasmányai, amelyekről a gyerek csalhatatlan érzékkel felismeri, hogy fércművek.

AA: Az apja verssel szembeni ellenszenve miatt Tovénak a prózában kell keresnie a lírai érzéseket. Ezt teszi akkor is, amikor a bérházak prózaiságában megfigyelt eseményeket minduntalan egy-egy olvasott verssorral próbálja leképezni magában. Az agyába bekúszó, védőburokká formálódó szavak egzisztenciális jelentősége már az első oldalakon megjelenik. Az írásba való menekülésben odajut, hogy nemcsak nem érdekli a nem fikciós valóság, ahogy kiemelted, hanem egyenesen érzéketlenné is válik azzal szemben: „tények soha nem világítanak, és nem tudják meglágyítani a szívet”. Érzelmi mechanizmusait csak a fikció indítja be: mélyen elszomorítja az újságban olvasott kilakoltatott család helyzete, de a valóságban látott azonos helyzet már nem rendíti meg. Ezzel magyarázom azt is, hogy önmagát is kívülről megfigyelt fikciós szereplőként látatja: „a hideg szél átjárta magas, vékony alakomat”.

GyA: Ditlevsen stílusa visszafogott, egyszerű, letisztult mondatai éles ellentétben állnak azokkal az elvagyódó, túlcordulóan érzelmes versekkel, amelyek a narrátor első lírai zsengei, és néha megszakítják a prózaszöveget. Anyja szeretetlensége és ingerszegény környezete készíti arra a langaléta Tovét, hogy a versírásba meneküljön, amelyről az apjának az a véleménye, hogy semmi köze nincs a valósághoz, hazugság, ám „néha hazudni kell, hogy az igazság kiderüljön” – ismeri fel elbeszélőnk.

AA: Korai tételezése ez annak, amit Camus és mások is a fikció szerepeként határoztak meg: a valótlansághoz folyamodva elmondani az igazságot. Tove a versek olvasásában és írásában vizsgálatot keres, azoktól várja, hogy elfedjék „a gyerekkor sebhelyeit, mint a finom új bőr a var alatt”. A versek már zsenge korától formálják a belső apparátusát, élesítik az alkati finomsága és a környező világ brutalitása közötti ellentétet (ékes példája ennek, hogy a kis barátnéja szájából elhangzó kendőzetlen megjelölést a könyvekben talált „örömlány” szóval helyettesíti). A korosztályának ajánlott gyermekkönyvek egyszerűségét a lelkében lakozó líraisághoz képest a nyelvvel, „ezzel a finom és érzékeny eszközzel” való visszaélésnek fogja fel. Figyelemre méltó, ahogy a *Trilógia* többi részében ez az igényesség és finomítani vágyás majd olyan szókimondássá alakul át, hogy például a körülötte élő férfiak kerülnek a vele való intim kapcsolatot attól tartván, hogy írása tárgyává teszi őket.

GyA: Nekem nem sikerült úgy közeledni ehhez a regényhez, mintha nem tudnám, hogy szerzője öngyilkossággal vetett véget életének. Emiatt a *Gyerekkort* egyfajta bűnügyi történetként is olvastam, az öngyilkosság okait keresve. Nyilván nem kellett sokat keresni, mert metsző tárgyilagossággal fedi fel őket a szöveg, ám, ha a szerző halálára magyarázatul is szolgál gye-

rekkora, mégsem lehet ok-okozati viszonyba helyezni a Ditlevsen gyermekkori traumáit és öngyilkosságát.

AA: Ha kézenfekvő okokból fejlődésregénynek neveznénk Ditlevsen autofikciós írását, talán inkább a külön szereplőként felléptetett gyerekkor, mintsem a koravén Tove fejlődésének regénye. A gyermekkori portréját arra a keretre festi meg, amelyet a kötet nyitómondata – „Reggel még volt remény” – és zárómondata – „... gyerekkorom csendben az emlékezetem mélyére hull, a lélek könyvtárába, ahonnan majd életem végéig merítem a tudást és tapasztalatot” – határoz meg.

GyA: Ditlevsen gondosan előkészíti a terepet arra, hogy a gyerekkor szereplőként színre lépjen. Először a halált asszociáló hasonlatokat használ rá: „hosszú és szűk, mint egy koporsó, és egyedül nem lehet kijutni belőle”, vagy: „A gyerekkorától nem szabadulhat az ember, beleivódik, mint a szag.” Végül pedig a gyerekkor megszemélyesül: „...nyüszít, mint egy pincébe zárt, elfelejtett kis állat”, de van, amikor „csendes, lopakodó és éber”.

AA: A megszemélyesítésen kívül az írói eszköztár egyéb elemei is színezik a gyermekkori rajzát: hol egyéni tünetegyüttesként, hol téridőként is felfogható dimenzióként írja le, amelybe bele lehet ütközni. Azzal, hogy külön szereplőként viszonyul a gyerekkorhoz, megpróbál elkülönülni annak traumáitól. Bár kezdetben beléivódott szagként hordozza magával, az végül mégis elsorvad, mint amolyan levethető exoszkeleton.

TALÁLT VERSEK

József Attila

(1905 – 1937)

DAGADT HENTES

Dagadt hentes bárdja vágjon át,
tátott hátadba hulljon bé a hó

te kézrebbentő hülye elnyomó

KÖNNYŰ, FEHÉR RUHÁBAN

Ignotus Pálnak

Mindent, mi nem ennivaló,
megrágtam és kiköptem.
Magamtól tudom, mi a jó
s hogy egyremegy, szappangolyó
vagy égbolt van fölöttem.

És tudom, mint a kisgyerek,
csak az boldog, ki játszhat.
Én sok játékot ismerek,
hisz a valóság elpereg
és megmarad a látszat.

Nem szeretnek a gazdagok,
mig élek ily szegényen.
Szegényeket sem izgatok,
nem állok én vigasznak ott,
ahol szeretni szégyen.

Megalkotom szerelmemet...
Égítessen a lábam:
elindulok az istenek
ellen – a szívem nem remeg –
könnyű, fehér ruhában.

NÉVJEGY

Csak az ostor súhorgott élesen.
Annyira élesen, hogy a hang
különvált a csúcs forgalom kezdeteinél rajától,
átvágta azt.

Kovácsy - Folt

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Communitas Alapítvány,
Bethlen Gábor Alap, Iskola Alapítvány

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzi meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 120, fél évre 60, negyedévre 40 lej. Előfizetéseket a szerkesztőségben vesszük föl, valamint a <https://www.lato.ro/elofizetesek> oldalon.

ISSN 1220-5982